

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

EM. GALAICU-PĂUN: „CAVALERUL MESELOR ROTUNDE”

„Chica neagră, în ultimii ani străbătută de niscaiva fire argintii (cum ar veni, *poivre et sel*; totuși, mai mult *poivre* decât *sel*), ochi de antracit, privire călduroasă (și foarte obosită, uneori), omul se-măna cu un armăsar pursânge ajuns, printr-un renghii al destinului, cal de tracțiune. Fie că-i vorba de masa de lucru, ca redactor de carte /.../ & traducător din franceză, fie de mesele cu «cuțite și pahară», Gicu trăgea din răspuțeri, cu nelipsita-i cană de cafea în față (când redacta) sau (când se punea de-un chef) cu un pahar de vin în mână, și într-un caz, și-n altul, cu o țigară fumegândă între degete. În ochii mei, era boemul prin excelență, poate chiar ultimul boem de mare clasă.” (P. 9)

VAL BUTNARU: „DESPRE ARTĂ ȘI VIAȚĂ”

„Dacă pe strada pe care ai mers spre serviciu ai auzit pe cineva înjurând birjărește, asta nu înseamnă că poți scrie textele tale împânzindu-le cu cuvinte licențioase, argumentând că «așa e în viață». Pe strada vecină, s-ar putea întâmpla ca nimeni să nu înjure. În acest caz, cel care se deplasează pe strada paralelă ar putea pretinde că anume ceea ce a văzut și a auzit acolo e viața adevărată.” (P. 10)

AVANPREMIERĂ

Fragment din romanul „Depeche Mode” de Serhii Jadan, tradus din ucraineană de Maria Hoșciuc, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

IN MEMORIAM GICU CHIRIȚĂ

CONTRIBUȚII DE:
**NICOLAE LEAHU &
EM. GALAICU-PĂUN**

Foto de Nicolae Răileanu

„Alegând activitatea editorială, Gheorghe Chiriță a făcut mai mult muncă de redactor de carte, deși marea lui vocație a fost cea de traducător. Remunerată, adeseori, mai bine decât creația originală, traducerea nu era însă, în perioada sovietică, accesibilă oricui, contractele

«grase» fiind distribuite, de regulă, în interiorul unei clientele «internaționaliste», așa că în cei mai buni ani ai săi Gheorghe Chiriță a fost ținut mai mult în expectativă. Totuși, mărturia vocației sale poate fi probată cel puțin cu lucrările pe care i le-am citit:

romanele «Marele Meaulnes» (editat cu chirilice) de Alain-Fournier; «Viața secretă a lui Salvador Dali povestită de Salvador Dali» (1996), «Criza identităților» de Claude Dubar (2005).”

Nicolae LEAHU

POEZIE

de GIUSEPPE MANITTA

„ETICA APEI”:

„Locurile nu au o singură dimensiune, sunt hărți ale clipelor iar noi una din ele. Necesitatea migrației este să refuzi încremenirea, este să recunoști erezia acostării.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (V)

UȘI ÎN ASFINȚIT – P. 5

NICHITA DANILOV: „FASCINANTA LUME A BIOIMPRIMANTELOR ȘI HAOSUL DIN NOI” (I)

PROZĂ SCURTĂ – P. 13, 21

ANATOL MORARU: „GRĂDINA MORTILOR”
PETER VON KAPRI: „CRANIUL STRĂBUNICII”

CRONICI DE CARTE – P. 11, 16, 18, 23

DE LUCIA ȚURCANU, OXANA GHERMAN, TUDOR PALLADI
ȘI LEO BORDEIANU

01
2023

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 9 | NUMĂRUL 1 (72) | IANUARIE-FEBRUARIE | 2023

CONCURSUL NAȚIONAL DE ESEURI

EDIȚIA A IV-A

14 **TEXTELE LAUREAȚILOR: IONELA BACIU ȘI BIANCA ȚURCAN**

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

03 **„PLĂCEREA DE A NE ARĂTA CELORLALȚI” (I)**

FIRUL CU PLUMB

de LORINA BĂLTEANU

21 **„MEMORIA ÎN SOMN”**

04 **SELFURI CU GULLIVER**

„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (V)
DE TEO CHIRIAC

05 **UȘI ÎN ASFINȚIT**

„FASCINANTA LUME A BIOIMPRIMANTELOR ȘI HAOSUL DIN NOI” (I)
DE NICHITA DANILOV

06 **IN SFUMATO**

„ARCADIE SUCEVEANU. RECITIREA POEMELOR (ȘI NU NUMAI)” (II)
DE EUGEN LUNGU

AVANPREMIERĂ

EDITORIALĂ

24 **FRAGMENT DIN ROMANUL „DEPECHE MODE” DE SERHII JADAN ÎN TRADUCEREA MARIEI HOȘCIUC, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER**

08 **IN MEMORIAM GICU CHIRIȚĂ**

CONTRIBUȚII DE
NICOLAE LEAHU ȘI
EM. GALAICU-PĂUN

10 **VÂNTURILE, VALURILE...**

„DESPRE ARTĂ ȘI VIAȚĂ”
DE VAL BUTNARU

11 **VÂRFURI DE COMPAS**

„REMIU DE FRICĂ ȘI UITARE”
DE LUCIA ȚURCANU

16 **CRONICĂ LITERARĂ**

„SIMONA-GRAZIA DIMA, ÎN EXERCITIU HERMENEUTIC”
DE OXANA GHERMAN

17 **CÂMPUL ALB, OILE NEGRE**

„UT PICTURA POESIS”
DE MIRCEA V. CIOBANU

18 **INTERPRETĂRI**

„UN ROMAN PANORAMIC ȘI IRONIC”
DE TUDOR PALLADI

20 **PLURALIA TANTUM**

„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE” (L)
DE LEO BUTNARU

22 **ALTERNATIV I CONTINUU**

„FORMAREA AUTORILOR ÎN CONCEPȚIA LUI ALEXANDRU MUȘINA” (III)
DE VASILE GRIBINCEA

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău), Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București), Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.

„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM, de la Bibliotecă din Hol și de la Bibliotecă din Centru.

Textele și imaginile inserate în paginile publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus. Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word, Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

CICERO
DESPRE GLORIE
ȘI SIMPATIILE
MULȚIMII

„Să vedem dacă nu cumva simpatiile mulțimii și gloria cea atât de dorită nu aduc mai multe necazuri decât plăcerea. Demostene al nostru nu era prea serios când spunea că-i face plăcere să audă pe câte-o femeiușcă, dintr-acelea care cară apă, cum e obiceiul în Grecia, șoptind la urechea alteia: «Iată, ăsta-i vestitul Demostene!» Ce e mai ușuratic decât asta? Și totuși, ce mare orator! Dar se pare că, dacă învățase bine arta de a vorbi altora, nu știa însă să vorbească cu el însuși. Să înțelegem, așa-dar, că nu trebuie nici să căutăm pentru ea însăși lauda mulțimii, nici să ne înspăimântăm de lipsa de popularitate. «Am venit la Atena, spunea Demostene, și acolo nu m-a recunoscut nimeni.» Ce om statornic și serios, care își făcea glorie din a fi disprețuit gloria! Cântăreții din flaut sau din liră își potrivesc melodia și ritmul după urechea lor, și nu după placul mulțimii, iar înțeleptul, înzestrat cu o știință cu totul alta și cu mult mai înaltă, are să caute oare nu adevărurile cele mai sigure, ci ceea ce ar plăcea mulțimii? Nu-i oare culmea prostiei să pui temei, când sunt strânși laolaltă, pe acei pe care, luați fiecare în parte, i-ai disprețui ca pe niște salahari și niște neciopliți? Da, înțeleptul are să disprețuiască intrigile și ambițiile noastre deșarte și are să respingă onorurile date de mulțime, chiar dacă-i sunt spontan oferite; în schimb, noi nu înțelegem să le disprețuim decât după ce am început să suferim din pricina lor. Heraclit, fizicianul, vorbește undeva despre Hermodor, principe al efesienilor: toți efesienii, spune Heraclit, ar trebui să fie condamnați la moarte pentru că, alungându-l din cetate pe Hermodor, au spus: «Nimeni dintre noi să nu se ridice deasupra celorlalți; dacă se va ivi cumva cineva superior nouă, să se ducă în altă parte, la alții». Și nu se întâmplă oare la fel la toate popoarele? Nu urăsc oare pe oricine dă dovadă de-o virtute neobișnuită? Cum? Aristide (prefer să iau exemple de la greci mai curând decât de la noi), Aristide, spun, n-a fost expulzat oare din patrie fiindcă era peste măsură de drept? Așa fiind, de câte necazuri nu sunt lipsiți cei care n-au deloc de-a face cu mulțimea? Și ce-i mai plăcut decât răgazul hărăzit studiilor? Mă gândesc la acele studii datorită cărora cunoaștem infinitatea universului și a naturii, și chiar și în lumea locuită de noi – cerul, pământul, mările.”

(Cicero, „Opere alese”, volumul III. București, Editura Univers, 1973, ediție îngrijită de G. Guțu)

PLĂCEREA DE A NE
ARĂTA CELORLALȚI (I)

Cultura are nevoie de promovare. De reclamă. Cititorii trebuie să cunoască oferta editurilor, elevii și studenții trebuie să vadă, din când în când, niște scriitori, iar la posturile TV și pe net trebuie să se vorbească despre lansări, expoziții și să se discute cărți și idei. Așa cum nu îți vei cumpăra o pastă de dinți fără sfatul sau recomandarea cuiva – de la stomatologul adevărat până la actorul din spotul publicitar –, tot așa nu îți vei procura o carte sau un album de artă dacă cineva nu îți va vorbi mai întâi despre ele, stărnindu-ți curiozitatea.

Un truism, s-ar spune, dar cu o nuanță: oamenii bine școliți au nevoie de reclamă la produsul cultural numai atunci când acesta este în totalitate nou pentru ei. Pentru nume, idei și tendințe de ultimă oră în arte și în literatură consumatorii culți caută, inevitabil, părerea experților specializați și deci mai avizați decât ei. Pentru amatorii de produse culturale însă, care le consumă sporadic, fără sistem și fără o finalitate anume, există departamentele de marketing ale editurilor, programele de promovare a creației și creatorilor finanțate de stat sau de fundații și, nu în ultimul rând, efortul individual de autopromovare al creatorilor înșiși.

Totul bine și frumos, dar cum stau lucrurile în domeniu într-o țară ca RM, unde programele de sprijinire a culturii arată agreabil doar în planurile și în rapoartele de activitate ale funcționarilor, mai puțin în realitate? Unde statul trebuie tras de mânecă pentru a susține singura publicație literară care se mai tipărește încă pe teritoriul său și care nici măcar nu este o inițiativă privată, ci organul de presă al unei asociații scriitoricești? Și unde nici chiar editorii privați nu-și pot permite să întrețină departamente întregi de marketing, mizând, în schimb, pe harul de advertiser-i al unor actori culturali care sunt fie autorii, fie angajații lor?

Ei bine, lucrurile stau simplu de tot. Creatorii de cultură nu așteaptă pomeni și se scot singuri în față, reconvertind abil sfatul biblic: iubește-te pe tine însuți, dar exclusiv în văzul lumii, căci numai așa vei fi iubit de ceilalți. În epoca noastră, există variate modalități de autopromovare, de la posibilitatea, mai puțin ortodoxă, de a vorbi, nestingherit, despre sine la lansările altora până la crearea de vibrante pagini web dedicate persoanei întâia și generarea de câmp gravitațional și centripet pe rețele sociale.

Atitudinea aceasta este, fără îndoială, demnă de invidia celor care își auresc, cu terna lor modestie, drumul spre anonim, dar numai atunci când e luată cu măsură.

Și mai ales când cei care își promovează opera nu o substituie, în totalitate, cu propria lor persoană. O fi omul stil și stilul om, dar nu și în cazul acesta.

În fond, nu e nimic rău în faptul de a ieși în față. Legitimează aspirația chiar și un spirit critic precum Baltasar Gracian, atunci când vorbește, în modul general, despre prestanța publică a oamenilor eminenți: „Sunt inși excepționali în care puținul strălucește mult, iar multul până la uimire, oameni cu darul ostentației care, când li se îmbină cu eminența, alcătuiesc un prodigiu; dimpotrivă, am văzut oameni eminenți, care, lipsiți de acest relief, n-au părut nici pe jumătate”. Ostentația e importantă, ne spune celebrul iezuit, pentru că „dă strălucire isprăvilor”, adică face cunoscute și, totodată, pune în valoare fapte și persoane care merită aplauze. Cu o condiție însă: „Dar asta de bună seamă când îi stă chezașă realitatea, căci fără merite nu e altceva decât o amăgire vulgară (...)”.

Or, realitatea, în cazul scriitorului văduvit de atenția creatorilor de imagine, sunt chiar cărțile pe care le publică. Aceste cărți pot fi, la o adică, bune sau proaste, dar autorul nu poate vorbi, din nefericire pentru el, despre calitatea lor intrinsecă. Și asta nu pentru că i-ar lipsi mijloacele, ci pentru că nu le-ar putea aplica. În primul rând, scriitorul nu are cum să semneze o cronică pozitivă la propria lui carte. În același timp, n-o poate supune nici examenului critic. Divanul scriitorului cu sine însuși e binevenit înaintea, nu și după publicarea operei și arată ridicol când se derulează cu public. Dar cel mai important argument ar fi că, după apariția cărții, aceasta nu-i mai aparține autorului decât într-o foarte mică măsură, dobândind, cu timpul, doar acea imagine pe care vor crea-o despre ea cititorii.

Cu un deceniu și ceva în urmă, un fost academician de la noi a scos o ediție pe care o pregătise în întregime de unul singur: el a fost și autorul, și redactorul, și corectorul, și recenzentul, și adnotatorul, și designerul grafic etc., etc. al cărții. Răposatul critic voia, astfel, să-și pună în valoare toate talentele și, în același timp, să arate contemporanilor răătăciți și netrebnici că nimeni altul nu ar fi putut și nici ar fi fost vrednic să ia parte la proces – un veritabil ritual sacru menit să reveleze lumii Graalul operei sale de-o viață. Monumentalizarea a avut însă un efect invers celui scontat, grandoarea eșuând în grandomanie, iar statuarul, în penibil. Dar asta s-a întâmplat nu numai din cauza părerii exagerat de bune pe care o avea autorul despre sine – un simptom cu care breasla se naște și moare –, ci pentru

că niciun autor nu are cum să-i substituie pe editori, critici, specialiștii în marketing, profesorii de literatură, moderatorii de emisiuni culturale ș.a. atunci când vine vorba de valorificarea produsului său literar. Criticul nostru a vrut să țină sub control procesul promovării și, în mod ideal, chiar și pe acela al receptării operei sale, dar, până la urmă, nu a reușit decât să pună în valoare o latură mai puțin strălucită a felului lui de a fi.

Prin urmare, promovându-și singuri creația, autorii își promovează, vrând-nevrând, doar propria lor persoană. Cărțile nu vor deveni per se mai atractive sau mai dezirabile pentru cititori dacă autorii vor vorbi mereu despre ele. Un scriitor mai cunoscut sau mai volubil își va consolida, astfel, doar notorietatea sau reputația, dar îi va fi refuzat esențialul: el nu va putea citi și nici interpreta în locul altora romanul sau poezia lui – lecturile cu public nu pot substitui lectura propriu-zisă, care e o formă de interiorizare, și nu de contemplare, a unui conținut. Notorietatea și reputația se vor transfera, într-o primă fază, asupra cărților scriitorului, dar cam așa cum se aplică sclipiciul pe rochiile de bal – conferindu-le strălucire, însă nu neapărat eleganță și frumusețe. Ori, mai cu seamă, durată – deseori, dichisul în exces face ca multe haine să nu poată fi îmbrăcate a doua oară. Pe când în cultură tocmai asta contează: posibilitatea de a reutiliza produsul, de a merge cu el la orice bal și, mai ales, la orice oră.

Asistăm în ultimii ani, mai ales de când cu platformele sociale, la o adevărată explozie de campanii publicitare în care bieții autori se lansează convinși că mai bine decât ei nu-i va aprecia și nici promova nimeni. Nu-i zi să nu ne ia cu asalt o nouă reușită a vreunui coleg, pe care nu avem cum s-o ignorăm, din cel puțin două motive: 1. omul nu face, astfel, rău nici colegilor, nici literaturii în sine și 2. trebuie să fim la curent cu viața literară chiar dacă informația esențială despre aceasta, dar și ea însăși, se mută, implacabil, în mediul virtual. Se pare, totuși, că autorii sunt, în bună parte, conștienți că publicitatea pe care și-o fac folosește cartea doar ca pretext. De aceea, nici nu prea le pasă, în fond, dacă cititorii vor citi/ vedea și altceva decât postarea/emisiunea TV dedicată cărții. Mai urgent e să se lase admirați aici și acum, să fie *like*-uiți și – în cazul în care se bucură de un public pe care și l-au selectat cu multă prevedere – să fie „distribuiți” mai departe.

VA URMA

SELFIURI CU GULLIVER

LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA (V)

de TEO CHIRIAC

XI

Oripilată de războiul tot mai sângeros, lumea s-a refugiat în noul an cu vechile ei drame, crize și catastrofe. S-a refugiat după zidurile de apărare din Ucraina, clădite din sutele și miile de cadavre umane, cadavre zăcând la fiecare pas: pe câmpurile de luptă, prin păduri, pe străzi și prin curți, pe sub blocurile dărâmate, prin gări, prin morgi și crematorii... Iată ce s-a putut vedea și auzi în noaptea dintre ani: focuri de artificii, urări de pace, șoapte de dor, mesaje de adio, rugăciuni fierbinți amestecate cu urlete războinice, plânsete, înjurături și blesteme, explozii de rachete și obuze aruncând în aer trupuri sfărtecate, unele rămășițe trupești căzând în anul vechi, 2022, iar altele – în anul nou, 2023.

Războiul diabolic declanșat de falsul Mesia a depășit atrocitățile comise de toate războaiele anterioare. Acesta a bulversat lumea întreagă, a scos-o din minți, a în-tors-o cu fundul în sus. Astfel încât, în această poziție, să i se vadă părțile mai puțin vizibile, părțile ei rușinoase, urâte, hidoase. Mănat de orgoliu și îngâmfare, trimisul Diavolului e hotărât să-și ducă misiunea până la capăt. Iar misiunea lui, se știe deja, e să întoarcă istoria îndărăt, să reînvie imperiul său muribund, să-i extindă hotarele cu orice preț.

Nimic nou, așadar, în acest început de An Nou: toate-s vechi, perimate, știute. Când afirmi că războiul e răul absolut, că aduce pagube greu de estimat, că provoacă tot mai multe suferințe și pierderi de vieți omenești, nu spui nimic nou. Când te plângi că din cauza șocului psihic, provocat de ferocitatea războiului, nu poți citi și nici scrie, lucruri indispensabile unui scriitor, nici asta nu e o noutate. (Și-apoi, crezi tu că, dacă ai fi putut scrie, ca înainte, cuvântul tău scris ar fi schimbat cumplita realitate?) Nimic nou nici în faptul că, deși ești în viață, trăiești de parcă ai fi murit. Totuși tu ești încă viu, în timp ce semenii tăi din țara vecină continuă să moară, fără vină, cu sutele, cu miile. Ei mor cu adevărat, mor eroic, apărând lumea de valurile de ură demonică dezlănțuite de-o țară aparent creștină, de marele întuneric năvălind din Răsărit. Spre deosebire de acei oameni, murind năprasnic, instantaneu, tu mori prea lent, mori doar în simțuri, imaginar. Din acest motiv ai muștrări de conștiință. Te simți un ins jalnic, neputincios, imoral...

E pentru întâia oară când renunți la masa de Revelion. Te retragi în dormitor,

te acoperi cu plapuma, o tragi peste față, gură, ochi. Pe masa din sufragerie rămân neaprinse lumânările, neatinsă piftia, nedeschisă sticla de vin spumant. Ai obosit. Vrei să dormi. Gândurile chinuitoare – despre viață și moarte, suflet și destin, șanse și neșanse – te-au istovit psihic. Deodată, ca prin vis, auzi voci. În sufragerie, lumea adunată în jurul mesei mănâncă și bea. Pare straniu, dar piftia de pe masă e pregătită din trupul tău sfărtecat de explozii, din sticla de vin spumant curge sângele tău, lumânările aprinse ard în memoria ta... Să-ți fi ieșit din minți? „Măine-dimineață, dacă mă trezesc, merg la Dumnezeu psihoterapeutul”.

XII

Marea șansă a vieții tale a fost faptul că te-ai născut în acest univers miraculos, infinit în timp și spațiu. Iar neșansa, la fel de mare, este că te-ai născut într-un corp finit, imperfect, nedesăvârșit, supus la chinuri fizice și morale de alte corpuri finite, imperfecte, nedesăvârșite. Pe deasupra, ai avut nenorocul să trăiești la marginea unui imperiu diabolic, ridicat pe minciună, jaf și crimă. Iar viața în infern e mai groaznică decât moartea.

Poreclit *Închisoarea popoarelor*, *Jan-darmul Europei*, *Imperiul răului*, *Gulagul sovietic*, imperiul s-a format și a dobândit proporții în urma războaielor de cotropire, s-a menținut timp de secole prin teroare și frică, impunând supușilor săi cultul violenței și morții, *cultura sărăciei* și răbdării.

Oglinda dintotdeauna a regimului imperial a fost temnița (din limba slavonă: *tîminica*), termen cu un vast câmp semantic: ocnă, pușcărie, închisoare, penitenciar, zdup, carceră, pârnaie, celulă, colonie, recluziune, lagăr concentraționar, captivitate, robie și multe altele. Astfel, imaginea reală a imperiului reprezintă o temniță de dimensiuni gigantice, în care popoare, națiuni și grupuri etnice, ocupate prin forța armată, rupte brutal de la matricea din care se trag, au fost îngrădite și împărțite în două mari tagme: în gardieni și deținuți, călăi și jertfe.

Plastic vorbind, Imperiul-temniță e un univers concentraționar, în care sunt adunate milioane de temnițe și în fiecare temniță sunt adunate milioane de celule, și în fiecare celulă este închis câte un condamnat. Iar unul din acești condamnați ești tu. Uneori, în conștiința ta de condamnat apare imaginea unui porumbel în zbor, simbolizând libertatea, duhul ceresc, desăvârșirea...

Din vreme în vreme, între zidurile temniței izbucnesc proteste, revolte sau revoluții, în urma cărora cele două tagme își schimbă locurile și funcțiile: gardienii devin deținuți, iar deținuții – gardieni. Și aceasta pentru a realiza, fariseic, biblicul precept că *cei dintâi vor fi ultimii, iar ultimii vor fi cei dintâi*. Căci, deși tagmele își schimbă locurile și funcțiile, esența regimului rămâne mereu aceeași. Neschimbată rămâne și componența lui: administrația criminală, organele represive, condamnații politici și deținuții de drept comun, condamnații la robie pe viață și condamnații la moarte.

Evident că viața petrecută în captivitate îți cauzează probleme de sănătate, cele mai grave fiind de ordin psihic. Căci, de la o vreme, mintea îți este dominată de lumi utopice, de viziuni ireale, halucinante. Astfel încât, atunci când părăsești carcera întunecoasă și rece, ai sentimentul că viața e frumoasă, că ești un om fericit, că ceea ce respiri e aerul proaspăt al libertății. Și asta pentru că n-ai cunoscut niciodată adevărata libertate. Or, în regimul totalitar, așa-numita libertate e aceeași temniță, doar că una foarte întinsă, căreia nu i se văd gardurile de sârmă ghimpată de la hotare.

Oriunde ai merge – la serviciu, la bibliotecă ori în spațiu –, există riscul să ajungi la spitalul de psihiatrie, la carceră sau în tranșeele unui nou război de cotropire. Drept consecință, viața ta se construiește pe baza unor frici, obsesii și fobii incurabile. De fapt, cum să gândești liber, în mod critic, cu propria ta gândire, când mintea îți este *cultivată* de propaganda imperială care îți administrează drogul convingerilor dogmatice din fragedă copilărie?

Cu ale cuvinte, Imperiul îți îngrădește dreptul la viață, libertatea de a fi om, prețul vieții tale fiind redus la zero. Iar *drepturile și libertățile fundamentale* garantate de acesta sunt dreptul de a muri pentru măreția imperială și libertatea de a ucide dușmanii lui imaginari. Adică regimul imperial îți oferă dreptul inalienabil de a lupta împotriva propriei tale libertăți. Există, desigur, o libertate interioară, una sacră, sacrificială, pe care nu ți-o poate lua niciun regim, nicio temniță, pe care o poți câștiga și apăra doar cu prețul vieții. Realizând că libertatea și ordinea imperială înseamnă, de fapt, captivitate, dezordine, haos-apocaliptic, visul de aur al condamnaților la robie pe viață este acela de a muri liberi.

Ca în orice regim totalitar, în Imperiul răului orice idee de bine este transformată

în idee de rău. De exemplu, ideea de democrație, ca *formă de guvernare în care supremația aparține poporului*, va fi transformată în ideologie de stat, iar ideologia de stat va fi transformată, la rândul ei, în demagogie de stat. Iar această demagogie de stat va fi impusă, timp de secole, prin teroare și violență. Semnificativă, în acest sens, este instaurarea dictaturii proletariatului și aplicarea judecății proletare. Astfel încât orice individ aparținând imperiului să poată fi condamnat și judecat în orice moment. Metoda aplicată e pe cât de simplă, pe atât de criminală: se deschide dosar, îți este inventată o vină, pe care o recunoști cu pistolul pus la tâmplă, iar odată recunoscută vina – glonțul proletar îți zboară creierii.

De-a lungul timpului, universul concentraționar și-a inventat propriile mituri, propriul folclor, propria limbă, și-a creat istoria și filosofia, proza, poezia și muzica. Toate având scopul de a idealiza realitatea îngrozitoare, de a transfigura, artistic, libertatea cuvântului în *libertatea cu botniță*, de a ridica în slăvi *fericirea exilului*, munca silnică, suferințele. Dincolo de literatură *angajată*, cu funcție propagandistică, au existat și scrieri ale rezistenței față de imperiul criminal. Edificatoare în acest sens sunt creațiile semnate de unii poeți și prozatori ai temniței ruse: *Captivul*, *Adio, nespălat imperiu...* de Lermontov; *În greu surghiun siberian* de Pușkin; *Umiliți și obidiți*, *Însemnări din subterană*, *Oameni sărmani*, *Demonii*, *Amintiri din casa morților* de Dostoievski; *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, *Arhipelagul Gulag* de Soljenițin; *Povestiri din Kolîma* de Șalamov și altele.

Eliberat temporar din celulă, un coleg de suferință se întreabă: „Cum să-ți salvezi trupul și sufletul, cum să suporti o suferință nedreaptă, cum să alegi între a nu ucide un om nevinovat și a fi sfâșiat de șobolani în carcera întunecoasă și rece? Știu cât de păcătoasă e deznădejdea, și totuși n-am putut rosti nici măcar cuvântul *Iisus*. Cineva (îngerul păzitor?) mi-a insuflat gândul că singura salvare e rugăciunea. Am putut spune doar atât: «Doamne, nu mă lăsa!»

Un alt coleg de suferință va remarca: „Închisoarea e o parte a conștiinței «lunii ruse», e chintesența culturii și literaturii de temniță, prezentată adesea în culori romantice. În esență, acest *romantism* nu e decât un malaxor diabolic ce macină carnea și oasele deținuților: le macină, le macină, apoi le aruncă în gura de canalizare”.

Trăind o parte a vieții în Imperiul răului, erai convins că răul din el trebuie arătat cu degetul și spus cu voce tare că e rău. Dar când ai încercat să arăți răul cu degetul, degetul nu te-a ascultat, de frică să nu fie strivit de cizma călăului. Ai vrut să deschizi gura și să-i spui răului că e rău, dar gura ta nu s-a deschis, de frica loviturilor cu patul armei.

Te-ai resemnat? Ai devenit loial regimului? În cele din urmă, ai acceptat să fii un deținut supus în cadrul unui imperiu puternic, și nu un om liber într-o țară mică și prosperă. Și asta în timp ce unii colegi de carceră au cerut să fie executați, și nu eliberați, pentru a nu fi bănuți de colaboreare cu autoritățile închisorii.

VA URMA

UȘI ÎN ASFINTIT

FASCINANTA LUME A BIOIMPRIMANTELOR ȘI HAOSUL DIN NOI (I)

de NICHITA **DANILOV**

Domeniul biochimiei ne deschide, încetul cu încetul, porțile spre o lume imaterială, vecină, într-un fel, atât cu Infernul, cât și cu Paradisul. Sau mai degrabă cu Purgatoriul lui Dante. Căci Purgatoriul e un spațiu de trecere. De suferință, dar și de purificare. Pe ușa Purgatoriului nu scrie: „Lăsați orice speranță, voi, cei care intrați”. Aici nu există nicio inscripție, există însă speranță și împăcare cu propria ta soartă.

În cazul universului constituit prin bioimprimare, există multe speranțe și multe așteptări mai mult sau mai puțin deșarte.

Despre ce e vorba?

E vorba despre ultimele cercetări și rezultate obținute în laborator plecând de la prelevarea de țesuturi animale, vegetale sau umane pentru obținerea cărnii, poate și a vegetației – de ce nu? – artificiale, în funcție de necesitate, de opțiuni, de anumite preferințe și tabieturi în materie de hrană ale fiecăruia din noi.

Deși am navigat citind mai multe materiale legate de această temă, nu am reușit să înțeleg prea bine cum se poate obține, prin înmulțirea celulară, carnea sintetică, asemănătoare întru totul cu cea naturală. Presupun că această carne e fabricată prin intermediul unei bioimprimante de înaltă performanță tehnologică.

Din câte am înțeles, bioimprimarea se bazează pe structurarea spațială a celulelor vii și a altor produse biologice prin suprapunerea și asamblarea lor în vederea creării și creșterii unor țesuturi noi folosite în prezent atât în industria farmaceutică, cât și în medicina regenerativă. Bioimprimarea e un domeniu fascinant ce se află la intersecția dintre medicină, informatică și inginerie genetică.

Materia vie creată pe cale artificială a fost imprimată inițial pornind de la celule stem, în prezent însă poate fi obținută, după cum afirmă unele surse, din oricare alt țesut. Imprimarea se face prin intermediul unor picături de cerneală biologică ce se derulează depunându-se asemeni unor valuri de stofă succesive și are ca rezultat final un nou țesut biologic, proiectat și materializat în trei dimensiuni.

Pentru a obține cerneală biologică, necesară producerii organelor, se folosesc celulele stem cultivate în laborator (este nevoie de milioane de astfel de celule pentru a crea un milimetru pătrat de țesut), celule care sunt suspendate într-un mediu modificabil aflat la temperatura camerei. Suportul pe care este imprimată țesătura este collagenul, responsabil de coeziunea

țesuturilor; collagenul se comportă exact ca hârtia unei imprimante obișnuite de birou.

La ora actuală, se lucrează și cu înlocuitori și stimulatori pentru crearea țesuturilor biologice, materia vie celulară fiind imprimată în nenumărate laboratoare din întreaga lume. Bioprintarea 3D e utilizată azi pentru producerea și transplantul mai multor țesuturi, inclusiv piele multistrat, oase, grefe vasculare, proteze traheale, țesuturi cardiace și stomatologice, cartilaje, testicule, ovule, spermatozoizi sau mameloane. Tipărirea organelor complexe, desigur, presupune o muncă migăloasă. Deocamdată rezultatele nu sunt cele așteptate. Deși au fost create organe precum inimă, pancreas, ficat, cercetătorii nu au ajuns la un rezultat mulțumitor. Deocamdată, specialiștii au folosit cu succes bioprintarea pentru a produce ovare de șoarece. Aici rezultatele sunt mai mult decât promițătoare: șoarecii sterili implantați cu ovare artificiale au reușit să fie fecundați, să ovuleze, să nască și să hrănească descendenți sănătoși din toate punctele de vedere, inclusiv emoțional. În curând însă, cercetătorii speră să creeze ovare umane, care să poată fi transferate atât bărbaților dornici să simtă pe pielea lor travaliul gravidității, cât și unor animale care să devină mame surogat. Se lucrează și la crearea unor marsupii multifuncționale unde să ecluzeze atât embrionii umani, cât și embrionii unor viețuitoare încrucișate cu alte regnuri. Rezultatele unor astfel de cercetări, se înțelege de la sine, au rămas și vor rămâne încă mult timp secrete.

Există la ora actuală astfel de laboratoare de cercetare în diverse puncte de pe glob. Marile state ale lumii se întrec între ele făcând noi și noi descoperiri, care de care mai spectaculoase. Bineînțeles că și spionajul biocibernetic e în floare. În sensul că ceea ce descoperă azi cercetătorii japonezi sau chinezi, mâine ajunge pe masa serviciilor secrete americane, englezești sau rusești. Legat de acest domeniu, niciun secret nu poate fi păstrat mult timp. Ceea ce e, într-un fel, dacă stăm să ne gândim mai bine, în folosul umanității.

Experiențele se fac la niveluri solu-lui, la nivelul subsolului, în laboratoarele amenajate în peșteri neumblate, se fac și în largul oceanelor pe navele ancorate la mare depărtare de țărm, dar și în adâncul oceanelor, la sute și mii de metri adâncime, se fac la ecuator, la temperaturi destul de ridicate, precum și la cei doi poli, le temperaturi coborâte mult sub zero grade, după cum se fac și în spațiu, în cadrul unor programe secrete în care sunt implicați

sateliții ce orbitează în jurul pământului sau în presupusele laboratoare amplasate pe Marte și pe Lună...

În urma experimentelor secrete, astăzi se fabrică, desigur la o scară redusă, urechi bionice, ochi, rinichi, plămâni și anumite părți din creier.

Țesuturile tipărite au, deocamdată, o viață scurtă, de ordinul zilelor sau al orelor. Curând însă, se vor obține țesuturi imprimate a cărora viață va fi de ordinul zecilor, sutelor, sau miilor de ani, sfidând legile fizicii și eternitatea. În acest sens, experiențele făcute pe salamandre și meduze au dat rezultate mulțumitoare.

Deocamdată s-au obținut rezultate mulțumitoare pentru crearea rinichilor artificiali. După încercări nenumărate, cercetătorii au obținut rinichi sintetici, asemănători întru totul rinichilor umani, dar de mărimea unor unghii. Ei însă speră să obțină în curând rinichi de orice formă și mărime.

Dintre toate organele corpului uman, se pare că urechea e cel mai ușor de printat. Urechea externă nu e altceva decât un simplu cartilaj nevascularizat. În cadrul procesului de multiplicare, un rol important îl joacă pregătirea celulelor stem, care sunt ținute preț de câteva zile în condiții speciale. Apoi aceste celule sunt întinse pe o placă până când se constată că gradul lor de aderență e unul ridicat. Pe suprafața plăcii, celulele se înmulțesc cu ușurință. Celulele nu sunt altceva decât cerneala de tipar ce se injectează în imprimanta 3D umplută cu collagen, după care se toarnă matrița urechii proiectate pe computer. De la pornirea imprimantei e nevoie de circa două ore pentru ca urechea să prindă viață. Conform informațiilor venite de la specialiști, cererea de urechi sintetice la clinicile de specialitate va crește în fiecare an, și asta, pe de o parte, din pricina unor maladii ce trebuie tratate, iar pe de altă parte, din pricina faptului că mulți oameni au urechi ușor deformate pe care le înlocuiesc cu altele ce corespund standardului lor de frumusețe.

Spre deosebire de urechi, nasurile, desigur, sunt mai greu de reproduș. Și asta fiindcă nasul e un organ complex, care comunică printr-un adevărat labirint de canale (având diametre isignifiante) cu laringele, cu urechea internă și cu globii oculari, ba chiar, după cum lasă să se înțeleagă însuși Gogol în celebra sa povestire, și cu psihicul uman. Dar cine are nevoie să reproducă nasul în întregime? Aceasta se întâmplă doar în caz de accident grav, dar

și atunci mai rămân niște țesuturi care pot fi refăcute în întregime de oftalmologi. În rest, mai toți cei care apelează la chirurgia plastică se mulțumesc să-și schimbe doar cartilagiile. Or cartilagiile se produc ușor.

Diferitele organe ale corpului uman se pot printa folosind atât țesuturi vii, cât și țesuturi provenite de la cadavre. Și faptul acesta aduce noi speranțe omenirii, deschizând cercetătorilor noi perspective de creare a organelor pentru viitor. Astfel că mulți dintre ei visează să-și deschidă cabinete și laboratoare proiectate sub formă de sfere și dotate cu cele mai moderne aparate în preajma cimitirelor, astfel încât să poată folosi trupurile neînsuflețite ale decedaților drept materie primă pentru regenerarea diferitelor organe ale corpului uman. Închipuiți-vă, de pildă, că pe lângă cruci sau pietre funerare pe mormintele noastre sau ale urmașilor noștri vor crește nu flori, ci urechi, ochi, dinți, rinichi, cartilagii pentru nasuri și, bineînțeles, inimi. Într-un viitor destul de apropiat, când resursele de materii prime vor fi din ce în ce mai puține, orice părticică de materie va fi reciclată. Probabil că atunci laboratoarele de cercetare de pe Terra vor arăta ca niște solarii de legume în interiorul cărora însă vor crește în loc de gogoșari sau roșii diverse organe umane. Stratul din care își vor trage seva printurile pentru organe va fi tot collagenul, la care se vor adăuga diverse țesuturi provenite atât de la pacienți vii, cât și de la trupurile bine conservate sau aflate într-un stadiu incipient de descompunere ale decedaților. Priveliștea pe care o vor oferi aceste sere de organe va fi într-adevăr minunată. Iluminate de leduri în interior, ele vor crea privitorului senzația de irealitate.

În prezent, costul unei imprimante bio se ridică la sute de mii de dolari. Va veni însă și timpul când prețul acestor aparate va fi accesibil tuturor, astfel că aproape fiecare om va avea la dispoziție o astfel de imprimantă, prin intermediul căreia să-și poată multiplica singur organele afectate de boli sau de trecerea timpului.

Trebuie să fim conștienți că această industrie e abia la începuturile ei și că actualele imprimante ce par a fi extrem de sofisticate vor apărea în ochii viitoarelor generații ca niște utilaje rudimentare, asemănătoare, ca să fac o comparație, cu vechile linotipuri din tipografii, ce turnau litere de plumb, față de printurile de acum.

VA URMA

Credit fotografic: Mihai Potârniche

IN SFUMATO

ARCADIE SUCEVEANU. RECITIREA POEMELOR (ȘI NU NUMAI) /II/ de EUGEN LUNGU

Cum remarcam mai sus, versurile din *Arhivele Golgotei* nu mai aproximează distopic, ci vizează un regim concret, și sunt nuanțate politic când profetizează căderea colosului numit URSS. În poemul *Ultimul Babilon* metafora Turnului e destul de transparentă:

Vedeți? Pe dinăuntru îl roade-o igrasie,
Și ceea ce-l mai ține e acel gând fatal
Că singur el mai poate, mai vede și mai știe,
Și că întruchipează un vis universal.

[.....]

Ca niște reci celule, se-mbucă piatră-n piatră,
Meșterii simt pe piele fiori ciudați de ger.
Și zidul crește-ntruna, scripeții plâng și latră,
Și Turnul se înalță schelălăind spre cer.

Stafia lui hilară împunge-n nori orbește,
Adulmecându-și propriul sfârșit și-agonizând.
Iar Dumnezeu, de-o vreme, de sus îl urmărește
Și, întristat la culme, pare muncit de-un gând.

Poemele reflectă revendicările naționale din anii '90 și sunt animate de o retorică a acuzării, versul căpătând energii cvasi-publicistice:

În coruri mari, mimând ușor cântarea,
Noi ne-am uitat și limba, și temeul,
Și ne-am zidit în stâlpi de porți uitarea,
Și ne-am băut din candelale uleiul.

Ne-am jefuit din noi pe noi, chiar nouă
Ni s-a lăsat plăcerea de-a împarte
Lumina din Luceafăr pe din două,
De-a prezenta întregul – doar ca parte.
[.....]

Și-am învățat trădarea ca pe-o artă,
Și fals am început a ne convinge
Că da, avem mai multe hărți pe hartă,
Că da, se văd hotarele din sânge.

(Ruga fiilor rătăcitori)

Tematica volumului e dictată de inițiativele naționale de atunci, discursul este însă departe de a reactiva sloganurile din Piața Marii Adunări Naționale, acel for al libertății în aer liber. Arcadie Suceveanu evită în mod deliberat patosul lozincard, versurile sale depășesc retorica stridentă a tribunei, foarte în vogă sub condeiele mai puțin inspirate ale anilor '90. Poetul s-a condus de ideea că civicul nu trebuie să înăbușe poezia, iar chiotul patriotic nu trebuie să intimideze artisticul. Dacă versul agitatoric, chiar și bineintenționat, eludează metafora, atunci nu mai vorbim de poezie,

ci de magnilocvență propagandistică. De aceea, poetul evită defazajul dintre demersul civic și substanța poetică, *Arhivele Golgotei* accesând toate atuurile genului liric: metafora, simbolul, aluziile biblice, referințele culturale și literare etc., etc.

În cele ce urmează vom exemplifica un singur subiect comun pentru o serie de poeme: dărâmarea din interior a imperiului. Degringolada se produce atât sub propria ineficiență a colosului intrat în declin, cât și din cauza tot mai evidentelor fisuri economice și etnice (Rusia a avut întotdeauna o faimă veche și rea – de „închisoare a popoarelor”). Pentru a materializa poetic procesul dezintegrării, autorul recurge la o serie întreagă de subtilități artistice. Poetul activează, în primul rând, toposuri geografice și istorice, bine cunoscute cititorului – fie ca teritoriu supus deșertificării (Sahara), fie ca spațiu al disoluției totale (Pompeii). Similitudinile geografice și istorice funcționează, proiectând asupra uriașului imperiu ariditatea nerodnicului deșert african, precum și fatidicul destin al vestitului oraș antic distrus cândva de un sinistru cataclism. Deși nu e numit nicăieri, analogia cu imperiul sovietic intrat în pasivă dezintegrare se impune de la sine:

Sahara ne-a-nghițit definitiv,
Noi mirosim parcă-a Pompei și-a lavă.
Nisip, nisip e-n tâmpla mea bolnava,
Nisip, nisip secret, conspirativ.
(Imperiul nisipului, Sahara)

Fanarul, cartierul oriental, devenit topos emblematic al minciunii, al corupției și al fariseismului locvace, e invocat și el ca motivație istorică a destrămării:

Mâna ta, Doamne, cea de sub morminte,
Ne face-un semn, dar parcă e-n zadar.
Căci ochiul e corupt și vorba minte.

Și steaua noastră e de lut si var,
Și, vai, povestea cea c-un blid de linte
E veche, ca minciuna în Fanar.

Sunt re-impulsionate artistic și miturile veterotestamentare, cu o topografie denumind sedii clasice ale pierzaniei și funestului – vezi poemele *Arhivele Golgotei*, *Ultimul Babilon* ș.a. Imperiul află o plastică metaforizare și prin balena uriașă („biblicul Chit”) care înghite – aici! – nu numai pe ghinionistul personaj, ci aspiră în abisala sa burtă popoarele mai puțin numeroase – *Neamul lui Iona*.

Poetul recondiționează, adaptând la noua etapă istorică, și celebre simboluri

literare. Uniunea Sovietică, intrată într-un colaps economic și politic, e o altă Dane-marcă, în care știm, din bine cunoscuta replică ce o rostește un personaj din tragedia *Hamlet*, că e statul dezafectat de un început de putrefacție: „*Something is rotten in the state of Denmark!*”

Poemul *Corabia lui Sebastian* reactualizează un alt mitem literar care emblematiza un legendar vas în derivă, plutind în voia valurilor și rămas la cheremul unei cete de smintiți. E vorba de *Corabia nebulilor* de Sebastian Brant. Demersul vechiului poem al scriitorului alsacian e reconfigurat și actualizat în noul poem. „L'esprit de l'œuvre est pessimiste, l'auteur ne croit pas que les hommes puissent s'amender, mais il ne peut s'empêcher de s'indigner, de protester” – astfel era sublimat critic mesajul operei medievale. Noul poem pornește de la aceeași premisă situațională. Scena ne amintește și de naufragiul „Titanicului”, în sunet de orchestră și cu salve de șampanie – cam așa sfârșea, „glorios”, și imperiul, mașina propagandistică sovietică funcționând din plin până la dispariția leviatanului în hău:

S-au stins de tot cărbunii, busola n-are Nord.
Un ins mai suflă-n pânze,
mimând suav o briză,
Dar vine iar refluxul călare pe-altă criză
Și drojdia se umflă dând iată peste bord.

Corabia-i bolnavă și saltă-n ritmuri stranii
Și-ncet se tot scufundă în apele subțiri.
Iar sus se sparg orchestre, pocnesc
în jur șampanii,
Se țin discursuri grave, se mai discută știri.

Și nimeni nu observă, în noapte, șobolanii
Ce se aruncă-n apă, mânâți de presimțiri.

Să nu uităm nici de „himericul hidalgo de la Mancha”, care ia „în arendă ultima moară de vânt”. (Remarc între paranteze că personajele ajunse tipaje ale literaturii universale nu sunt o copie sau o pastişă după model, ci sunt încărcate cu o nouă simbolistică!) Altele își păstrează neștirbită imaginea clasică: biblicul Noe își re-asumă misiunea aproape imposibilă a unei noi salvări (*Nu plângeți! strigă Noe*), iar Iuda se re-încarnează, reluându-și pidosnica „vocație” și în secolul XX:

Grea și ingrată-mi pare a-i fi truda,
Pe toți ne trece printr-un fel de rază,
Ochiu-i imprimă, gura lui trădează,
Mereu se află-n lucrul bietul Iuda.

(Clinică)

Trista sa faimă biblică definește un etern simbol al trădării:

Iar Arhivarul, zilnic, le răsplătește truda
Cu-arginți de preț ce poartă efigia lui Iuda.
(*Arhivele Golgotei*, I)

Toate aceste referințe istorice, mitologice, culturale refac artistic atmosfera când dezolantă, când plină de speranță a acelor timpuri și-i permit poetului să eludeze declarativismul, un flagel al poeziei angajate din anii '90.

Alternând în permanență registrele poetice, Arcadie Suceveanu reușește să evite monotonia prozodică. Poemul *Eterna Danemarcă* adoptă în mod deliberat verbul vituperant specific satirei eminesciene: ritmica, piciorul de vers și numărul de silabe sunt foarte aproape de modelul clasic:

Filozofi de ham și pinteni, din cei
fără nervi și șale,
Îi cresc larvele sub limbă, o cultivă în noroi
Și ea crește, se extinde și ia forme ideale,
Șansa ei fiind egală chiar cu viciul din noi.

Un alt poem, *Ultimul Babilon* adoptă sarcasmul usturător al pamfletului; selectată în mod deliberat, lungimea versului se potrivește perfect tonului acuzator al rechizitoriului:

Nebun e Turnul, Doamne, și-i măcinat
de-o boală,
Zidarii-s surzi și gângavi, n-au știre nici habar.
Și zidul se înalță spre cer ca o greșeală,
Tușind din toți pereții, astmatic și bizar.

În *Ultimul zimbru*, alegorie a revenirii noastre la rădăcinile istorice, „tăietura versului” e abruptă și concisă:

A renunțat la libertatea-n lanț,
Și în Carpați, sub stelele divine,
El a păscut tot cerul pe Bizanț
Și a băut doar rouă cu rubine.

Eterna Danemarcă (1995) este cartea deplinei maturități poetice a lui Arcadie Suceveanu. Volumul apărea într-o prestigioasă colecție – „Poeți români contemporani” la Editura Eminescu din București. Colecția includea nume sonore ale liricii naționale, ca să nu-i pomenesc aici decât pe Leonid Dimov și Mircea Ivănescu. Din câte știu, doar câțiva poeți basarabeni se învredniceau să intre în această serie editorială.

Eterna Danemarcă aduna tot ce era mai bun din volumele precedente. Piese selectate la sânge și, cum subliniam mai sus, pritocite iarăși printr-o nouă grilă valorică, multe refăcute esențial. La care se adăuga ciclul de inedite *Mașina apocaliptică*.

Ei bine, inedite ne recomandau un alt Arcadie Suceveanu. Mai puțin protocolar-ceremonios, smuls, am putea spune ireversibil, dintre crini și alte suavități florale, în versul său insinuându-se și asperitățile limbajului stradal:

„Păcat, e încă un monstru frumos”,
ziceau domnișoarele sentimentale
„Lipsa de ironie a îmbătrânit-o”,
se auzeau voci ușor avangardiste
„Îi curg din cur ouă de dinozaur –
s-o scoatem dracului
pe linie moartă”

(Locomotiva Stephenson)

Poemele mai cultivă spectacularul de altădată, în care lumea mecanică, gâfâind de artrozele veacului, se desfășoară

panoramic, șurubăria globală se mai învârte scârțâind ruginit, viitorul e însă crepuscular-apocaliptic, cu șanse nesigure. Ceva s-a modificat totuși în ceea ce ține de scenă și regie. Eroul liric, care prefera mai devreme să contemple evoluția nebunii și s-o comenteze detașat, privind-o prin dioptrii hiperbolizante, coboară acum direct în scenă, devenind nu doar martor și personaj narator, dar și actor sau chiar dispecer al acțiunii:

*La drept vorbind, iubit cetitor, mă și tem
să te invit în atelierul mecanic
al acestui poem
pe cât de lucid pe-atât de halucinant
căci aici și acum, Domnul Abis și Prințul Neant
vor pune în funcțiune,
după un scurt repaos,
mașina de fabricat absurd,
mașina de fabricat haos*

*Iată-i așadar răsucind șuruburi
mișcând nevăzute pistoane
mici scripeți ai istoriei contemporane
până când – priviți – roți dințate
se-mbucă și crișcă
și minunea învie, „comedia se mișcă”!*

*Oho, duduie cazanele, roțile interioare
acționează roata cea mare –
și ca din beznă, umed de ceață,
întreg Babilonul mi-apare în față
(Mașina apocaliptică)*

Autoreferențialul (sau iscusita lui simulare!) se strecoară ca o felină unduioasă în vers:

*Zadarnic încercam să mă mint
să vă mint
secundele nu mai aveau ciocănașe
de-argint [...]*

*Acum zilele mele purtau fâșii de hârtie
frumos colorate
cum lămpile din templele asiatic
îngerul palid prins de mine cu clame
și cu agrafe
mătura gunoaielor fericirii [...]*

*Obsedat de aceleași cuvinte
cercetat de aceleași stări
eram acum personajul cărei întâmplări?
Jumătate în această viață, jumătate postum
lunecam pe ferăstraiele secunde de-acum
și mă întrebam, înecat în fumul subțire:
unde-ți sunt, sire,
mușchetarii sentimentelor de iubire?
ce-amurguri și-au subțiat trena
(îngerul de circumstanță)*

Livrescul se afirmă altfel – prin intertextualitate, adică citate celebre recondiționate ad hoc și puse la treabă în noul context: „comedia se mișcă”, „nu râde, citește nainte” etc., etc. Își face simțită prezența și textualismul (vezi mai sus incipitul poemului *Mașina apocaliptică*). Ironia este frecvent dublată de autoironie: vezi în acest sens *Înfruntarea lui Heraclit*, mai ales finalul poemului. Pateticul, pus acum în marșarier, e înlocuit frecvent de ludic, un ludic de multe ori voit solemn, ceea ce îi multiplică vădit efectele. În această cheie sunt concepute personajele totemice numite Apocalipsă, simbol cumulând atât dramatica apropiere a exit-ului, dar și latura carnavalesc-miștocărească a vieții („Cu binecuvântata emoție de dinaintea evenimentului/, din mărul biblic/ va ieși fermecătorul vierme de-argint/ anunțând sărbătoarea,/ noi vom fi veseli, aproape fericiți/ adormind cu Apocalipsa în

brațe,/ miorlauuu”) sau Cavalerul Înzadar, o imagine reverențios-ironică a trecerii, a efemerității și zădărniceiei existenței.

Or, toate aceste noutăți „lirice” – suntem la sfârșitul anilor ’80, începutul deceniului nouă – sunt semne ale paradigmei postmoderniste. „Schimbarea la față” a poeziei basarabene – pe atunci tinere! – se producea aproape simultan cu cea din țară, iar Arcadie Suceveanu era unul dintre agenții ei. Așa că poetul intra, cum vedeți, deloc întâmplător, în antologia *Portret de grup*, un desant al poeziilor optzeciști. Unii critici i-au contestat lui A.S. înregimentarea, trăgându-l înapoi spre șaptezeciști, invocând drept argument câteva poeme apărute anterior. Noul val și l-a asociat însă cu fermitate și nu a greșit – ciclul *Mașina apocaliptică* era un argument mai mult decât grăitor.

Elementele de care vorbeam mai sus se vor înmulți și vor domina discursul în viitoarele apariții editoriale, eroul liric decriptându-și emoțiile fără jenă, biograficul năboind în poeme.

În ultimele cărți ale lui Arcadie Suceveanu (*Ferestre stinse de îngeri*, 2014; *Terasa galbenă*, 2022) despre autoexcluderea acestuia din cadru nici nu mai e vorba. *Ferestre...* este cea mai acut personalizată carte a poetului care trăiește marea dramă a dispariției fizice a celei mai apropiate ființe – mama. Elementul autobiografic intră masiv în poem, dar printr-o singu-

ră poartă – cea a durerii. Doar jelaniile din *Litanii pentru orgă* (ciclul ce încheia volumul *Taina care mă apără*, 1983) ale lui Grigore Vieru scoteau sunete la fel de sfâșietoare. Momentul face să ne amintim aici și de Ileana Mălăncioiu, care trecea prin dramatica experiență a funerarului și despre care Eugen Negrici spunea într-un *Cuvânt înainte*, că poeta crea „prima noastră mitologie a morții”.

De fapt *Ferestrele...* nu inițiau, ci continuau interogațiile thanaticului, o temă mereu prezentă în volumele precedente. Putem constata o anume coerență tematică și în invocarea ființei materne. Unele poeme combinau însă ambele teme într-olamentare consemnând efemeritatea ființei umane. E de reținut însă detaliul că în volumele anterioare aceste subiecte erau tratate prin intermediul baladescului, aspect ce caracteriza atât poetica șaizecistă, precum și cea șaptezecistă. Acum tonul e altul, descărcat de convenția sentimental-baladescă, versul acumulând simplitatea, dar și dramatismul epicului, în varianta lui cursiv-narativă, foarte apropiată de pasul lent al parabolei. *Luneta* e o bijuterie în acest sens:

*Moartea ta a venit dinspre Siret
pe linia munților
copiii ce se jucau în luncă
presupun că se ascundea
sub înfățișarea țigăncii ce-ți aducea
vara în luna lui iulie
coșuri cu zmeură din pădure*

*Nu avea coasă în mână
dar ținea ascunsă sub braț o lunetă*

*Grăbită, a pus semne la geamuri și uși
a lăsat inscripții în varul pereților
a venit la pat și s-a uitat lung-lung
în sângele tău
prin lunetă*

*Apoi, la capătul nopții
a plecat direct peste câmp
sau poate de-a lungul căii ferate, spre munți
grăbită ca un soldat ce se întoarce în zori
la cazarmă
lăsându-și sub pragul casei
proaspetele ouăle de reptilă
și urma degetelor de-un verde-roz
imprimată pe dunga paharului*

*Copiii i-au găsit luneta și picioaroangele
agățate într-un arin
și s-au jucat cu ele fericiți
toată ziua*

Moartea, de regulă, imaginată ca o hârcă scâlâmbă și rea, cu o unealtă medievală în brațele osoase, are aici un aer agrest-intim, înzestrată fiind cu un instrument din secolele modernității. Mesagera *dincololui* incert și păcnos nu inspiră deloc repulsie sau frică. Pare o viziune soresciană, aproape umană, a celei care ne ia... cu binișorul. Prin acest nou profil al morții, aproape cordial, poemul câștigă în plasticitate. Finalul poemului, optimist-ludic, descarcă dramatismul momentului. În imaginarul copiilor moartea nu se înscrie în niciun fel, așa că aceștia se joacă – fericiți! – cu atributele escatologice.

Poemele iau forma unor scurte dialoguri (de fapt, monologuri) cu sufletul mamei („Mamă, tu niciodată n-ai văzut lumea/ de sus”; „La primăvară, un greier orfan/ se va îndura să-ți vâruiască, de Paște,/ pereții/ nemângâiați”) în care trecutul, amintirile, de când casa era plină de viață, hrănesc și rănesc prezentul. *Las cheia* e o altă sec-

vență cutremurătoare. De fapt, e ușor de constatat că aproape fiecare poem e poezie pură, *Ferestrele...* fiind cea mai tulburătoare carte smulsă durerii de Arcadie Suceveanu.

Terasa galbenă continuă într-un fel tema, dar din altă perspectivă, proiecțiile trecutului rememorând, când trist-nostalgic, uneori aproape solemn, când lejer-ludic, umbrele colegilor scriitori trecuți în eternitate.

* * *

Cei care cred că pot depista din câteva mișcări modelele poetice care l-au inspirat pe Arcadie Suceveanu vor rămâne dezorientați după prima încercare. În primul rând, fiindcă în aceeași plachetă pot alterna câteva registre lirice. În al doilea rând, aceste voci s-au schimbat succesiv, au evoluat odată cu maturizarea poetică a autorului. Unele dintre aceste evoluții majore le-am specificat în notele de mai sus.

Cum însă exegetica a făcut mereu eforturi de a-l aronda unei mișcări anume, de a-l fixa într-o „nișă” literară sau alta, să le trecem cel puțin în revistă.

Într-o cronică la *Arhivele Golgotei* publicată în „Dacia literară”, nr. 1, 1994, academicianul Constantin Ciopraga detecta în poezia scriitorului două modele diferite, aproape antitetice, situate la poluri extreme ale liricii românești [aici și *infra*, sublinierile mele; e.l.]: „Fără nimic vetust, Arcadie Suceveanu e un modern veritabil, un iscoditor în panu de epoca, în spiritul în care Arghezi, Blaga, Ion Pillat și ceilalți practicau inserția în fluxul vremii. Atât de legat de fenomenul românesc în totul, purtând în inimă harta țării întregi, simțind în propriile-i oase Carpații, și-n pieptu-i Pontul Euxin, el comunică în spațiu și timp [...], îl solicită *refrene bacoviene...*”. Și un alt model, cu o vechime de aproape un secol, dar practicat cu succes, de unii poeți, și în zilele noastre: „*Tribun*, adesea, în linia Goga-Cotruș, frazarea despuiată a lui Arcadie Suceveanu e făcută parcă pentru retorica de forum, destinată mulțimilor în așteptare”. Or, această definiție pentru lirica revoltată a poetului basarabean, în aproximativ aceiași termeni, o regăsim în rândurile lui Nicolae Manolescu din *Istoria critică...* ce caracterizează poeziile pentru tribună ale lui Adrian Păunescu: „Voioșia exuberantă și elanurile abundente ale liricii de acest fel nu exclud evocarea țării străvechi de ciobani care își urcă «blândecele lor turme» pe munți, «plânsul miilor de miorițe,/ înduioșate de ursita lumii». *E ceva din Goga și din Cotruș* aici. Poetul socoate el însuși a avea «trup drăcesc și suflet îngeresc», o vitalitate care-l împiedică să fie «sfânt», pur și copilăresc, împingându-l spre dezordine afectivă, spre tonul prăpăstios al viziunilor apocaliptice” (ediția a II-a, revăzută și revizuită, 2019, p. 1026). Afirmția se potrivește foarte bine și primelor volume ale lui Arcadie Suceveanu. În paginile lor, modelul Păunescu se reflectă atât prin subiecte și o serie de dominante lirice (*secunda, ninsoarea potopitoare, viermele* etc., etc.), precum și la nivel de structuri poetice și tehnică versificatorie – ritmul alert, retorica prăpădului, metaforizarea, neologizarea limbajului ș.a. Dacă ne amintim bine, modelul Păunescu a recrutat fani printre poeții începători, atât de aici, cât și de peste Prut. Fenomenul e ușor explicabil: în epocă, bardul domina atât spațiul literar, cât și eterul.

VA URMA

Cutiereram etajele superioare ale Casei Editurilor, prin 1991-92, în căutarea unuia dintre numeroșii redactori de carte pe care îi avusese (din 1988, când își începu stagiul în sertarele Editurii Literatura artistică/ Hyperion) volumul meu de debut *Mișcare browniană* (1993), în tot cazul, în niște ani când lumea roșie părea pe ducă, iar cea policromă se înverșuna să-și facă toate curcubeiele (ba și mofturile) deodată. Și, tot deschizând ușă după ușă, cu intenția de a-l surprinde totuși undeva pe respectivul (metamorphozat misterios, semestrial, în... altcineva), m-am retras necăjit să fumez la un fel de balcon lateral (sau scară de incendiu?), cum zăpșisem că fac și alți vizitatori nu mult mai lămurii decât mine în hardughia cărțarilor. Situația era extrem de ciudată, pentru că în unele birouri te puteai zgâi (doar ciocănind și trăgând de ușa neîncuiată), în timp ce altele își țineau demonstrativ ușile vraiste, chiar dacă nu arătau locuite de vreo suflare de intelectual transpirând. Mai mult, mesele înseși divulgau cărți sau manuscrise cu stilouri căzute între pagini cu un soi de neglijență calculată. Adevărat, dădusem și de birouri (h)ermetice, dar cifrele arabe de pe ușile lor nu comunicau decât niște tăceri pilduitoare... Cum să nu evoci și peisajul rural cu lacăte atârnând deschise-n belciug sau cu mături sprijinite de ușă, care semnalau astfel siguranța sârmei ghimpate de stat!

Și, cum fluierășeam sau numai doineam eu pe-acolo, pe la etajele 10-11 (sau confund ceva cu CNAA-ul de peste ani?), formând rotocoale romantice de poet neînțeles în veci (de contemporani!), iată că se-auzi zornăind și sticla ușii de placaj a balconului (?), iar din cadrul ei izvorî, vertical, ca teleportat, un bărbat tânăr, cu un zâmbet larg, sprâncene ca pana corbului și-o privire de o blajinătate imposibilă... Era Gheorghe Chiriță, cum aveam să fiu edificat între câteva fumuri împărțite frățește. Se vede că figura mea de provincial lehametit inspiră cumva parapsihologic înalta știință în materie de moravuri – ale locului! – a aceluia zâmbet, desferecând lesne strașnica taină a absenței cărturarilor de la locurile lor de muncă: „Suntem pe-aproape de pauză și mai e și ziua de naștere a... (cutăruia). Mergi cu mine, ești invitatul meu! Și-l găsești și pe redactorul tău acolo...” Și, vai, cu toată stânjeneala junelui care eram, griveic urmatu-l-am pe Gheorghe Chiriță pe drumul cel plin de voioșie și glorie mereu amânată al Casei Editurilor...

Cum aş putea spune, azi, că la primul meu bal literar m-ar fi condus altcineva decât Gheorghe Chiriță?!

* * *

Aflându-mă, din întâmplare, la o simandicoasă lansare de carte a unui personaj nu mai puțin simandicos, Gheorghe Chiriță simți, cu finul său miros de poet francez de expresie angelică (da-da, așa e cum spun) că subsemnatul ori traversează o criză financiară, ori ar putea rata o apariție editorială importantă, la care lucrase și el. Evaluând deci cu un ochi de expert forfota evenimentului, care fierbea la două focuri (unul oficial, cu papioane, în holul Casei Scriitorilor, iar altul neoficial, la terasă, cu halbe spumos gulerate), mă strecură prin mulțime și, până a mă dumeri încotro mă susaninizează, eram și înfățoșat auctorelui: „E Nicolae Leahu și, dintre toți junii care foiesc p-acilea, e singurul care merită un exemplar pe contul... editurii!” Deși fără niciun licăr entuziast în privire (fapt care-l

IN MEMORIAM | GICU CHIRIȚĂ

Foto de Nicolae Răileanu

CĂLĂTORIE LA CAPĂTUL LAPOVIȚEI

de NICOLAE LEAHU

indispușe numaidecât pe Gheorghe, chipul lui, de ultrasensibil, reflectând imediat ezitarea... *celăltului*), autorul luă cu o reținere subliniată un exemplar de pe masă, scrise o dedicație și, desigur, semnă, apăsât, neuitând să fixeze și data.

Când dau de această carte (din care am procurat mai târziu încă una, pentru a răzbuna o clipă de neuitat, dar și ca s-o am la-ndemână și-n Facultate), simt mâna lui Gheorghe, luându-mă de braț...

* * *

Personaj legendar în lumea literelor chișinovete, Gheorghe Chiriță răsare adeseori în amintirile (mai ales de junețe) ale prietenilor noștri comuni. La o șuetă memorabilă, unul dintre ei reconstitui o aventură rustică a sa de cam o jumătate de veac în compania protagonistului acestor note. Ei bine, zise, în încheiere, martorul, când ne-am trezit din efervescența unei nopți de han cu orchestră simfonică și capelă corală, am constatat că Gicu nu e prin preajmă și neapărat ne-am alertat... Puși în mișcare, gonacii constatară fără greș că nu se întâmplase nimic ieșit din comun, Gheorghe nefiind răpit nici de nimfe și nici de extraterestre... Pur și simplu, mai sensibil la chemările onirice ale nicotinei, omul nostru își făcu tabietul matinal, inspectă în liniște moșia și, dând, sub un șopron, de un murg uitat și de comisul Ioniță, dar și de numeroasele ancute, acum îl hrănea din palmă, cu pâine... Suflet de inger, cum și scriam...

* * *

Alegând activitatea editorială, Gheorghe Chiriță a făcut mai mult muncă de redactor de carte, deși marea lui vocație a fost cea de traducător. Remunerată, adeseori, mai bine decât creația originală, traducerea nu era însă, în perioada sovietică, accesibilă oricui, contractele „grase” fiind distribuite, de regulă, în interiorul unei clientele „internaționaliste”, așa că în cei mai buni ani ai săi Gheorghe Chiriță a fost ținut mai mult în expectativă. Totuși, mărturia vocației sale poate fi probată cel puțin cu lucrările pe care i le-am citit:

romanele *Marele Meaulnes* (editat cu chirilice) de Alain-Fournier; *Viața secretă a lui Salvador Dali* povestită de Salvador Dali (1996), *Criza identității* de Claude Dubar (2005). Și altele, vorba vine, câte vor mai fi fiind, așa cum dicționarele în chestie sau se opresc pe aici, sau concurează bibanii. Ceea ce am înțeles însă doar din mărturii... sumare și mai degrabă accidentale e că având într-o fază suficient de avansată traducerea romanului *Călătorie la capătul nopții* de Louis-Ferdinand Céline, la care lucrase îndelung și cu pasiune (dar... fără a contacta deținătorul drepturilor de autor!), Gheorghe Chiriță rămase pur și simplu șocat (în 1995), când află vestea că Nemira lansase, cu tot tam-tamul, celebrul roman în versiunea românească a Angelei Cismaș. Explorând deja vagile amănunte ale discuției pe care am avut-o pe această temă (solicitându-i o secvență pentru revista „Semn”), subînțeleg acum (greșind, poate) că după această tristă întâmplare Gheorghe n-a mai regăsit nici încrederea, dar nici ritmul propice pentru deplina manifestare a redutabilelor sale capacități de traducător. Posibil să fi fost și alte motive, de care nu am știință... După observațiile mele însă, Gheorghe Chiriță a fost o sensibilitate poetică prin excelență, care pare să-și fi reprimat eventualele elanuri de creator de literatură în favoarea unor ocupații cu o miză cât de cât practică... Iată de ce nici nu m-aș mira să aflu că la ore adolescente Gheorghe cochetase (și) cu ideea de poezie...

* * *

Într-un sfârșit de toamnă a anului 1998, trecând în plină viteză prin Chișinău ca să recoltez colaborări, mă oploșii într-un loc anume, situat în calea tuturor „răotăților”, ca să nu las nicio șansă de derogare pixuanților de care aveam nevoie ca să întregesc sumarul revistei „Semn”. Iar așa cum unii dintre ei se codeau sau se codiseră deja să vină la întâlnirile programate din timp, din când în când mai mergeam la un aparat stradal de telefon ca să reiau legătura cu cutare sau cutare colaborator „netitular”. O vreme îmi ținuse de urât un critic (prea

grav, cumva, în acea zi), care se retrase însă grăbit (și ambiguu) când îl zări pe Gheorghe Chiriță intrând în stabilimentul în care îmi instalasem cartierul general. Oarecum incomodat de această repliere aproape ostentativă, Gheorghe își intră în rol imediat cum văzu criticul dispărut din raza turnului nostru de observație.

Melancolic de obicei și aprinzându-se la vorbă doar când avea cu cine și de ce, Gheorghe arăta în acea zi atât de disponibil și chiar de emancipat, încât, evaluându-i verva, aveam senzația că fie luase un premiu care n-ar putea fi cheltuit niciodată, fie că Lucinschi, președintele, izbutise isprava de a-și fi eliberat de orice grijă măcar o parte din conaționali, iar noi, la Bălți sau Drochia, încă nu aflasem nimic-nimic despre aceasta. Și, cum nu-s nici eu omul care și-ar fi dușman sieși, am cam dat naibii tevatura telefonică, încercând să-i țin hangul lui Gheorghe, care promitea să picteze o zi memorabilă, iar în acest sens, dacă n-ai fler, mai bine nu-i da cep ideii...

Așa că, mai primind câte-un vizitator sau petrecând altul, măcar cu privirea, smulgând sau făcând promisiuni de a scrie în stânga și-n dreapta, pe la o anumită oră eu începui să dau și câte-un onorar în avans, iar alți autori (la cumplita sărăcie a acelor ani!) arătau neapărat dispuși să-și scrie articolele sau eseurile chiar acolo, pe genunchi, cum s-ar spune. Într-un târziu, cu geanta burdușită de manuscrise sau numai de promisiuni bătute în cuie de argint-viu, eram pe cale de a evada (cum se știe, trenurile nu-i așteaptă nici pe clasici), când la orizontul crâșmei se arată radios și confratele M., iar imediat după el și poetul N. La ora aia, nu prea mai avea rost s-o luăm de la capăt în același loc și, așa cum N. era cu mașina (o „Volga” din epoha varegilor), M. ne invită brusc la el acasă, cu atât mai mult cu cât nimeni dintre cei prezenți nu-i văzuse noua locuință chișinovetă. Ziua începuse strălucitoare și continua... promițătoare, chiar și-n amurg. Ne-am imbarcat ca Noe și ai săi, luând calea cea bună și fără de primejdie, cu inima cât puricele totuși, pentru că știam cu toții că șoferul e nou-nouț, iar pe hudițe și străzi era-n toi nebunia de a încheia la termen și fără pierderi atât ziua, cât și săptămâna de muncă.

Soția lui M. nu aștepta la ora respectivă și alte litere de tipar, dar ne trată cu cea mai mare bucurie a reîntâlnirii, improvizând expres un festival al artei culinare. Bine dispuse, clipele începură să curgă spumos, în timp ce afară se anunța, fulg cu fulg și strop cu pic, o ploaie cu ninsoare. Sau, nu-i exclus că ea începuse chiar ceva mai devreme, dar în febra rezolvării marilor afaceri literare nici nu-i remarcasem palida insinuare. Ningea mărunț cu o ploaie pe potrivă, așa cum se vedea prin perdele, și nici mie (cu ochii pe ceas) nu-mi mai era clar dacă mai reușesc să prind vreo mașină spre Drochia... După un telefon acasă, care înteti și el, intonațional, intemperia, a doua zi având și ea programul trasat la cea mai recentă reuniune a *hurultay*-ului, mă ridicai brusc să iau calea Stelei Polare. Dar nobila mea intenție întâlni dezaprobarea generală, întreg Chișinăul sărind să-mi ofere găzduire până se liniștește cel puțin natura din poezia de dragoste a romanticilor. Am treabă, domnii mei! fu răspunsul neabătut al călătorului căruia-i stă bine cu drumul și haltele-i aferente. Ca să pună capăt disputei, dar având poate și-o stratagemă, poetul N. se oferă să facă un drum până la... Drochia, doar dacă mai

IN MEMORIAM | GICU CHIRIȚĂ

CAVALERUL
MESELOR ROTUNDEde EM. **GALAICU-PĂUN**

merge cineva, ca să nu-i fie urât pe drumul de întoarcere... Stratagema nu funcționează însă în sensul în care fusese concepută: cine s-ar apuca hodoronc-tronc să facă un lung drum nocturn și încă pe lapoviță? Gheorghe însă sări hotărât: „Merg eu!”, mirându-l nu numai pe N., care chiar nu se aștepta la o asemenea întorsătură a lucrurilor, ci chiar și pe mine, care tocmai încheiam mental formularea unei noi depeșe (dinspre Rovine, s-ar putea spune).

Marea decizie fiind luată, N. puse nu mai puțin prompt problema carburantului (care fu, desigur, satisfăcută de Gosplan), porni motorul și îndreptă farurile mașinii înspre capătul lapoviței...

Cam pe la ieșirea din capitală, lapovița trecu brusc în burniță, burnița în ploaie, iar prin Măgdăcești cerul deja aduna puteri și pentru niște rafale de viscol...

Ar fi cazul, poate, să pun punct aici, lăsând sugestia să-și arunce sămânța în imaginația cititorului și să priponesc această istorie, care, iată, nu pare să aibă sfârșit din moment ce renaște și renaște, întinzându-și aripile peste ani și mai așezându-mi-l alături, pe bancheta din spate a „Volgăi”, pe autorul traducerii neîncheiate a romanului... *Călătorie la capătul nopții*. Dar nu, nu și nu, pentru că, odată scufundate în bancheta din spate, personajele pozitive nu se pun pe sforăit, ci, ridicând drapelul Spiritului ca pe-un turn parizian, slobozesc din lanțuri potăile hazului, îndemnându-le să zburde cât le ține inima când printre bancuri și calambururi, când printre viețile sfinților literari sau varii diegeze politico-fotbalistice.

Încălecând greabănul drumului (*național* numai cu numele), N. ținea strâns volanul cu ambele mâini, ducând șaherezadele mai departe și mai departe cu tot răsul lor risipindu-se în crengile golașe ale copacilor... Mai oprind din haltă în haltă pentru câte-o cafea dreasă cu busuioc, mai lunecând din când în când de pe-o bandă pe cealaltă, că pe-alocuri începuse și să înghețe, cam pe după Orhei mașina începu ori să dea semne de nerăbdare, ori să se arate plictisită de decameroanele noastre... Așa că strănută de câteva ori și motorul chiar se opri. Poetul N. ridică cu ceva presimțiri epice sumbre capota și începu să examineze ceea ce nu avea cum să țină de sfera lui de competență artistică. Cum n-am alte idei decât de tehnică literară, lăsai pe seama lui Gicu întreaga interogație a șuruburilor și susținere sfătoasă a conducătorului auto, care, încrezător în solidaritatea șoferilor de pe ambele sensuri, începu să semnaleze măcar ultimilor rătăciți pe drumurile acelei țări de pământ răzmuiaț că nevoia, ca și foamea, dă pe dinainte... Întâiul cetățean sensibil care răspunse deznădejdiei lui N. constată că problema ar fi în... sistemul de... răcire, care... va trebui măcar o vreme alimentat cu apă de la o fântână la alta... Cum am și procedat, alergând alternativ cu o căldărușă de tinichea după apa învietoare. Cine ne-ar crede, dacă am spune că una dintre ultimele căldări de apă am luat-o, cam pe la două noaptea, direct din Răut, coborând și urcând – ca pe derdeluș – cărăruia de lângă podul de pe bretela de circulație a Bălțiului?

Oricum, pe la trei dimineața, după ce vom fi avut drept condrumet și un brav ofițer de carabinieri, intram în Drochia ca într-un patinoar cotropit de lapoviță și ger...

Era și natural ca a doua zi să fie una de reparații.

* * *

Povestea pe care ne-am spus-o doar unul altuia cu Gheorghe Chiriță s-ar putea numi *O după-amiază sub vișin...* Și ea va rămâne în așteptare până cuvintele ei vor începe să eclozeze...

19.07.22

Despre Gicu Chiriță – „Mareșalul” pentru generația de redactori de la Editura Literatura Artistică d’*antant*: Eugen Lungu, Arcadie Suceveanu & Teo Chiriac – nu se poate scrie la trecut, chiar dacă la finele lui ’21 i s-au închis, odată cu pleoapele, parantezele cu ani vieții (17 ianuarie 1949 – 26 decembrie 2021). Spre neuitare, aceste rânduri de aducere-aminte.

Chica neagră, în ultimii ani străbătută de niscaiva fire argintii (cum ar veni, *poivre et sel*; totuși, mai mult *poivre* decât *sel*), ochi de antracit, privire călduroasă (și foarte obosită, uneori), omul semăna cu un armăsar pursânge ajuns, printr-un renghi al destinului, cal de tracțiune. Fie că-i vorba de masa de lucru, ca redactor de carte (din 1995 la Arc; dar și ca „particuler”, vorba lui I.L. Caragiale, în afara orelor de program) & traducător din franceză, fie de mesele cu „cuțite și pahară”, Gicu trăgea din răspuțeri, cu nelipsita-i cană de cafea în față (când redacta) sau (când se punea de-un chef) cu un pahar de vin în mână, și într-un caz, și-n altul, cu o țigară fumegândă între degete. În ochii mei, era boemul prin excelență, poate chiar ultimul boem de mare clasă – părea să descindă direct din *La Bohème*, a lui Charles Aznavour! –, spre deosebire de un Eugen Cioclea, care devenea monstruos la beție (adevărat că Cioclea bea „rusește” – vorba lui: „dădeam pahare tari pe gât”; nu mi-i pot imagina stând la aceeași masă). Nu știu cum se împăcau salahorul cu *bon vivant*-ul (*un verre à la main*); cert este că și unul, și altul erau la mare căutare – primul, pentru abnegația & profesionalismul cu care „defrișa” orice manuscris (unele, în paragină!), doar Ghenadie Postolache cât îi datorează, cel de-al doilea, pentru generozitatea cu care oficia – ăsta-i cuvântul – pe la mesele cu prieteni (în minte-mi sună versul lui Virgil Mazilescu [1942-1984], un alt mare boem: „mâncau la o masă lungă și îmbelșugată...”), mai mult sau mai puțin rotunde. *Le Chevalier des Tables Rondes*, așa îi ziceam în sinea mea.

Atât că eu sunt, vorba lui Eugen Lungu, „un anti-boem prin excelență” – și poate de aceea, în compensație, m-am apropiat, de-a lungul vieții, tocmai de cei care literalmente „luau jărat cu gura” (Cioclea, Ioan Flora, Gheorghe Crăciun, Emil Iordache, Ion Mureșan ș.a.), uneori făcându-le companie, de cele mai multe ori însă întâlnindu-ne la masa de scris. De la masa de scris voi și începe să dansez (Dansul Meselor Rotitoare!), întorcându-ne în timp – suntem în 1995, la Arc se lucrează la antologia optzecistă *Portret de grup* („o Atlantidă poetică!”, cum avea să exclame, la apariție, regretatul Alexandru Mușina), Gicu pe post de redactor de carte, minunat prilej de a ne întâlni în curtea editurii și a sta de vorbă, dar și

la redacția revistei „Basarabia”, unde-și „scuturau spicul” cei trei alcătuitori ai antologiei (Eugen Lungu, Nicolae Popa și subsemnatul). Meseria de redactor de la el primul am deprins-o din mers, chiar dacă am fost (și am rămas) mai apropiat de cărturarul prin excelență Eugen Lungu – și tot pe Gicu Chiriță l-am căutat, cu textul *Gesturi*-lor pus în pagină, urmând să vadă lumina tiparului la Cartier în 1996, pentru o lectură finală. Nu știu dacă l-a „prins” cartea mea – criticii au dezbătut îndelung înainte să decidă că scrierea e totuși un roman, mini- sau anti- importă mai puțin –, nu i-au scăpat însă cele câteva calchieri din limba rusă (blestemata de „în dependență de” a basarabenilor, când sună atât de firesc „în funcție de”), și nici greșelile de ochi; *mea culpa* – nu i-am trecut numele în caseta tehnică, o voi face neapărat la o eventuală reeditare a romanului, când va fi să fie. Peste doar câțiva ani, mergeam la Gicu – tot la Arc, deși cartea urma să apară tot la Cartier – cu prima mea traducere din franceză, Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european*, pentru a mă convinge că am găsit soluția cea mai bună (și n-a fost, de fiecare dată, chiar așa) în două-trei cazuri problematice – în 2002, *Istoria...* era distinsă cu Premiul Uniunii Latine; și iarăși uitasem să-i trec numele în caseta tehnică. Învățasem însă lecția – traducerile care au urmat (seria Michel Pastoureau, de la *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental* la *Regele ucis de-un porc*; dar și *Jurnal de doliu* de Roland Barthes) le-am făcut cu mână sigură; n-aș putea spune, ca instrumentiștii, că anume Gicu Chiriță „mi-a pus mâna”, dar ceva din acel *savoir-faire* al lui mi s-a transmis negreșit. O fi adevărat că meseria se fură? Dacă da, înseamnă că eu unul mi-am plătit ucenicia – în 2001, eram la rândul-mi redactor de carte la o traducere semnată de – cum i-i trecut numele pe foaia de titlu – Gheorghe Chiriță, și anume la ditamai cărțoiul lui Michel Winock, *Secolul intelectualilor*, scos la Cartier. Și cu asta, am închis cercul. Să trecem degrabă, de la masa de scris, la „o masă lungă și bogată” (mese, mai exact)!

Prima care-mi vine acum în minte se întâmpla în septembrie 1996, la Festivalul *Est-Ouest* de la Die, din sudul Franței, unde Republica Moldova era pe post de țară-invitată. Primărița micii așezări (milenaire, fondată încă de romani) dăduse o recepție, cu brânzeturi care mai de care și tot soiul de vinuri – *bref*, un regal *pour les connaisseurs*. Cot la cot cu Gicu (Monsieur Chirita – chiar așa: Șirită! – în pronunție franceză), mâncam Roquefort și beam vin roșu, când de-odată îi auzim pe niște basarabeni de-ai noștri, membri ai unui ansamblu de dans etnofolcloric bulgăresc, cum își dau coate, complice – chipurile fiți atenți, au pus pe masă brânză stricată, cu mucegai. N-am stat

să-i lămurim, din contră, am profitat (gastronomic) de naivitatea lor, iar de-atunci încoace gustul de Roquefort mi se pare tot ce poate fi mai nobil în materie de mâncare; vorba regretatului Luca Pițu (1947-2015), și el francofon desăvârșit: „Dacă pentru români Dumnezeu s-a întrupat în istorie, la francezi Dumnezeu s-a în-*frommage*-at în istorie”. În scurt timp, Gicu – între timp, Georges! – devenise cel mai iubit dintre pământenii noștri în ochii (& urechile, cu pronunția sa „de Marsilia”) franțujilor, totul pe fundal de vin bun (și mult). Există chiar o poveste despre cum a dispărut Gicu/Georges într-unul din beciuri, cu proprietar cu tot, pentru o zi-două, cum însă nu am fost de față, treacă de la mine drept... legendă! Niciodată nu l-am văzut pe Gicu Chiriță mai în apele lui (care ape, ca prin magie, se transformau în vin roșu) ca-n acele zile, din sudul Franței – într-o altă viață, trebuie să fi fost (sau să ajungă, într-una viitoare...) de prin părțile Provence-Alpes-Côte d’Azur.

Franța s-a ținut scai de Gicu și după ce-am revenit la Chișinău, iar aici începe povestea – de data asta, adevărată, căci pot depune mărturie în cunoștință de cauză – unor alte mese la care, după mai multe rânduri de pahare, bravul nostru *Chevalier des Tables Rondes* simțea brusc o nevoie irepresibilă de a vorbi franceza, și încă – se putea altfel?!? – cu un nativ. Fie că ne aflam în redacția revistei „Basarabia” (de mai multe ori), fie că la barul USM (mai puțin subsemnatul), Gicu punea mâna pe telefon și își suna vreun amic de la Paris sau Grenoble, sporovăind apoi în voie vreo oră-două. „Incidentul” se descoperea când, la începutul celeilalte luni, venea contul la telefon – o mică avere. Oricât de supărați se arătau, în acele zile, unii redactori-șefi pe bietul om, îl acopereau cu toții – asta, până la următoarea convorbire telefonică internațională cu *la Douce France*. Efectiv, nu-i puteai purta pică; rareori am văzut un bărbat (viguros & dintr-o bucată) mai generos & inofensiv ca Gicu, n-avea nimic în el de Sf. Gheorghe ucigând balaurul, poate tocmai de aceea nu l-am auzit pe nimeni strigându-l vreodată pe numele deplin, Gheorghe. Din câte știu, a mai călătorit în Franța, la Salon du Livre de la Paris, cu Eugen Lungu – să spună el (adică E.L.) cum a fost. *Mais où sont les neiges d’antan*?

* * *

Născut în dricul iernii, pe 17 ianuarie (o fi nins îndeajuns, în acel îndepărtat 1949?!), Gicu Chiriță a plecat a doua zi de Crăciun, pe 26 decembrie ’21 (nici vorbă de zăpadă...), discret cum a și trăit întreaga-i viață – aștearnă-se peste el troiene de aduceri-aminte, care mai de care mai albe & bogate. Fie-i țărâna ușoară ca neaua!

DESPRE ARTĂ ȘI VIAȚĂ*

de VAL BUTNARU

VÂNTURILE, VALURILE...

În anii tinereții, și chiar mai târziu, mă exasperau romanele, în general orice fel de text, doldora de înjurături fără perdea, expresii și cuvinte licențioase, obscenități și scabrozități, una mai deșucheată ca alta. La orice tentativă de a afla din prima sursă, de la autorii textelor, ce îi motivează să scrie în halul acesta, eram tratat disprețuitor cu o replică scurtă și imbatabilă: „Așa se vorbește în viață, nene!”

Încercam să le explic un lucru evident, în opinia mea, și anume că viața nu are nimic în comun cu arta decât, eventual, că se preocupă de *sărmana ființă umană*.

Eric Bentley, un faimos critic american de teatru, spunea în *Viața scenei* că, dacă arta ar însemna viață, un spectacol teatral ar trebui să dureze exact atâția ani cât a trăit personajul principal, dar și cele secundare.

Dacă pe strada pe care ai mers spre serviciu ai auzit pe cineva înjurând birjărește, asta nu înseamnă că poți scrie textele tale împânzindu-le cu cuvinte licențioase, argumentând că „așa e în viață”. Pe strada vecină, s-ar putea întâmpla ca nimeni să nu înjure. În acest caz, cel care se deplasează pe strada paralelă ar putea pretinde că anume ceea ce a văzut și a auzit acolo e viața adevărată.

În romanul său *Călătoria oamenilor cărții*, nobeliara Olga Tokarczuk invocă exemplul lui Paolo Uccello, pictorul obsedat de perspectivă și devorat de multiple întrebări legate de corelația artă-viață: „De ce copacul îndepărtat este mai mic? De ce mâna lui Christos, întinsă în adânc, pare mai scurtă și mai strânsă? De ce de-a lungul străzii casele par a urca, tinzând spre orizont, chiar dacă în realitate strada este dreaptă, nici nu se ridică, nici nu coboară? Cum ar trebui ea pictată? *Așa cum se vede sau așa cum se știe că este?*”

Lucrând din greu nopți la rând, Uccello încerca să rezolve această taină. Prietenii îi spuneau: „Complici ceea ce-i simplu!” Sau, dimpotrivă, că simplifică ceea ce-i infinit mai complicat. Aceste căutări febrile i-au cauzat doar neplăceri: tablourile lui „începeau să-și piardă treptat viața care, în mod obișnuit, se prelinge în penel din mâna pictorului”. Sărăcise și se jigărise tare mult în acea perioadă și, când prietenii i-au găsit o comandă – fresca unei biserici –, s-a apucat să „valorifice tot ceea ce descoperise după ani de experimente și aplecări asupra desenelor: cum funcționează ochiul uman și cum arată adevărata realitate, determinată de legile opticii și ale perspectivei”. Dar a avut de suportat un eșec. Prietenii i-au spus: „Tu descoperi acum ceea ce ar trebui să acoperi!” Dezamăgit, Uccello a înțeles până la urmă că „a picta

bine înseamnă a multiplica falsul și iluzia, a reconstrui miraje care să ademenească realitatea. Mai înțelese că pictura era un proces de renunțare la propria rațiune și înțelegere, de încredere în capricioasa și întortocheata intuiție”.

Dar câtă viață adevărată există în tablourile lui Chagall, cu vacile și miresele zburând deasupra Vitebskului? Sau în *Pătratul negru* al lui Malevici? Iată o întrebare pe care le-o pun pictorilor de fiecare dată când vorbim pe aceste teme. Presupun că Malevici, acoperind cu vopsea neagră un eventual peisaj, a vrut să pună punct discuțiilor sterile despre viață și artă, dar pare că subiectul e departe de a fi epuizat.

În *Pasiune simplă*, o altă scriitoare nobeliară, Annie Ernaux, trage și ea o linie de demarcare între realitate și literatură: „Continuam însă să trăiesc. Adică scrisul nu mă împiedica, în clipa în care mă opream din scris, să simt lipsa bărbatului căruia nu-i mai auzeam glasul, accentul străin, nu-i mai atingeam pielea, care ducea într-un oraș rece o existență ce-mi era imposibil să mi-o imaginez – a bărbatului real, mai inabordabil decât bărbatul scris, desemnat prin inițiala A”.

Despre cele șase personaje ale lui Pirandello, imaginate de mintea unui autor, dar rămase *nescrise*, încerc să vorbesc în *Spinoza. Capricii /Manifest literar/*. La un moment dat, apare *Domnul cu bastonul scump* care-i solicită romancierului să-i scrie, contra plată, firește, o carte. Între ei se produce următorul dialog:

„– Ce fel de roman doriți să scriu? i-am pus cea mai firească întrebare într-o împrejurare ca aceasta.

– Un roman adevărat.
– Ce înseamnă un roman adevărat?
– O, un roman adevărat este acela care nu poate fi povestit.
– Un roman care nu poate fi povestit? am repetat, nevenindu-mi să-mi cred urechilor.
– Da, unul care n-a mai fost scris vreodată.

– La o anumită etapă, l-am contrazis, în faza incipientă, am în vedere, orice roman n-a fost scris vreodată.

– Înseamnă că așa trebuie să rămână – nescris! Să existe doar în creierul Autorului și doar persoane numărate să aibă acces la subiectul și la personajele de acolo, ascunse adânc în mintea creatorului. Numai că o poveste similară s-a mai întâmplat în literatură. Au existat deja niște personaje abandonate căutând un autor. Iată de ce îți recomand insistent să nu mergi pe această cale, ci s-o așterni pe hârtie. Dar să știi că nu vreau o poveste banală de care sunt pline romanele scrise până acum și chiar cele ce se mai scriu în prezent. Nici măcar o poveste inedită, originală, cu moț, dar plictisitoare sau, dimpotrivă, trăsniță și incitantă nu vreau să citesc. M-am săturat de story-urile voastre cu intrigă, suspans, punct culminat și deznodământ! În general, nu mai suport niciun fel de *story*! Ai observat că la lansările de carte vorbitorii se apucă, în cele mai dese cazuri, să redea conținutul romanului? Doresc exact contrariul – *un roman care să nu poată fi povestit*. Vreau să citesc un roman în care vei încerca să oprești timpul. Fie și pentru o clipă. Exact cum și-a dorit Goethe. Vreau ca Autorul să nu-mi explice nimic și nici să mă învețe minte. Să nu-mi zugrăvească lupta Binelui cu Răul, nici să-i condamne pe

trădători și să-i martirizeze pe eroi. Vreau o carte fără sclifoseli pretins psihologice sau pretenții de mare observator al realității. Urăsc orice așa-zisă *zugrăvire a vieții*! O, da, mai mult decât orice, urăsc romanele stupide descriind amănunțit situații ca *în viață*! Vreau să văd în acest text trasate doar câteva direcții pe care să pot merge singur, fără să aud sfaturile idioate ale cuiva mai prost ca mine. Vreau o linie de subiect pe care s-o dezvolt, la fel, singur, după bunul meu plac. Și mi-aș dori și niște personaje dependente doar de voința mea. Pe care să le omor când voi avea chef. La o oră matinală, bunăoară. Pe câmpul de luptă al unor timpuri triste, greu de suportat”.

Ei bine, Annie Ernaux se pare că scrie anume asemenea fel de romane – care nu pot fi povestite. Fără sclifoseli psihologice și imitarea jenantă a realității. Iată de ce are o relație mai simplă cu *bărbatul scris* decât cu cel real.

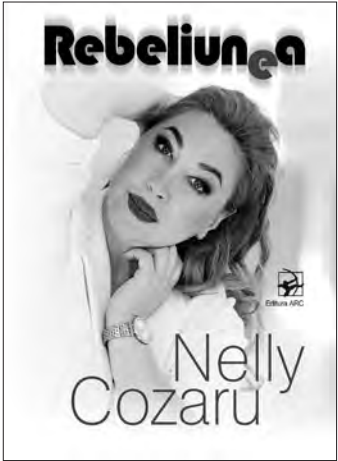
Juan Rulfo, în romanul *Pedro Páramo*, vobește despre mama sa care nu voia să se fotografieze pretextând că e vorba de o vrăjitorie. Probabil că ea se teme de aceste instantanee încremenite, secvențe moarte ale vieții, ca și picturile care încearcă să redea viața cât mai fidel. Fotografiile realizate artistic i-ar fi produs, probabil, mai puțină anxietate.

Apropo, Vladimir Beșleagă afirma că mama lui nu voia, nici ea, să se fotografieze, spunând că în felul acesta celui care pozează i se ia sufletul.

Rămânând la Juan Rulfo, el face, la un moment dat, o declarație uluitoare: „Nimic din ce scriu nu este autobiografic”. Pare neverosimil, fiindcă romanul *Pedro Páramo* (singurul lui roman) este bazat pe fapte autobiografice atât de mult, încât nici nu-ți vine să crezi în sinceritatea mexicanului. Ei bine, explicația vine ceva mai departe: „...persoanele cunoscute nu-mi pot oferi realitatea de care am nevoie, pe care mi-o dau personajele imaginare”.

Revenind la începutul discuției noastre, Rulfo pare să ne spună că atunci când mergi pe stradă și auzi pe cineva înjurând, să nu te grăbești să fixezi expresiile deșucheate în pagina ta de text. S-ar putea să fie vorba de o realitate distorsionată. La urma urmelor, nu scrii un reportaj documentar, ci o carte de ficțiune. Adică, îți imaginezi viața, nu o redai ca pe o fotografie de speriat mătușile cu o sensibilitate artistică autentică. Anume astfel spune în încheiere Rulfo: „A imagina înseamnă a recrea realitatea”.

EDITURA ARC | NOUȚĂȚI EDITORIALE

REBELIUNEA. NELLY COZARU
EDIȚIE COORDONATĂ
DE MIRCEA V. CIOBANU

„Cam așa ar trebui să arate un artist sau poate teatrul nostru: cu personalitate, memorabil, talentat, frumos, inteligent. Și rebel, bineînțeles, apărându-și opinia și renunțând la prejudecăți. Inclusiv, la propriile prejudecăți, la performanțele de altădată de dragul noilor realizări, noilor provocări. În plus, capabil să-și expună coerent crezul artistic. O confesiune. O profesiune de credință. Artista. Femeia. Profesoara. Nelly Cozaru în clipele ei de grație. O șansă pentru un teatru care se vrea autentic și cu personalitate”.

Mircea V. CIOBANU

DUMITRU CRUDU
ORA CINCI ȘI ȘAPTE MINUTE
EDITURA HUMANITAS, 2022

VÂRFURI DE COMPAS

REMEDIU DE FRICA ȘI UITARE

de LUCIA TURCANU

Foto de Liliana Grecu

În douăsprezece luni de război în Ucraina, în literatura română au apărut câteva cărți în care masacrul de la Bucea, tragedia de la Mariupol, descoperirile sinistre din pădurea de lângă Izium au devenit teme imperative, necesitatea scrisului despre război venind dintr-o „obligație morală” (cum afirmă Moni Stănilă într-un interviu despre volumul *Ofsaid*, apărut la Nemira), din credința în puterea salvatoare a literaturii și din speranța că, odată epuizat subiectul și „coborâtă pacea în poeme, va coborî și peste tranșee”, cum mărturisește Vasile Iftime în *Demu: la ferestre scutece albe*, carte publicată la Eikon). Sau pur și simplu din nevoia de a învinge frica.

Sentimentul fricii și al neputinței a determinat apariția cărții lui Dumitru Crudu *Ora cinci și șapte minute* (Humanitas, 2022). Cel puțin așa susține autorul: „În prima dimineață de război, mi-a telefonat un prieten, speriat că Putin o să ne atace și pe noi. Îi tremura vocea și se bâlbâia la telefon. Nu știa ce să facă. Îmi spunea că toți prietenii lui care aveau mașini au plecat deja spre vamă. /.../ Plecăm? Te iau cu mine, mi-a zis. Nu, eu o să rămân. Și nu ți-e frică? Ba da, îmi este. /.../ Până în seară ajunsese la Budapesta, iar a doua zi era deja la Roma. Eu însă am rămas. Cât a călătorit pe drum, eu mi-am scris primele proze din carte. Scriindu-le, mi-am învins frica. De care el nu a putut să scape nici peste mări și țări. De asta îmi este atât de scumpă această carte: pentru că m-a ajutat să-mi înving frica”. *Ora cinci și șapte minute* este o carte despre precaritate și teroare, fie că-i vorba de relațiile interumane nesănătoase, de istorie, cu toate turbulențele acesteia, sau de actualul carnagiu din Ucraina. Aceste trei fețe ale precarității și terorii sunt urmărite de Dumitru Crudu în cele 53 de texte care alcătuiesc volumul.

Contrar indicelui generic de pe foaia de titlu – „proză scurtă” –, *Ora cinci și șapte minute* este, mai curând, un roman, construit, așa cum se întâmplă și în *Oameni din Chișinău* (Tracus Arte, 2011), din secvențe ce se împletesc într-atât de bine, încât cititorul se prinde, într-un moment, că urmărește destinele unor personaje de la text la text, reconstituindu-le, de fapt, povestea. Primul text, *Eu, până acum, nu am ridicat mâna la nimeni*, se referă la războiul din Ucraina: „Când Bespoșceadnâi ne-a înșiruit într-o linie dreaptă în fața tancurilor și ne-a spus că suntem în Ucraina am rămas paf. În Ucraina? Cum și de ce? Ca să luptăm împotriva ucrainenilor? Dar de ce să luptăm împotriva ucrainenilor, când eu nu vreau să lupt împotriva nimănui, cu atât mai puțin împotriva ucrainenilor, printre

care am atâția prieteni, cu care am făcut atâtea beții soră cu moartea pe plajele de la Marea Neagră, de ce să trag în ei?” Apoi, printr-un fel de analepsă, este reconstituită istoria acestui spațiu – opt decenii în care relația cu „fratele mai mare” a rămas neschimbată, fiind evocate momentele dramatice care, de fapt, explică perfect cum s-au manifestat în timp pornirile criminale ale celor care au invadat Ucraina pe 24 februarie 2022 și unde ar trebui să căutăm rădăcinile acestei invazii: Al Doilea Război Mondial, cedarea Basarabiei și ocupația sovietică, turnătorii și victimele, deportările, războiul din Transnistria, falsele proteste din Chișinău anul 2022. Aproape fiecare text e ca o mărturie pentru un viitor proces de la Haga, în care există un singur inculpat – Rusia. Înălțuirea de evenimente, sociale sau politice, are un final aproape parabolic (ultimul text se intitulează *Natașenka și copiii ei*): rusoaica Elvira Petrovna, din Flutura, se mută la fiul ei din Nijnii Novgorod, general în armata rusă; feciorul îi este ucis pe front, în Ucraina, iar Natașenka, noră-sa, după ce cheltuie compensația primită pentru moartea soțului, vinde vila, apoi apartamentul cu cinci camere, se mută „din centrul orașului într-un cartier de periferie” și, în cele din urmă, o gonește „la ea acasă, în Flutura ei iubită”; aici, la Flutura, după înmormântarea lui Alexandru, „ucis de soldații ruși în luptele pentru eliberarea Hersonului”, o sună Natașenka și „o anunță plângând în hohote că un camion militar care mergea pe contrasens se izbise în mașina lor și ei, deși au supraviețuit, au rămas ologi și ciungi pentru tot restul vieții”. Aici se manifestă abilitatea lui Dumitru Crudu de a raporta un caz individual la sistem și a deduce, aluziv, morala: „Elvira Petrovna se gândi atunci că nu doar pentru ea se termină viața aia nemaipomenit de frumoasă, ci și pentru Natașenka și copiii ei, pentru ei toți, și se pare că pentru totdeauna”.

Se poate stabili o conexiune interesantă între proza care încheie volumul și un text din prima parte a cărții – *Liuba și copiii ei*. Aparent, le apropie doar titlul. În proza lui Dumitru Crudu însă, narațiunea funcționează după principiul apocriefei „puști a lui Cehov”: dacă în primele texte apare un personaj extravagant sau o situație neobișnuită, cu siguranță se va reveni la acestea spre final, pentru a schimba mersul lucrurilor sau pentru a arăta amploarea pe care o poate lua o scenă banală de exteriorizare a frustrărilor sau de manifestare a urii. Persecuția la care îi supune Liuba pe vecinii ei de bloc, din cauza unui incident domestic, reflectă, de fapt, în proporții

reduse, ostilitatea poporului (rus) reprezentat de Natașenka față de vecinii săi (ucraineni).

Cele două personaje care joacă un rol de liant, dar și acest rol anticipator, sunt Alexandru Moldovanu, luptător de partea ucrainenilor, și Tătuca, combatant la ruși și ucigașul lui Alexandru, iar relația dintre acești eroi arată felul în care un cataclism al istoriei își poate avea rădăcinile în biografiile unor indivizi: „Tătuca era un cunoscut hoț în lege, iar Alexandru, jurnalist și scriitor. Acum câțiva ani, Tătuca îi luase casa, mașina și soția, iar Alexandru l-a dat la poliție. Poliția l-a prins și judecata l-a găsit vinovat și l-a băgat la mititică, de unde Tătuca a evadat și a fugit peste graniță, ca să nu fie prins, iar acum lupta de partea rușilor”. Dumitru Crudu îl readuce pe Tătuca în prim-plan în mai multe texte, după ce îl introduce în șirul de evenimente legate de Alexandru în secvența *Unul din ochii lui era de sticlă* (personajul apare în *Liuba și copiii ei*, *Radu încă mai mișca din picioare*, *Cărămida ucigașă*, *Tătuca și Cârnul*, *Îl împușcăm sau nu?*), dar îl abandonează oarecum nejustificat în momentul ucidării lui Alexandru. Să bănuim că Dumitru Crudu îi lasă, astfel, o șansă personajului să apară în viitoarele cărți?

S-a putut observa, în special în *Moartea unei veverițe* (Editura Univers, 2017) sau în *Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici* (Editura Humanitas, 2019), predispoziția lui Dumitru Crudu pentru alegorie. În *Ora cinci și șapte minute*, autorul perseverează în valorificarea alegoricului, creând o serie de personaje generice, cu nume conotative sau preluate din realitate – maiorul Bezpoșceadnâi, căpitanul Zmei, colonelul Zveri, generalul Răbakin, sergentul Prilepin, soldatul Medvedev –, care devin întruchipări ale răului și funcționează precum capetele fără de moarte ale unui balaur. Sau încearcă să exprime tragismul anumitor momente din istorie, urmărind destinul unor personaje concrete. Așa se întâmplă, bunăoară, în proza *Rochia o ținea pe loc și nu putea să fugă*, în care este relatată povestea Ilenei, o tânără din Iași, care, venită în vizită la hram la prietena ei Xenia, din Flutura, nu se mai poate întoarce acasă, pentru că „pe Prut, în după-amiaza asta, a fost instalată frontiera de stat a Uniunii Sovietice”, femeia rămânând în Basarabia timp de patruzeci și cinci de ani; abia când s-a organizat primul pod de flori, aceasta s-a dus, împreună cu fiica ei, Oana, la Iași, acasă (unde îi rămăseseră soțul și două fete), dar „acolo, acum trăiau alți oameni”. Dincolo de discordanțele temporale (personajul Ileana în 1945 avea deja doi copii,

dar în 1990, când ar fi trebuit să aibă peste șaiszeci de ani, o ține pe fiică-sa Oana la piept, apoi o aruncă „pe clina înverzită”), finalul se construiește ca o alegorie despre dezrădăcinare și despre neputința umană în fața istoriei: „Pe la mijlocul podului, hodoronc-tronc, toată lumea aia din jurul ei începu să se grăbească și iuți și ea pasul, iar după ce trecură Prutul. În urma lor, brusc, se desfășură un cordon de grăniceri. Cu Oana de mână, treceau peste calea ferată, când un crampon al unei traverse îi prinse rochia și ea se trezi captivă între două șine. Tocmai atunci se urni din gară trenul Moscova-București, care venea direct spre ea. Rochia o ținea pe loc și ea nu putea să fugă. Reuși s-o smulgă pe Oana de la piept și s-o arunce pe clina înverzită, și fata ei se rostogoli ca un bolovan la vale. Trenul o izbi din plin”.

Cele mai expresive sunt fragmentele în care autorul mizează pe acumulare și reluare pentru a reda intensificarea trăirilor. Este o tehnică pe care Dumitru Crudu o practică frecvent în poezie (a se vedea *Cinci poeme din Rotterdam*, Editura Charmides, 2017), reluarea acumulativă fiind utilizată pentru a exprima obsesii, neputințe, spaime. Iată finalul prozei *Ce mai contează ce s-a întâmplat în urmă cu șaptezeci de ani?*: „Bătrânul mătura curtea și se gândi că mai bine nu-i povestea lui Alexandru, pe care-l văzuse aseară la televizor, la lansarea unei cărți de-ale sale, cum Pavel Ivanovici Nicolau l-a turnat la Securitate. Dacă ar fi tăcut sub tăcere amănuntul acesta, Alexandru nu ar fi aflat în vecii vecilor ce i s-a întâmplat lui în urmă cu șaptezeci de ani și nu ar mai fi scris despre asta. De unde ar fi putut să afle? Nu avea de unde. Dar așa, eu i-am povestit, cap prost ce sunt, se sudui bătrânul, și el a scris, și l-a citit soția lui Nicolau, Adela, și a venit la mine cu o falcă în cer și alta în pământ ca să mă întrebe cum au stat de fapt lucrurile, și eu i-am spus, și ea nu a putut îndura ce a aflat și și-a vândut tot și a plecat – a plecat pentru totdeauna din Flutura, fiindu-i rușine să mai dea ochii cu mine sau cu ceilalți consăteni, turnați de soțul ei, și s-a mutat în Sălcuța ei natală, unde credea că o să poată uita tot, dar nu a putut uita nimic și și-a pus capăt zilelor.”

Fragmentul arată care a fost, de fapt, intenția lui Dumitru Crudu. Să creeze o carte despre relația individului cu istoria (recentă sau mai îndepărtată), despre lipsa memoriei și consecințele uitării, despre teroare și frică, despre „cruzime și cinismul din spatele deciziilor care afectează viețile oamenilor obișnuiți” (cum o prezintă editorul). *Ora cinci și șapte minute* este o astfel de carte.

POEZIE

ETICA APEI

de GIUSEPPE MANITTA

GIUSEPPE MANITTA
L'ETICA DELL'AQUA
AVALIANO EDITORE, 2021

GIUSEPPE MANITTA
(N. 1985, SERIATE, BOLOGNA)
ESTE CERCETĂTOR LITERAR,
ESEIST ȘI POET ITALIAN, AUTORUL
MAI MULTOR STUDII DE
ITALIENISTICĂ. A ÎNGRIJIT
VOLUMUL „CARDUCCI
CONTEMPORANEO” (2012) ȘI
„BOCCACCIO E LA SICILIA” (2015,
2016). A PUBLICAT MONOGRAFIILE:
„GIACOMO LEOPARDI.
PERCORSI CRITICI E
BIBLIOGRAFICI (1998-2003)”,
ÎN 2009; „GIACOMO LEOPARDI.
PERCORSI CRITICI E
BIOBIBLIOGRAFICI (2004-2008)” CON
APPENDICE (2009-2012),
ÎN 2017; „MIHAI EMINESCU E LA
«LETTERATURA ITALIANA»”,
ÎN 2017, PENTRU CARE I S-A
DECERNAT PREMIUL „EMINESCU”
AL PREȘEDINTELUI
REPUBLICII MOLDOVA.

ESTE DIRECTORUL REVISTEI
„IL CONVIVIO” ȘI COLABOREAZĂ
LA VARII PUBLICAȚII DE
SPECIALITATE, ÎNTRE CARE
„LA RASSEGNA DELLA
LETTERATURA ITALIANA”.
A ÎNGRIJIT BIOGRAFIA
LEOPARDIANĂ A „LABORATORULUI
LEOPARDI” DE LA UNIVERSITATEA
„LA SAPIENZA” DIN ROMA ȘI SCRIE
PENTRU PAGINILE CULTURALE
ALE COTIDIANULUI
„CONQUISTE DEL LAVORO”.
ÎN 2018 A PUBLICAT CARTEA DE
POEZIE „GLI OCHI NON POSSONO
MORIRE”. VOLUMUL DE POEZIE
„L'ETICA DELL' ACQUA”
(„ETICA APEI”), DIN CARE ESTE TRA-
DUS ÎN LIMBA ROMÂNĂ
ACEST GRUPAJ DE POEME,
APARE ÎN MAI 2021, LA AVAGLIANO
EDITORE DIN ROMA.

„POEZIA LUI MANITTA ESTE
ÎNSUFLEȚITĂ DE DORINȚA DE A OPRI
CLIPA, ACEA «OPREȘTE-TE, CLIPĂ,
EȘTI FRUMOASĂ!» A LUI FAUST: A
SALVA CLIPA PRIN VERS, ÎNTR-UN
DASEIN DE HEIDEGGERIANĂ
MEMORIE REÎNNOITĂ DE FORȚA
CUVÂNTULUI.” (STEFANO VITALE)

* * *

Poate că ar fi venit somnul
să încerce vidul din ei și din jurul lor.
Bărbații nu au știre despre lumea
ce pregătește sacrificarea unui timp diferit,
ca și vii și de acuma non-vii,
cum ar fi să preferi vidul excitației sângelui.
Credința – ziceai – nu este o mare găselniță
(și apoi, în cine? în ce?).
Ce s-ar întâmpla dacă într-o după-amiază
din perimetrul izvorului ar dispărea ceața?
Acolo – răspundeai – în fața morții
este justificat surâsul: ironia vidului.

* * *

Dacă strigi în strada Sottana
balustrada sfâșie vocea,
o stropește până ce ploaia
și-o însușește și o face *obiect*.
Poate să reparăm orașul unde
evadarea îi sfărâmă plânsul, este mântuire.
Să ne iubim în despărțire, realmente.

Duminica e cea mai crudă din zile,
te rogi prea mult sau prea puțin,
ies la lumină traumele minutelor,
dar mai sunt pisate fracturile,
dar mai rămâne prăpastia.

* * *

Etica apei
este de a ascunde praful
în iluzia fundalului.
Nicio rațiune nu explică condamnarea
nisipului, jocul de-a v-ați ascunselea,
migrarea valurilor.
A negocia condiția (sau pe tine însuți)
este neliniștea perfecțiunii.

* * *

Etica apei este lipsa noastră de consistență.
Căutarea unei purificări
se face înțeleasă doar din cuvinte
care nu se pot citi,
și totuși a le dezgropa pe stradă ar avea un sens.
Da, să alegi efectiv un vas plin de găuri
și să separi mâlul de pietricele,
să aduni apa cu mâinile,
să dai de o parte pietrele mari,
să te modifichi în plasma Creației.
Dacă am trage o singură linioară,
am vedea apa curgând tot mai limpede.

În clipa clarviziunii
să ne primim pe noi înșine în migrație
până vom alege geografia mântuirii.

* * *

Nu toți încetează s-aștepte la acostare.
Ești în aceeași apă de ieri,
iar golul râvnește-n răbdarea-i
o împlinire,
puțin contează care a fost începutul.
Apoi înțelegem că nicio stradă
nu ne aparține.
De asta plonjăm încontinuu
în noi înșine
și în cronologia unor cețuri
ce nu le putem cunoaște.
Și totuși, a cuceri digul
e una cu a-ți afla originile.

* * *

Să răscumperi tăcerea
ca să numeri colțuri de stradă
și să povestești biografia reflexelor.
Se află oare în astă nebunie
trădarea sinelui?
Locurile nu au
o singură dimensiune,
sunt hărți ale clipelor
iar noi una din ele.
Necesitatea migrației
este să refuzi încremenirea,
este să recunoști erezia acostării.

* * *

A nu avea o geografie
înseamnă a avea totul,
a poseda arta de a crea lucruri care nu există,
a trăi bucuria pierderii
mult înainte de a acosta
și a suferi pentru un port de neatins.
A visa continuu.

* * *

Adevărul este prostituție, ca și arta
lui Bodelaire sau întruparea lui Godard.
Fără corpuri, totuși. Cu tăcerea care sparge
trotoarele, obloanele închise și un felinar –
doldora de vârstă – pe cap.
A oferi corp golului este un risc
care trebuie depășit: să ai o oglindă
fără reflex ca să cauți metafizica
(sau metastazele) eului.
Desigur, morala este o chestiune de forme
la fel cum adevărul nu este apartenența.
Este sustragerea, șocul și căderea.

**Traducere din limba italiană
de Eugenia BULAT**

Familiiile Moroșanu, Vizitiu, Zugravu și Paicu se cunosc de pe vremea când copiii lor au mers la grădiniță în aceeași grupă, apoi la școala nr. 21, în aceeași clasă. Zilele de naștere ale celor mari sau ale celor mici au fost dintotdeauna prilejuri pentru a trăi împreună bucuriile. Mai mult, maturii găseau motive să se vadă și la ceremonii mai simple: un grătar, un picnic, un pescuit, o saună. Se împăcau mai bine decât dacă ar fi fost frați sau surori.

Încă nu ajunseseră bine la cincizeci, când lui Mihai Moroșanu, șef de departament la primărie, i-a venit o idee inedită: de ce să nu rezerve ei opt locuri alăturate în cimitirul orășenesc? Soției Iulia povestea i s-a părut cu tâlc și l-a lăudat că gândește profund. Când ziua de naștere a lui Moroșanu a intrat în zona tortului Napoleon și a cafelelor cu coniac și stăpânul casei le-a vorbit prietenilor despre ideea achiziției locurilor de veci, celelalte familii și-au făcut cruce. „Da, e adevărat, încă suntem tineri, a zis Moroșanu, dar timpul fuge, iar eu sunt în relații bune cu Vladimir Pleșcanu, directorul cimitirului, și cred că e bine să le luăm acum, ca să nu ne pară rău pe urmă...” Ghenadie Zugravu a fost de părere că au băut prea mult ca să ia în discuție o problemă atât de delicată, iar familiile Vizitiu și Paicu l-au susținut.

Familia Moroșanu nu a renunțat la proiect și când Alina și Marcel Paicu i-au invitat la un barbecue cu ocazia cumpărării unui automobil Volvo, discuția s-a aprins din nou. Argumentul lui Moroșanu – „Copiii noștri își vor consolida prietenia venind toți împreună, de Paștele Blajinilor, la mormintele noastre” – a fost imbatabil.

Moroșanu s-a dovedit un bun manager, că nu degeaba îl țineau la primărie. A negociat, a adunat actele, a obținut decizia și peste două săptămâni i-a invitat pe ceilalți să vadă locurile de odihnă veșnică. De pe vârful dealului, se deschidea o priveliște frumoasă a drumului care ducea spre Chișinău. Locurile le-au plăcut mult, așa că au mers la familia Zugravu să celebreze evenimentul.

După asta, și-au căutat de treabă și treceau pe la cimitir doar când veneau la înmormântările altora.

Copiii lor au absolvit facultatea, toți în România, lucru pe care cele patru familii l-au sărbătorit cu mare fast la restaurantul „Orfeu”. Firește, s-au întâlnit apoi la nunțile copiilor, stabiliți care în România, care în Germania, care în Italia, și doar Cătălin al

PROZĂ

GRĂDINA MORTILOR

de ANATOL MORARU

lui Moroșanu a rămas în țară, dar nu la Bălți, ci la Chișinău.

Cunoșteam istoria de mai sus de la Arcadie Vizitiu, care mi-i coleg de facultate și care s-a supărat rău când l-am întrebat de ce nu pun măcar niște cartofi acolo, că, de rău, de bine, este oleacă de pământ.

Timpul a curs în ape repezi. Primul a murit Marcel Paicu, apoi Valentin Zugravu, pe urmă Alina Paicu.

Stăm la o cafea și-un coniac cu Vizitiu. Vorbim despre ale noastre, din campus. Neașteptat, mă întreabă dacă știu ce-a pățit el cu locurile de la cimitir. I-am zis că nu. „Bine, dar te rog să nu spui nimănui, să nu să se supere ceilalți, care au mai rămas. Când a murit Marcel, Alina lui m-a rugat să merg la cimitir, să mă ocup de groapă. Am mers într-acolo, am găsit cu greu loturile noastre. M-am înțeles cu groparii, le-am lăsat doi colaci, o roată de salam, o sticlă de vodcă și una de «Gura Căinarului» și ei au început să sape groapa. Am fost apoi la priveghi, i-am dat Alinei niște bani în plicuri, am făcut și alte lucruri trebuincioase înmormântării.” Arcadie și-a aprins o țigară. „L-au scos din biserica «Sfântul Panteleimon», preotul și-a făcut misiunea, văduva a dat pomenile și procesiunea a pornit spre cimitir, oprindu-se la podul de la Pământeni și la cel peste Răut. La cimitir, Moroșanu a ținut un discurs, cam lung, despre cât de bun a fost răposatul și cât de mult ne va lipsi tuturor. Ne-am luat ultimul adio, groparii au coborât sicriul, participanții au aruncat câte o mână de lut și s-au îndreptat, printre cruci, spre

autobuz. Alina, care, uitasem să-ți spun, avea probleme locomotorii și a șezut pe un scaun, s-a ridicat și a chemat lumea la praznic, la «Trei Surori». Apoi, sprijinită de ginere și de un verișor, a pornit cu greu spre mașină. Moroșenii și Zugravii au mers și ei spre automobilele lor, iar eu am rămas să rezolv cu groparii, care mânuiau de zor lopețile.

Într-un moment, Daniela mea îmi zice:

– Arcadie, mi se pare că l-am îngropat pe Marcel nu acolo unde trebuie.

M-am făcut cruce de piatră.

– Cum adică nu acolo?

– Îți amintești, lângă loturile noastre era un monument, un înger mare din marmură al fostului șef de la Combinatul de produse alimentare, Zaporojan sau cum îi mai zice.

Într-adevăr, monumentul nu era prin preajmă. Am mers printre morminte și am zărit monumentul cu pricina, era într-o altă parcelă. M-am dus într-acolo și am văzut opt locuri neatinse. Dacă-ți spun că eram gata să mă îngroape și pe mine lângă Paicu, apoi îți spun ceva? Stăteam paralizat, până s-a apropiat Daniela.

– Așa-i că-i aici?

– Da, am bolborosit eu.

– Da’ eu încă de la începutul înmormântării am vrut să-ți spun. Și ce ai de gând să faci?

Cred că într-un minut mi-au trecut prin cap zeci de gânduri. O idee era să-i gălesc pe proprietarii loturilor din acea parcelă, dar asta însemna să ai timp. Și dacă nu vor fi de acord să schimbăm loturile? Apoi, trebuia să discut și cu directorul cimitirului,

iar eu nu-l cunosc. M-am uitat spre cealaltă parcelă. Groparii lucrau de zor. Trebuia să fac de urgență ceva, căci înțelegeam cât de greu e să dezgropi un mort – exhumarea se face numai cu acordul bisericii și al justiției. Cel mai tare însă mă temeam de Alina și de ceilalți. I-am spus Danielei să mă aștepte în mașină.

M-am apropiat în grabă de oamenii cu lopeți, le-am explicat situația și i-am rugat să sape o altă groapă acolo, în cealaltă parcelă, să scoată sicriul de aici și să ducă mortul dincolo. Iar groapa asta s-o astupe. Băieții nu s-au mirat prea tare, înțelegeau, se pare, că cei vii sunt mai pretențioși decât pacienții lor. Le-am mai zis că le plătesc oricât cer. Unul înalt, mustăcios, probabil brigadierul lor, mi-a zis că trebuie să-l găsim pe șef, ca să nu intre ei într-o daraveră, pentru că e greu să te angajezi aici. Dar cine o să știe, i-am întrebat? Atunci mustăciosul a zis că vreo două mii cinci sute de lei ar fi de ajuns. I-am rugat să înceapă să sape dincolo, că eu mă duc să scot bani de pe card și să mă întorc în douăzeci de minute.

Și Danielei i s-a părut că am găsit o soluție bună. M-a sunat Moroșanu și m-a întrebat unde suntem. I-am zis că trebuie să schimbăm o anvelopă și venim.

M-am întors cu banii, groparii erau înținși pe jos pe loturile noastre. I-am dat leii celui înalt și cu mustăți, care, când a mai văzut și sticla de votcă, pâinea și roata de salam din pungă, a zis hotărât: «La treabă, băieți!»

Când am ajuns la praznic, se dădeau deja sarmalele și plachia. Ne-am așezat la locul rezervat nouă, dar n-am stat mult. Alina ne-a zis că la praznicul de nouă zile să venim numai de cimitir.

Când am ajuns acolo, scandalul era în toi. Ei s-au dus mai întâi în parcela cealaltă, unde au găsit doar o groapă astupată și urmele de la picioarele scaunului pe care a stat văduva. Pe urmă, au găsit groparii, care le-au arătat mormântul nou. «Cum de s-a putut întâmpla una ca asta?» striga Alina. Mi-am asumat greșeala și am încercat să-i explic că totul acum e în ordine. Felicia, fiica Alinei, m-a întrebat cum ar putea ele să fie sigure că anume taică-său e în înmormântat aici și că nu i-au fost furate hainele. Explicațiile și scuzele mele n-au folosit la nimic. Moroșenii și Zugravii n-au intervenit deloc.

De atunci prietenia noastră cu Alina și fiică-sa s-a rupt. Când a murit Alina, am fost și eu cu Daniela s-o petrecem pe ultimul drum, dar Felicia ne-a tratat ca pe niște străini. Oare nu înțelege că oricum vom fi înmormântați alături de părinții ei?...”

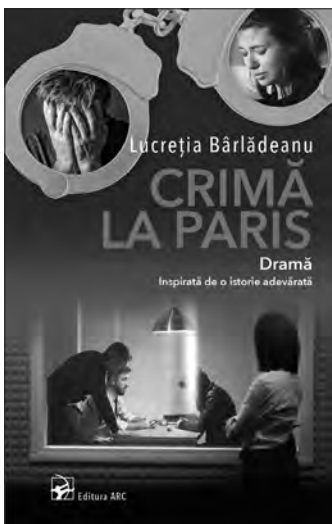
EDITURA ARC | NOUȚĂȚI EDITORIALE | EDITURA ARC

VINCENT THOLOMÉ
EPOPEEA MEA
TRADUCERE DE DOINA IOANID

„Vincent Tholomé s-a născut la Namur, pe 20 noiembrie 1965. Încă de la debutul său din 1999, și-a făcut un nume ca performer de texte, alături de poeții francezi Christophe Tarkos și Charles Pennequin, corectorii săi la revista «Tombe Tout Court», mai târziu TTC. «Epopaea mea» (2020) este un volum experimental, jucăuș-repetitiv, ca într-o ritornelă, plin de miez și fantezie. E un text poetic abracadabrant, care te cucerește și te intrigă totodată, ținându-ți vie atenția în permanență.”

EDITURA

LUCREȚIA BĂRLĂDEANU
CRIMĂ LA PARIS
(DRAMĂ)

„În drama «Crimă la Paris», Lucreția Bărlădeanu nu istorisește doar omorul odios pe care îl săvârșește un grup de conaționali în Orașul Luminilor. Ancheta – pe care a deschis-o poliția franceză și la care cititorul asistă cu răsuflarea întretăiată – îi permite autoarei să analizeze cauzele care au putut aduce niște oameni la condiția de bestii, îndemnându-ne să reacționăm prompt la răul din societate și să ne cultivăm sentimentul de empatie pentru semenii.”

EDITURA

CONCURSUL NAȚIONAL DE ESEURI

EDIȚIA A IV-A

Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău, în parteneriat cu Institutul pentru Inițiative Culturale și Educaționale, Editurile Cartier, ARC și Prut Internațional, „Revista literară”, „Gazeta de Chișinău”, portalurile stiripozitive.eu, #diez.md – Știri pentru tineri, a organizat Concursul Național de Eseuri, ediția a IV-a, sub genericul „Dincolo de text, pe urmele personajului meu preferat”.

Între 20 septembrie și 6 noiembrie 2022, pe adresa muzeului au venit 122 de eseuri, care au fost distribuite în patru categorii: gimnaziu – 53 de eseuri; liceu – 46; colegiu – 19; universitate – 4.

Printre personajele selectate din literatura română se numără: Ruxanda din *Alexandru Lăpușneanul* de Costache Negruzzi; Nică din *Amintiri din copilărie* și Harap-Alb din *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă; protagonistul din *Făt-Frumos din lacrimă* și Dionis din *Sărmanul Dionis* de Mihai Eminescu; personajul eponim din *Mara* de Ioan Slavici; Apostol Bologa din *Pădurea spânzuraților* și protagonistul din *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu; personajul eponim din *Maitreyi*, personajul-narator din *Romanul adolescentului miop*, Ileana și Andrei Mavrodin din *Nuntă în cer* de Mircea Eliade; Ela din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu; Vitoria Lipan din *Baltagul* și Tudor Șoimaru din *Neamul Șoimăreștilor* de Mihail Sadoveanu; Otilia Mărculescu și Felix Sima din *Enigma Otiliei* de G. Călinescu; protagonistul din *Hronicul și cântecul vârstelor* de Lucian Blaga; Anton Lupan din *Toate pânzele sus* de Radu Tudoran; Lotte din *Elevul Dima dintr-a șaptea* și Adriana din *Orașul cu salcâmi* de Mihail Drumeș; protagonistul din *Fram*, ursul polar de Cezar Ivănescu; eroina din *Madona cu trandafiri* de George M. Zamfirescu; Ilie Moromete din *Moromeții* și Victor Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda; Maica din *Samariteanca* și Rusanda din *Frunze de dor* de Ion Druță; personajul principal din *Iona* de Marin Sorescu; Dikomes din *Delfinul* de George Meniuc; Viorica și Radu Negrescu din *Singur în fața dragostei* și Nic din *Când bunicul era nepot...* de Aureliu Busuioc; personajul eponim din *Doc* de Nicolae Esinencu; protagonistul din *Copilul care l-a pictat pe Dumnezeu* de Aurelian Silvestru; Maria Răzeșu și Mihai Ulmu din *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija; Cristina din *Kinderland* de Liliana Corobca; Ionuț din *Războiul Solomonarilor* de Moni Stănilă; Ruxandra din *Hanul lui Manuc* de Simona Antonescu; Aleksy din *Vara în care mama a avut ochii verzi* și Lastocika din *Grădina de sticlă* de Tatiana Țibuleac ș.a. Galeria personajelor despre care au scris elevii și studenții este completată cu nume din literatura universală: Alice din *Alice în Țara Minunilor* de Lewis Carroll; protagonistul din *Micul Prinț* de Antoine de Saint-Exupéry; Liesel din *Hoțul de cărți* de Markus Zusak; Nombeko Mayeki din *Analfabeta care știe să socotească* de Jonas Jonasson; personajul eponim din *Matilda* de Roald Dahl; Agatha din *Școala pentru Bine și Rău* de Soman Chainani ș.a.

Din cele 122 de eseuri, juriul a decis premiarea următorilor elevi: CICLUL GIMNAZIAL: Bianca Țurcan, clasa a IX-a, Instituția Publică Liceul Teoretic „Spiru Haret”, mun. Chișinău, autoarea eseului despre protagonistul romanului *Doc* de Nicolae Esinencu (*Locul I*); Teodor Zaporojan, clasa a VIII-a, Școala Internațională „Heritage”, mun. Chișinău, autorul eseului *Piatra lui Tudor Șoimaru* (*Locul II*); Mariana Nicolaescu, clasa a IX-a, Liceul Teoretic cu profil de arte „Elena Alistar”, mun. Chișinău, autoarea eseului despre personajul Viorica din romanul *Singur în fața dragostei* de Aureliu Busuioc (*Locul III*); Cristina Chirița, clasa a IX-a, Instituția: Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din mun. Hâncești, care a scris despre *Doc* al lui Nicolae Esinencu (*Mențiune*); CICLUL LICEAL: Andi Rotaru, clasa a X-a, Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri”, mun. Chișinău, autorul eseului despre Nică din *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă (*Locul I*); Bianca Popov, clasa a XI-a, Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu-Prim”, mun. Chișinău, cu un eseu despre *Doc* (*Locul II*); Crina Moraru, clasa a X-a, Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din mun. Hâncești, autoarea eseului despre Otilia din *Enigma Otiliei* de G. Călinescu (*Locul III*); Daniela Belinschi, clasa a XII-a, Liceul Teoretic Republican Aristotel, mun. Chișinău, autoarea eseului *Sărmanul Dionis, un erou al zilelor noastre* (*Mențiune*); COLEGIU: Ionela Baci, clasa a XII-a, Centrul de Excelență în Informatică și Tehnologii Informaționale, mun. Chișinău, care a scris despre Ilie Moromete din *Moromeții* lui Marin Preda (*Locul I*); Maxim Gradinari, clasa a X-a, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă” din Bălți, autorul unui eseu despre protagonistul povestirii *Copilul care l-a pictat pe Dumnezeu* de Aurelian Silvestru (*Locul II*); Nicoleta Filipski, anul III, Centrul de Excelență în Informatică și Tehnologii Informaționale, mun. Chișinău, autoarea eseului „A opta reîncarnare” (*Locul III*).

Natalia HARITON, dr. în filologie, cercetător, Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău

Ionela BACIU:

ILIE MOROMETE, INFLUENCER

Pe Ilie Moromete l-am întâlnit anul trecut, la lecțiile de română, atunci când profesoara ne-a predat tema: „Realismul critic-obiectiv”. Trebuie să recunosc că, inițial, nu am citit romanul cap-coadă, limitându-mă la fragmentele cu care am lucrat la lecție. Nu am reușit să-l citesc nici pe parcursul anului școlar, dar am decis să mă întorc la el în perioada vacanței.

Am revenit la roman cu scopul de a-l citi în întregime, deoarece am vrut să-l cunosc îndeaproape pe Ilie Moromete, pentru a înțelege de ce profesoara de română l-a numit „influencer” pentru localitatea Siliștea-Gumești. M-a surprins utilizarea acestui cuvânt prin raportare la personajul Ilie Moromete, căci știu că lexemul a fost introdus de curând în dicționare, fiind utilizat, mai ales, în social media și în vocabularul celor care sunt aproximativ de vârsta mea. Chiar m-am documentat un pic și am aflat că acest neologism, recent apărut în lexicul nostru, desemnează o persoană care are o carismă irezistibilă, forță de convingere și care, datorită reputației, faimei, experienței pe care o are într-un anumit domeniu, reușește să influențeze pozitiv (sau negativ) o comunitate de oameni. După ce am citit romanul *Moromeții* de Marin Preda, am înțeles ideea profesoarei și m-am convins că acest cuvânt îl descrie perfect pe personajul principal, căci Ilie Moromete, prin vizitele sale în Poiana lui Iocan sau atunci când își întâlnea consătenii la fierărie, nu făcea altceva decât să pornească discuții pe diverse teme și toți așteptau ca acesta să-și exprime punctul de vedere, așteptau să vadă cum va interpreta el articolul unui ziar sau pe cine îl va susține la alegeri: „Începu apoi să citească, deodată cu un glas schimbat și necunoscut, parcă ar fi ținut el un discurs celorlalți. Avea într-adevăr în glas niște grosimi și subțirimi ciudate cu opriri care scormoneau înțelesuri nemărturisite sau încheieri definitive care trebuiau să zdrobească de convingere pe cei care ascultau”. Primarul Aristide i-a reproșat chiar că nu vine la acele „întâlniri electorale”, deoarece oamenii ar fi înțeles astfel că nu este potrivită candidatura sa și nu i-ar fi oferit susținerea.

După ce am citit romanul, m-am convins că Ilie Moromete întrunește toate calitățile unui influencer, în pofida faptului că termenul este mai nou decât personajul: e carismatic, are gândire critică și analitică, are încredere în sine, are un simț al umorului rar întâlnit, creează o impresie asupra celorlalți și își impune personalitatea într-un mod mai diferit. Părerile lui contează pentru membrii comunității, bucurându-se de autoritate și în familie (chiar dacă, în cele din urmă, cei trei feciori, Paraschiv, Nilă și Achim, îl trădează).

Tot la lecțiile de anul trecut, am vorbit despre umorul lui Ilie Moromete și i-am înțeles replicile ironice abia după ce am analizat contextul. Doar o persoană înțeleaptă și cu o mare experiență de viață, poate să își păstreze calmul și să dea replica: „dă-i apă”, atunci când câinele familiei, Duțulache, a furat bucata de brânză, care era un produs alimentar foarte important pentru țăranii întorși de la muncile grele ale câmpului:

„Femeia se opri deodată din vorbit și chipul i se schimonosi de spaimă. Pe alături de ea țâșni Duțulache, câinele, ieșind din

Ionela BACIU, elevă în clasa a XII-a la Centrul de Excelență în Informatică și Tehnologii Informaționale din Chișinău
Coordonator: Doina LUPU, profesoară de limba și literatura română

tindă cu o bucată mare de ceva alb în gură, pesemne brânză. Femeia îl întreabă:

– Când ai intrat, lovi-te-ar turbarea? Lasă jos! Lasă jos! Lasă jos, n-auzi?

– Dă-i apă, zise Moromete liniștit”.

O altă replică memorabilă, pe care am preluat-o și o folosesc și eu în vorbirea mea, este: „ca să se mire proștii”. Replica îi este adresată unuia dintre feciorii mai mari, și anume lui Nilă, atunci când acesta își întreabă tatăl de ce are de gând să taie salcâmul:

– Salcâmul ăsta? De ce să-l tăiem? Cum o să-l tăiem? De ce?!..

– Într-adins, răspunse Moromete. Într-adins, Nilă, îl tăiem, înțelegi? Așa ca să se mire proștii! Pune mâna, nu te mai uita, că se face ziuă.

– Cum să se mire proștii?! Întrebă Nilă supărat, neînțelegând, trecându-i pentru întâia oară prin cap că la urma-urmei tatăl lui ar putea să țină seama și de ceea gândește el, așa cum a fost seara trecută, când l-a întrebat ce să facă cu Achim.

Moromete se uită mirat la fiu, dar după aceea puse mâna pe secure și-i încercă tăișul.

– Vrei să știi în ce fel să se mire proștii? îl întreabă el. Să se uite și să se mire până li s-o apleca.”

Pentru a nu-și insulta feciorul, Ilie Moromete îi sugerează acestuia, prin: „ca să se mire proștii”, că este destul de matur, dar nu a înțeles că salcâmul va fi tăiat și vândut lui Bălosu, doar ca să fie salvate terenurile familiei. (Ilie dorea să dea câte două pogoa-ne de pământ fiecărui copil, dacă acesta va dori să se căsătorească.)

Nu aș vrea să las neamintită renumita replică moromețiană: „ca să nu murim proști”. Această replică deosebită era folosită de Ilie atât la adresa consătenilor, cât și a membrilor familiei. Mi-a părut originală spusa lui, căci nu-și numește direct interlocutorii prin cuvinte jignitoare, ci folosește expresii cu caracter generalizator, dar care sugerează fie o trăsătură dominantă de caracter, fie o minte cam înceată. Tot aici, aș vrea să adaug că din cauza felului său de a vorbi, personajul principal era adesea neînțeles de cei din jur și privit ca un om straniu. Cred că problema nu era în Ilie, ci în oamenii care nu puteau descoperi sensul ascuns al cuvintelor sale.

Important este și faptul că masca de humă, realizată de Din Vasilescu, îl întru-chipa anume pe Ilie Moromete. Acest lucru ne demonstrează, încă o dată, efectul pe care personajul nostru îl răspânde-a asupra celorlalți. Meșterul popular a identificat în personalitatea lui Ilie Moromete trăsături inedite, irepetabile, pe care a meritat să le

imortalizeze în acea mască de lut. Și să nu uităm că trăsăturile fizice ale omului sunt „sculptate” în timp grație trăsăturilor morale și stărilor emoționale.

Redactând acest eseu, am consultat mai multe texte de critică literară, dar nu pentru a „fura” idei de acolo, ci pentru a înțelege mai bine unele aspecte ale acestui personaj complex. În mai multe articole critice, am găsit ideea că Ilie Moromete este calificat drept „țăranul filosof”. M-am convins că acesta nu este un țăran simplu, căci știa „să facă politică”, să cumpere sau să vândă mărfurile agricole, să identifice perfect tipologiile oamenilor din apropierea sa, să interpreteze cu ironie faptele celor din jur și să rămână credincios ideilor sale, fără a fi influențat de altcineva la rândul său. A ști să privești filosofic viața și oamenii o pot doar aleșii destinului (și cred că Ilie Moromete a fost un ales al sorții).

Ilie Moromete m-a impresionat prin faptul că, deși nu era prea bogat, nu avea o invidie ascunsă față de cei mai înstăriți ca el. Totodată, este de apreciat modul în care personajul principal își câștiga existența – cinstit și onest, reproșându-i acest lucru, chiar fiului său: „Am trăit cu toții desculți și dezbrăcați, nimeni n-a avut mai mult! Ce vreți voi de la mine, nenorociților? Să ies la drumul mare și să jefuiesc? Să iau vita omului din băta-tură și să mă țin de procese ca alții? Asta vreți voi?”

În rolul de tată, Ilie Moromete se înfățișează, de asemenea, drept o persoană calculată și înțeleaptă. Deși avea o familie dificilă, cu copii din prima căsătorie, copii străini (copiii din prima căsătorie a Catrinei) și mezinul comun cu cea de-a doua soție, Catrina, acesta îi trata pe toți în mod egal. Le-a oferit libertatea necesară, pe care, din păcate, aceștia nu au folosit-o corect: „– Băieții mei! exclamă Moromete cu un glas de parcă n-ar fi știut că avea băieți. Băieții mei, Scămosule, sunt bolnavi... Să fugă de acasă! De ce asta? Nu i-am lăsat să facă ce vor? Absolută, absolută libertate le-am lăsat! Dacă veneau și-mi spuneau: «Mă, noi vrem să fugim de acasă», crezi că i-ași fi împiedicat eu, Scămosule!? «De ce să fugiți, frățioare? le-aș fi spus. Încet nu puteți să mergeți?»”.

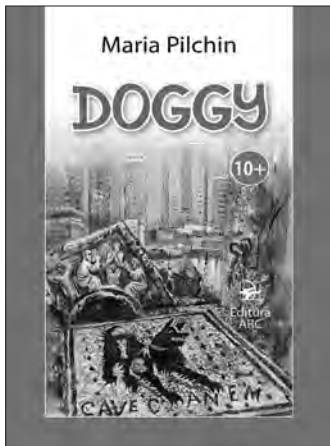
Ilie Moromete se gândea la viitorul copiilor și la felul în care îi va ajuta, atunci când vor decide să părăsească casa părintească. Niculae, mezinul familiei, este, după părerea mea, copilul care a moștenit în mare parte genele tatălui său, fiind la fel de dornic de cunoaștere. De aceea, tatăl a decis să-l ajute pe acesta să-și continue studiile, deși se afla într-o situație de criză: „– Ei, Niculae, hai acum cu mine să vedem dacă poți să mergi la școală sau nu. E nenorocire, Niculae! Am crezut că, hai, că n-o fi el prețul grăului ca acum un an, că piața mai scade când se face grâu mult, dar să scadă el la jumătate, asta n-a fi crezut niciodată că o să se întâmple. Sui-te sus și fă-ți cruce. Dacă ne întoarcem cu grăul îndărăt, n-am ce să-ți mai fac, sărac de sufletul tău”. Indiferent de problemele sociale sau financiare pe care le avea, Moromete a luptat pentru bunăstarea copiilor săi: „Am muncit și am trudit și am luat pământul de la ciocoi ca să trăiți voi mai bine! De ani de zile mă zbat să nu vând din el, să plătesc fonciirea fără să vând, să vă rămâie vouă întreg...”

Moromete era un om care nu trăia cu ziua de astăzi, ci se gândea la un viitor și căuta să aranjeze lucrurile în așa mod încât totul să meargă bine. M-am convins

de acest lucru analizând relația dintre el și Jupuitu, în momentul în care acesta venise după „fonciire” (impozitul funciar): „– Sunt șaptesprezece ani! strigă el și repetă: Șaptesprezece ani! De șaptesprezece ani de zile o tot lungești ba cu plata titlurilor, ba cu fonciirea”. Chiar dacă Moromete susține că nu are bani, în cele din urmă îi dă agentului o mie și totuși rămâne vesel. Acest lucru l-a lăsat nedumerit pe vecinul său, Tudor Bălosu, mai ales după afirmațiile lui Ilie: „– L-am păcălit cu două sute de lei, repetă Moromete. I-am dat numai o mie, adăugă apoi cu o ciudată voioșie și cu o voce scăzută ca și când agentul, care acum era departe, ar fi putut să-l audă. Bălosu se uita la el cu o privire rece și buimacă. Nu înțelegea. Glumea Moromete? Își bătea joc de el?” Personajul nostru își gestiona astfel bugetul, ca să aibă din ce trăi o perioadă de timp. Același lucru îl demonstrează și trimiterea lui Achim cu oile la București, or acest fapt presupunea lipsa oilor pentru o vară, ceea ce i-ar lipsi de produsele oferite de acestea, în schimb s-ar obține o sumă de bani care ar rezolva alte probleme mult mai consistente (din păcate, acest lucru nu a putut fi realizat din cauza planului de trădare pus la cale de Achim și Guica, sora lui Moromete).

În pofida faptului că a primit, nu de puține ori, câte o palmă zdravănă de la destin, Ilie Moromete rămâne influencerul care a dominat timpul său, m-a dominat și pe mine, un cititor din secolul XXI, prin felul său de a fi, prin replicile sale memorabile, prin modelul uman pe care îl reprezintă. După ce am citit acest roman, am început să analizez mai mult comportamentul meu și al oamenilor din jurul meu, pentru a înțelege sugestiile acestora și pentru a putea evolua.

EDITURA ARC NOI APARIȚII

MARIA PILCHIN
DOGGY

„Această povestire a Mariei Pilchin se distribuie pe două niveluri cronologice – prezent-trecut – și se infiripă la intersecția a două sensuri a cuvântului englezesc «doggy». Căci «doggy» înseamnă și câțel, dar mai ales, aici, fiu de cățea, cum îl batjocoresc toți pe micul Andrei, copil părăsit de ai lui, mereu flămând, nedormit și tânjind după dragostea părintească. Răzbătând totuși în lume, adultul Andrei Mătăsaru, devenit medic veterinar prin propria străduință, își schimbă însă porecla din copilărie în vocație, căci «doggy» mai înseamnă și persoana care îngrijește bieteale patrupede ajunse la nevoie. Maria Pilchin a scris o istorie tristă, care poate o să vă facă să plângeți, dar cu final aproape fericit.”

Eugen LUNGU

Bianca ȚURCAN: DOC, O VIAȚĂ FĂRĂ GLORIE

Ani de zile am fost convinsă de superioritatea literaturii universale. Cumva am ales să o ignor pe cea cu care s-au născut și au crescut bunicii, părinții mei și, într-un final, eu – literatura română. Am ales să reneg faptul că, deși fiecare dintre noi își ia zborul, nu-i putem șterge din memorie pe cei care ne-au învățat să zburăm. Din păcate, eu am făcut exact invers – am uitat. Am uitat de Caragiale, Cărtărescu, Eliade, Creangă. Până și marele Luceafăr, Eminescu, a rămas prăfuit, undeva la marginea raftului, uitat de mintea mea rătăcitoare, într-o carte de poezie primită de la bunica și privită cu ochi sceptici și cinici de copil dorindu-se rebel. Și poate era și asta un soi de rebeliune macabră și înfiorătoare, născută dintr-o gândire superioară și egoistă.

Însă toate astea s-au schimbat când mi-a ajuns în mâini romanul lui Nicolae Esinencu Doc. Am cumpărat cartea datorită (pe atunci credeam că era din cauza) profesoarei mele de română, care ne anunța că urma să avem un atelier de lectură și trebuia să citim una din cele trei cărți de pe listă. Opțiunile erau următoarele: *Popa Tanda*, *Bătrânul și marea* sau *Doc*. Prima era prea scurtă, a doua avea titlul anost (deși, în ziua prezentării, când colegii mei mi-au vorbit despre această carte, mi-am dat seama de uriașa greșală a judecății mele). Respectiv, *Doc*, această cărțuie cu copertă stranie, era singura opțiune rămasă. După școală, în aceeași zi, mi-am cumpărat-o, am purtat-o până acasă într-un ghiozdan plin până la refuz de manuale și caiete școlare și, punându-mi căștile, m-am așezat confortabil pentru a încerca să citesc ceea ce credeam că va fi încă un coșmar ce urma să fie eliberat într-o lume deja destul de crudă.

Nu aș fi putut să mă înșel mai tare. E de parcă am regăsit o lume veche, de mult pierdută și chinuit de familiară, dar totodată nouă și palpitantă. M-am îndrăgostit de cuvinte ce nu-mi aparțineau, dar pe care le simțeam ca fiind ale mele, în sfârșit. Am citit undeva că, la un moment dat, cuvintele ajung să trăiască în noi, pentru noi, cu noi, trebuie doar să le lăsăm să o facă. Exact asta am făcut. În timp ce ochii își făceau loc prin amalgamul de cuvinte șerpuite în cerneală neagră, inima mea bătea cu o mie de kilometri la oră, iar eu am pășit într-un univers atât de uimitor, încât viziunea mea de dinainte, în care refuzam astfel de cărți, mi se părea imposibilă. Această carte deține cheia și eu am avut norocul să o găsesc și nu cred că poate cineva să realizeze însemnătatea acestui lucru.

Am spus că e uimitoare. Cred că ar trebui să rectific. Nu e uimitoare în sensul direct al cuvântul. Nu are unicorni sau vrăjitori și nici copaci cu frunze violet sau umbre ce te duc spre Nicăieri. Este doar povestea unui băiat de cincisprezece ani, într-un oraș cu nimic deosebit față de celelalte orașe, într-o țară cu nimic specială față de celelalte. Și totuși am ajuns să țin la *Doc*, mă înfuriam de fiecare dată când părinții lui se purtau ca niște neghiobi, plângeam când *Doc* nu putea plânge și râdeam cu prietenii mei pentru fiecare ocazie în care

Bianca ȚURCAN, elevă în clasa a IX-a la IP Liceul Teoretic „Spiru Haret” din mun. Chișinău; Coordonator: Tamara CĂRLIG, profesoară de limba și literatura română

Doc nu a putut râde cu ai lui. Cumva, în confuzia și sentimentele noi, provocate de o lectură în care nu avusesem deloc încredere, am reușit să-mi pierd o bucată din inimă între paginile romanului lui Nicolae Esinencu.

Așa ceva se întâmplă rar. O carte la un milion reușește să mă pătrundă și să mă destabilizeze într-un asemenea mod încât să-și croiască drum până în inima mea, furând o bucată pe care nu o mai pot recupera. Nici nu știu dacă mai vreau. Ca cititor, multe din pietrele mele de temelie sunt cărți care m-au schimbat. Și, tot ca cititor, cred că este datoria noastră să lăsăm ca astfel de scindări ale sufletului să-și urmeze cursul. Astfel trăim, noi, cei cu păcatul dragostei de carte, trăim prin prisma tuturor filelor ce ne au inima.

De aceea, este absolut firesc ca la sfârșitul fiecărei astfel de cărți să nu fim gata să o închidem. Cel puțin știu că eu nu sunt, însă, din păcate, ori de câte ori ai reciti-o, tot nu este de ajuns.

Atunci ce faci? Bună întrebare. Eu am o metodă simplă. Trăiesc pentru personaj așa cum a făcut-o el pentru mine. Îi continui povestea pentru că el nu mai poate, pentru că penița scriitorului s-a rupt și cerneala a pătat brutal și nemilos restul poveștii. Și de fiecare dată simt că îl cunosc atât de bine și mi-e atât de ușor să mă pierd printre cuvinte. Prea ușor.

Asta voi face pentru *Doc*, un suflet pierdut, confuz și chinuit care m-a făcut să simt atât de multe într-un timp atât de scurt. Nu trec prin ce trece el, nici pe departe și sunt foarte recunoscătoare pentru asta. Dar când ești adolescent te schimbi. E inevitabil. Există ceva care ne leagă și nimeni altcineva decât un adolescent nu va înțelege. Asta am simțit eu când citeam *Doc*. Pe lângă tot ce i se întâmpla, dacă e să te uiți dincolo de lucrurile ce-l asociază cu celelalte personaje de vârste diferite care cu siguranță nu-l înțeleg, vei vedea doar un copil ce se schimbă, crește și nu are idee ce i se întâmplă. Asta am văzut și eu, doar un copil confuz, exact ca și mine, care încearcă să învețe să zboare. Mă simțeam de parcă, ascultându-i povestea, puteam, la rândul meu, să mă destăinui și să împărtășesc istoria mea, iar cineva avea să asculte și să înțeleagă.

Câteodată, continuarea poveștii vine mai greu, alteori curge ca un izvor de munte descătușat de prinsoarea morții de iarnă. E impresionant și, totodată, înfiorător unde poate ajunge o poveste neterminată,

CRONICĂ LITERARĂ

ȘIMONA-GRAZIA DIMA, ÎN EXERCITIU HERMENEUTIC

de OXANA GHERMAN

SIMONA-GRAZIA DIMA
PÂINEA ȘI VINUL VIEȚII:
LECTURI DIN POETI CONTEMPORANI
BUCUREȘTI, TRACUS ARTE, 2021

Activitatea literară prolifică, fructificată în numeroase volume de poezie, traduceri, eseuri, critică literară, publicate de scriitoarea timișoreană Simona-Grazia Dima, se completează, în 2021, cu o carte de analize hermeneutice, intitulată *Pâinea și vinul vieții: lecturi din poeți contemporani* (București, Tracus Arte). Deși autoarea practică variate specii și forme de exprimare literară, poezia rămâne mereu în centrul preocupărilor sale, interesând-o, de data aceasta, „prin puterea ei de a absorbi energia și destinul artistului, uneori în totalitate, spre a le dăruia apoi celorlalți în chip de sacrament și cumul de cunoaștere”. Simbolistica religioasă a titlului deschide perspectivele către semnificația vitală a poeziei pentru existența spirituală a ființei umane.

Pâinea și vinul vieții include lecturi interpretative, apărute în decursul ultimilor șapte ani (2014-2021), ale unor volume de poezie contemporană românească, dar și

ale câtorva cărți semnate de autori străini, care au conexiuni cu spațiul cultural românesc. Textele se sistematizează în mod convențional, pe criteriul unei aparente înrudiri de viziune între autorii studiați, cu excepția capitolului ce adună analize ale poeziei semnate de autori străini, ordonate cronologic.

Simona-Grazia Dima scrie despre: poezia paradoxului, a lumii ca celulă de detenție în cărțile lui Horia Gârbea; poezia ca „artă a singurătății”, transpusă într-un lirism al clarobscurului, la Francisko Kocsis; poezia „iluminării întunecate” a lui Friedrich Michael; poezia „tăcerii stihiale” a lui Victor Munteanu sau cea a „căderii în iubire” a Andreei H. Hedeș ș.a. Motivul erosului va reveni în centrul atenției în alte capitole, cum ar fi *Iubire sacră, iubire profană*, în care este analizată poezia lui Radu Ulmeanu, sau *Nunta din illo tempore*, o incursiune în lirica de esență erotică a lui Florea Burtan. Autoarea pătrunde în

substratul hermeneutic al textelor prin explorarea mai multor niveluri și dimensiuni ale lirismului: lirism al interogației, lirism „miniatural” (Ioan Milea), lirism al „tăcerii” (Eugen Bunaru), lirism al „imaginei salvator” (Pavel Șușară), lirism al transfigurării (Radu Ulmeanu) ș.a.

Cu multă dexteritate și pătrundere analitică, autoarea abordează poemele lui Arcadie Suceveanu (*O sută și una de poezii*, 2017), admirând „harul de a jongla destins cu toate categoriile filosofice” și „vocația vizionară” ale poetului; apreciază poezia „pătrunsă de un simț al aventurii și al primejdiei iminente” a lui Grigore Chiper, poet marcat de o acută conștiință a singurătății (*Absintos. Nori de cerneală*, 2015); încearcă să observe „forța de iradiere a trecutului” în versurile lui Traian Vasilcău (*Sfeșnic în rugăciune*, 2012); explorează „spațiul hieratic (deși impregnat de o atmosferă explozivă)” al poemelor Aurei Christi (*Orbita zeului*, 2016); interpretează

versurile „de înaltă cugetare filosofică și de intensă meditație” ale Luciei Negoită, dar și lirica „rezistenței în fața asaltului lumesc, comercial și consumerist” a lui Dan Dănăilă.

Nu mai puțin demn de interesul cititorului este capitolul al cincilea, în care se vor supune analizei texte semnate de poetul suprealist grec (originar din Brăila) Andreas Embirikos, de brazilianul Ático Vilas-Boas da Mota, un aprig pasionat de spațiile românești, de poeta pariziană Linda Bastide și alte câteva nume care merită descoperite.

Dincolo de încercarea de a găsi, în rostul poeziei de astăzi, „pâinea și vinul vieții”, Simona-Grazia Dima, jalonează, în mod concentric, prin evocări literare, analize și interpretări lirice, prezentând autori care marchează o geografie a poeziei contemporane, pornind din arealul românesc și continuând în afara acestuia.

15> Bianca ȚURCAN: DOC, O VIAȚĂ FĂRĂ GLORIE

când tu ești cel care deține puterea, posibilitatea de a suci sorți și a schimba destine.

De obicei, nu-mi pun astfel de gânduri pe hârtie, mi-e frică de ce ar putea elibera simpla mea dorință de a nu renunța, de a continua ceva ce merită să supraviețuiască.

Exact asta voi face în cazul dragului meu Doc, printr-o serie de corespondențe:

Dragul meu prieten Gondea,
O să ți-o spun pe șleau, nu am crezut că poate fi cineva atât de prost la poezie. Am reușit să mă uit peste versurile tale cu câteva ceasuri în urmă și chiar aș vrea să-ți dau un sfat, ca de la prieten la prieten. Ține-te de chitară! A zdrăngăni din corzile instrumentului îți iese mai bine. Nu o lua cu supărare însă. Cu siguranță m-ai făcut să râd, așa că dacă, după zece ani, decizi cumva că scena barurilor nu ți se potrivește, poți apela la comedie.
Vorbind de baruri, ne vedem vinerea viitoare la locul nostru obișnuit. Adu-o și pe Dada dacă poțfești. Sunt sigur că i-ar plăcea.
Al tău, Doc

Dragă Nicoleta,
Am avut de multe ori gândul să-ți scriu și tot de atâtea ori am pus stiloul pe masă. Mi-am zis că nu are sens să te contactez, să vreau să o văd pe fata care s-a purtat oribil cu mine în timp ce eu mă îndrăgostisem. Da, Nicoleta, nu ai fost cea mai bună persoană, așa cum ai fi crezut tu. Dar te iert. Și știi de ce? Deoarece cumva, prin vreo forță supranaturală, tu m-ai ținut la suprafață în timp ce înotam într-o mare de ignoranță mizerabilă. Nu, stai,

îți atribui prea multe merite. Nu crede că m-ai salvat în adevăratul sens al cuvântului, dar ai fost singura constantă în viața mea. Știam mereu cum vei acționa, cum mă vei trata, totuși, pentru mine era de ajuns. Aveai nevoie de mine fie pentru a-ți căra cărțile sau pentru vreo altă treabă inutilă, dar aveai nevoie de mine. În acele momente combinate cu afecțiunea mea pentru tine mă simțeam important, mă simțeam de parcă pot lua o pauză de la ai mei, de la școală și de la derbedeii de colegi de clasă și puteam să-ți ofer acele treizeci de minute ca să-ți duc geanta de sport.

Nu o să-ți mulțumesc, Nicoleta, dar aș vrea să te invit la o cafea de dragul vremurilor bune. Ne vedem la cafe-neaua cu flori de pe bulevard. Ce zici?

Al tău, Doc

Mamă,
Această scrisoare va fi scurtă. Nu insinuez că nu îți pasă destul, dar Micu termină liceul și mi-a zis că ar însemna mult pentru el ca tu și tata să fiți la absolvire. În ciuda bunei mele conștiințe și încălcându-mi cuvântul dat când am plecat de acasă cu tot cu frățiorul meu, vă anunț despre acest moment de importanță colosală în viața fiului vostru cel mai mic, iar dacă a existat vreodată un gram de afecțiune pentru noi, veți veni.
Doc

La optsprezece ani, Doc a plecat de acasă la facultate. Nu i-a fost greu. Părinții nu numai că nu-l iubeau, lor le era indiferent. E ca și cum nu realizau că Doc este o persoană, un suflet aruncat tot de ei în această lume.

L-au lăsat să plece. Nu a fost o mare problemă, nici el nu-i iubea. Problema era Micu. Cum ar fi putut să-și lase frățiorul mai mic în urmă, când știa ce viață îl aștepta. Rămăneau împreună orice-ar fi. Nu putea scăpa unul fără a-l lua pe celălalt din ghearele destinului.

De aceea, Doc a mers la asistentul social și i-a prezentat problema. O vară întreagă a luptat pentru custodie, arătând hârtii peste hârtii judecătorului, documente cu privire la bursa obținută la Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova datorită câștigării unui concurs de scriere între școlile din oraș, domiciliul aflat nu departe de institut și noua ofertă de lucru provizorie pentru a se întreține. Într-un final, odată cu apropierea semestrului de studiu, judecătorul l-a declarat tutorele lui Micu, iar cei doi au luat următorul avion spre Moscova pentru a-și începe noua viață.

Banii economisiți în anii de liceu de Doc, lucrând pe la restaurante ca spălător de vase, le-au ajuns până când s-au pus pe picioare și și-a început noul lucru la biblioteca din apropierea universității.

Ani mai târziu, întors la Chișinău, Doc și-a publicat prima carte – *O viață fără glorie*. Se vindea ca pâinea caldă, rafturile se goleau imediat după fiecare tiraj nou și oamenii le plăcea cu adevărat.

Printre paginile acelei cărți (prima dintr-un șir lung de succese) se plimba un băiat. Acel băiat avea cincisprezece ani, i se spunea Doc și nu era acoperit de glorie, dar a schimbat generații.

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

UT PICTURA POESIS
(NOTE FUGARE)

de MIRCEA V. CIOBANU

Nu există un raport foarte direct (decât unul forțat) dintre diferite genuri de artă. Fiecare gen (și fiecare genă) cu instrumentarul său, cu butoanele de accesare a simțurilor, respectiv, cu zonele erogene, cu stimulii și senzorii săi, cu organele de percepție. Dar tot atât de adevărat e că un om cu simțul și gustul artistic format, cu senzorii estetici în bună formă, va fi deschis mai multor genuri de artă. Simbioza, sincretismul și corespondențele, care se vor manifesta plenar în simbolism, își au originea în tratatele antice și în practica artistică dintotdeauna.

Sigur că există și legături directe, unele gândite de autori, altele întrevăzute de cititori, între textele literare concrete și lucrările de artă plastică. Nu știu din pasa cui, dar poezia lui Paul Verlaine *Marine/ Marină*, de exemplu, publicată în volum în anul debutului poetic al lui Eminescu („L'Océan sonore/ Palpite sous l'œil/ De la lune en deuil/ Et palpites encore, // Tandis qu'un éclair/ Brutal et sinistre/ Fend le ciel de bistre/ D'un long zigzag clair, // Et que chaque lame,/ En bonds convulsifs,/ Le long des récifs/ Va, vient, luit et clame, // Et qu'au firmament,/ Oû l'ouragan erre,/ Rugit le tonnerre/ Formidablement.”), este ilustrată aproape întotdeauna cu tabloul lui Turner *Furtună de zăpadă pe mare*. (Traducerea lui Octavian Soviany surprinde destul de exact tabloul și impactul asupra privitorului, de parcă s-ar fi servit inclusiv de lucrarea lui Turner: „O mare lividă/ Palpită sub lună,/ Sub luna cea brună./ Și iarăși palpită./ În cerul opac/ Un fulger, în pripă,/ Tăria despică/ Precum un zigzag/ De-a lung de recif,/ În salt convulsiv/ Lucește și urlă./ Iar din firmament,/ Cu vântoasele-i crude,/ Un tunet se-aude,/ Atotprezent”.

Fenomenul sincretismului era explicat, într-o formulă poetică, jumătate de deceniu mai devreme, în celebrul manifest al lui Charles Baudelaire intitulat cumva didactic *Correspondances*: „La Nature est un temple où de vivants piliers/ Laissent parfois sortir de confuses paroles;/ L'homme y passe à travers des forêts de symboles/ Qui l'observent avec des regards familiers. // Comme de longs échos qui de loin se confondent/ Dans une ténébreuse et profonde unité,/ Vaste comme la nuit et comme la clarté,/ Les parfums, les couleurs et les sons se répondent...”. Dar iată manifestul baudelairean în traducerea, la fel de grăitoare, lui Al. Philippide: „Natura e un templu unde pilaștri vii/ Adeseori scot vorbe confuze și solemne;/ Trecând zărește omul păduri-păduri de semne/ Ce-ncep prietenește din ochi a-l cântări; // Ca niște lungi ecouri ce-ngemănat suspină,/

Pierzându-se-n tenebra adâncii unități,/ Precum ale luminii și nopții vastități/ Cu loarea cu parfumul și sunetul se-mbină...”

Un exercițiu de sincretism artistic îl observam în creația unuia dintre artiștii noștri din anii șaptezeci ai secolului trecut. L-am remarcat întâmplător, dar nu fără a fi stimulat de o oarecare curiozitate. Poemul (căci era vorba de un poem) evoca figurile unor muzicieni celebri din Panteonul muzicii universale și era scris de un celebru, poate cel mai important, pictor din Basarabia: Mihai Grecu. Publicat într-o antologie literară cu acte în regulă, poemul era, așadar, certificat cu girul profesioniștilor. Poezia relata o „întâmplare la mare” cu George Enescu și cu distinsul său ucenic, Yehudi Menuhin, celebrul violonist. Discipolul își invită maestrul să meargă pe țărm, să observe împreună răsăritul de soare. Compozitorul, mai vârstnic, își îndeamnă ucenicul să meargă singur, deoarece „eu am răsărituri în mine/ și aproape de-apus/ am atâtea de spus/ atâtea de spus...” Am reținut mânuirea cu aceeași siguranță (și cu același apetit pentru experiment) a condeiului cu care Grecu mânduia penelul. Ca și o modernitate expresă, denotând, cum ar fi spus Al. Mușina, pe urmele lui Mallarmé și Ezra Pound (și ale poeziei moderne de pretutindeni), o încercare de explorare a lumii, nu o copiere a acesteia sau o reflectare a unor sentimente, fie și sublime.

La o distanță îndepărtată de timp am redescoperit poezia (vă dați seama că nu vorbesc în metafore) maestrului Grecu, într-un grupaj pe care l-a publicat Nicolae Popa în revista *Sud-Est cultural*, nr. 4/2008. Iată o cutremurătoare poezie modernă, expresionistă, de o concretețe aspră și palpabilă, intitulată ca un program pentru o operă plastică – *Proiect de monument unui cal la Râșcani*: „Într-o băltoacă de scurgeri/ La uzina de etero-uleioase/ Un cal cu picioare bolnave/ Încremenit stătu ceasuri/ Și se vindecase!/ Oamenii se minună./ Apa din scurgeri o trecut prin robinet./ În băi smălțuite/ Grămada de cărje aruncate creștea./ Soseau scrisori proslăvind sanatoriul./ Scrisori pline de lacrimi/ De bucurie, de mulțumire./ Dar calul...?/ O, uitat a fost, Calul!” Dar fiindcă vorbim de relația dintre arte și artiști, iată o impresie, poetică – mai exact, picturală ca percepție și poetică în expresie –, despre expresionismul abstract al lui Jackson Pollock: „Tot privind dalbele/ Flori de gheață/ De pe fereastră./ Tainice prelinsuri/ Din cești de cafea/ Am simțit fiorul/ Vrăjii lui Pollock!” E din categoria artelor poetice... (alias: a teoriilor estetice) pentru pictori. Maestrul Grecu a pictat o galerie întreagă de lucrări abstracte, ex-

perimentând forme nonfigurative, culori și nuanțe, dar și materiale dintre cele mai diverse, doar că în contextul „realismului socialist” avea nevoie de suporturi formal „realiste”, intitulându-și aceste abstracții *Fântâna, Vulcanul, Flori de mucegai* (ce trimitere expresă la arta modernă, la poezia modernă, la estetica urâtului... ambalată sfidător-ironic în titlu „realist”!).

Pe de altă parte, galeria realist-socialistă este ridiculizată în maniera basmului lui Andersen [despre] *Noul veșmânt al regelui*, implicând un personaj inocent, un copil, care va aprecia *vernisaajul ipocriților*: „Un copil, un mic pictor/ A fost dus de părinți/ La o galerie de artă./ Pictorul mic veni/ Foarte obosit./ Părinții insistară/ Să afle ce i-a plăcut/ Mai mult./ «Acolo stăteau niște/ Căldări roșii pentru incendii.»” Modern, autentic și sincer (dar și cu gust estetic pe potrivă, nealterat ideologic), copilul apreciază obiectele *ready-made* din arsenalul (acesta e cuvântul!) lui Duchamp. Ignorând producția „realist-socialistă”. Regele e goll

Un fel de răspuns în oglindă (de la un poet pursânge) la dialogul artelor e poezia lui Paul Mihnea, care surprinde un celebru tablou al lui Mihai Grecu în termeni poetici: „Negri ca doi secoli de catran,/ vin, imenși, doi boi din infinit,/ și-ntre ei, c-un zâmbet zdrențuit,/ tu, copil al vecilor, orfan. // Tu, un pici, o jertfă de prisos/ sub copita negrului destin,/ tu, un pici, stăpânul lor deplin,/ dominându-i, crești ca un colos”. Poetul surprinde (cu instrumentarul poeziei, fără a substitui sau a confunda planurile artelor) tabloul din stânga al celebrului triptic „Istoria unei vieți”. Sensibilitatea estetică absolută face credibilă această poezie, nu doar mânuirea condeiului, ca talent *sui generis*. Nu e totuși cu formulele descriptive ale multor critici de artă din epocă. E suficient să punem alături poemul *Modigliani* (primul se intitula *Grecu*), pentru a remarca aceeași putere de observație, înainte de puterea de expresie: „Femei cu gâturi lungi de alăută,/ cu fețe alungite și-nclinate./ Cu ochi închiși și-nchiși pe jumătate,/ cu ochi și fără ochi. Dar cu ținută./ Cu arcuită linie de liră./ Sonore nuduri cvasiindiscrete,/ femei – aș zice – autoportrete,/ ce fără ochi se autoadmira”.

Încă un poem al unui artist din alte zone artistice: actorul, regizorul, poetul și pictorul Dumitru Fusu: „Pâlpâie mîntea cu umbre de flăcări/ până toamna,/ în arbori goi,/ când prind aramă/ și fumegă.../ Ca niște goarne apoi/ încep să trâmbițeze/ din miezul lor/ gândurile.../ Curând,/ întrupate în alb,/ se întorc.../ cu fruntea în iarnă,/ gândul ninge curat (*Pastel alb*). Unele poeme (ca cel de sus, de pildă) reflectă cumva ideea lui Horațiu din *Ars Poetica* („ut pictura poesis”); altele, în ideea lui Verlaine, interpretează/ reciclează poetic teme plastice. O dublă interpretare: viziunea spectatorului concret și expresia poetului. Ambele, din aceeași gamă a explorării universului. Și aici sensibilitatea artistică și gustul contează mai mult decât exactitatea transpunerii în alt limbaj a intenției artistului plastic, așa cum se întâmplă și în poemul lui Grigore Vieru intitulat *Brâncuși* și tipărit în volumul care a făcut epocă în poezia modernă din Basarabia: *Numele tău*: „Masă de piatră./ Scaune goale/ De piatră./ Așteaptă/ Întoarcerea din bătălii/ A vitejilor voievozi/ La ceas de taină,/ Ce vor veni/ Să-și odihnească brațul/ De piatră,/ Fruntea grea ca de piatră/ Și să vadă/ Ce-i de făcut mai departe./ O, e o tăcere/ Atât de afundă,/ Că se aud Carpații spre seară/ Cum, aplecându-se, aștern umbra/ Pe masă,/ Curată și răcoroasă”.

Vom continua.

CARTIER
NOI APARIȚIIGHENADIE POSTOLACHE
ALT CONTINENT
(ROMAN)

„Ghenadie Postolache este un profesionist al scrisului. O școală făcută la marii maeștri și o mână care exersează permanent cu materiale dintre cele mai capricioase sunt argumentele necesare. Într-un alt sens, el este un lup singuratic al literaturii, fără a se încadra în vreun grup literar, fără a fi un scriitor-persoană publică. Un fel de sihastru, citindu-și în chilia sa psalmii (cărțile religioase chiar sunt pe raftul întâi al bibliotecii personale) și scriindu-și apocrifele, născute postmodernist din cărți de religie, beletristică, istorie, filozofie...”

Mircea V. CIOBANU

INTERPRETĂRI

UN ROMAN PANORAMIC ȘI IRONIC

de TUDOR PALLADI

Saga inedită a prozatorului Nicolae Roșca (intitulată metaforic *MușuRoiul*: Mușuroiul/Roiul făcând una...) descinde, firește, din inima „capitalei” acesteia care este OMUL la toate altitudinile ei ființial-destinale și atitudinal-personale și profesionale dinspre inspirația și aspirația care l-au purtat ani în șir pe serpentinele invizibile ale irostibilului goethean dintre idei și cuvânt, dintre tăcere și durere, pe de o parte, și dintre sentiment și bucurie, dintre moment și reverie, pe de altă parte, dacă privim imaginar dincolo de „original”, de curcubeul intraductibil al metaforei ironice „MușuRoiul” (în cazul dat „Moldav”, vorba vine...).

Incomensurabil și cardin anume, prin dezvăluirea adevărilor de un ordin sau altul, romanul lui Nicolae Roșca este un roman al romanelor: de-o prospețime indubitabilă nu numai prin stilistica ironică și parabolică, dar și prin succesiunea evenimentială selectivă de-o rară strălucire ideatică panoramată cu măiestrie de-o pană înmuiată în necuvintele trăirii proprii și nu în cea a unor „beții de cuvinte” iluzorii de care ne atenționa să ne ferim marele Maiorescu altădată deloc incidental. Prozatorul îmbină arta narativă cu sclipiri portretistice balzaciene și moderne întru a alimenta credibilitatea artistică a celor întruchipate cu mare dăruire și cu deplin temei că datoria și cinstea cu care tratează dorul de Patrie și de meleag (de Moldova, de baștină, de Țară...) vin din însăși „capitala” lui și a vieții colective a Neamului.

Simbolic și imnic, OMUL prozatorului Nicolae Roșca este un Stejar semeț, istoric, cu Țara și cu drama lui de Acasă și din Cer, din credința din care nu-l poate smulge nicio forță satanică, stalinist-totalitaristă, demonică și paranoică, sălbatică, deoarece Acesta/Alceaste crește din noi și întru noi, întru nemoartea noastră multimilenară, multiseculară, temerară și oraculară, misionară, finalmente, obladuită de incomensurabila Divinitate.

Autohtonismul auctorial promovat cu destulă prudență de-a lungul narațiunii remarcă o orientare vizionar-rapsodică întru explorarea romanescă a temeliiilor dintotdeauna ale societății moldovenești/românești. De unde dincolo de istoria propriu-zisă a contemporaneității întrezărim constituirea conștiinței de sine a Neamului și perpetuarea acesteia de la o generație și epocă succesoare la alta. Elanul epicodramatic al romanului este alimentat și de o seamă de construcții metaforice

și simbolice, de abateri lirice marcante făcând corp comun în plan nu numai etic și dialectic, dar și în cel mitic și istoric, alegoric și esopic pe mai departe.

Tehnica narativă adoptată de prozator este una cu desăvârșire proprie, ea relevând absolutamente un amalgam epicoliric și dramatic încăpător de asociații și disociații necesare pentru sondarea pe orizontală și pe verticală a ideii de Om din mai multe perspective ale devenirii lui multidimensionale și socioumane contemporane definitivamente. Este, așadar, un neoroman, cu un suflu epic și dramatic de Aici și de Acum, în primul rând. Apoi imaginea cântecului fulgurant al îngerilor lui Ștefan Petrache, suprapusă pe ideea de Țară străveche, școlită la credință și Tradiție, istoricește ne pun incognito în fața Netrecerii ce se perindă în fuga Timpului baladizat și cântat/romanțat pe efigia sentimentului învâlvorând pliurile narative de-o savoare aparte, cu bătaie lungă la etica/estetica secular-milenară a implicării de care străbunii noștri n-au dus lipsă se lasă citită cu mâna pe inimă că pe aici au trecut Netrecutul și nu doar începutul și trecutul chemați de visul Viitorului precum caisul de explozia dalbă a Primăverii. Dragă această imagine de neșters din memorie incrustată în albastrul ceresc al Iubirii, transmisă și moștenită din generație în generație ca un cântec străvechi, ca o melodie scumpă în orele îmbătate de iasomie și de tăcerea ce contopește cuvintele și necuvintele, durerea și amintirea, miera și fierea „trăirii” preluate de la albine.

Dorul de lume și de sine sunt așadar cele două cariatide istorice și gnostice pe care se ține atât cerul necitit de stele și de cântecele de durere și de măreție ce străbat piesele insolite ale rapsodului Ștefan Petrache între identitate și alteritate născute dintr-un principiu călăuzitor și de mare clarvăzător al inimii scuturate de învâlmășeala necruțătoare a nechemațiilor ce și-au făcut de cap cu toată bestialitatea lor de ocupanți și de dictatori, de proletari negospodari, cu ușa prin pod, vorba poezilor noastre neveștejite ca mușcata din glastră din cântecele de dor și de amintire care și-au păstrat diamantele din negura de vreme spre tămăduirea miraculoasă a celor pomeniți sub oborocul forțelor nemiloase ce mai apasă și te amenință cu iarna lor geroasă și cu fața-le anevoios-hidoasă la culme. Basmele sunt o basma a realului de oricând și de acum care sugerează ceva din „niciodată” lumii, ca și modelele umane din care avem nevoie de la caz la caz, ele

redimensionând un principiu mai mult decât vital sau transcendental.

Pe orizontala narațiunii sale, *MușuRoiul* lui Nicolae Roșca asimilează însăși ideea de viață sau povestea vieții unui dor de lume fragmentat și având setea de insolit și de metaforă dinspre drama socioumană secular-milenară pe o arie geografică restrânsă, unde teluricul și imnicul își completează reciproc răvna de înnoire, de transformare a timpului interior, psihologic, apelând cu vădită prudență la credință și la dialectica imperativă a noului ce-și face cale dinlăuntru și dinafară deloc incidental. Or, înseși experimentele de încrucișare a ființelor umane cu maimuțele etc., ele reprezentând căutările „științei sovietice” din Abhazia de odinioară, finalmente, ne pun în fața unor iresponsabile devieri satanice și a unor enormități ce calcă în picioare legitățile sacre ale divinului. Metamorfozele de acest gen, descrise de narator cu atâta lux de amănunte, ne inspiră încrederea totală pe care o acordă autorul explorării ideii de Adevăr și-n atare cazuri ieșite din comun, tratând indirect, satiric și esopic într-un fel, noțiunea de „libertate” înțeleasă get-beget în mod/în stil „sovietic” (dictatorial, aleatoriu și derizoriu...).

Ironică pe de-a întregul și-n atare privință, saga narativă *MușuRoiul* îl propulsează pe Nicolae Roșca într-o lumină nouă a căutărilor epice (îmbinate cu cele de ordin științific ale savanților aventurieri de altădată...), axate și pe descifrarea neobișnuită a situațiilor și tablourilor de viață „dirijate” de „speranță” care, vorba vine, „a amestecat răsul cu plânsul” dintr-un dat al ei superior („Pentru că ce vedea și auzea acolo, nu era numai de plâns. Era și de răs”).

Răbdarea cu care a scris acest roman-parabolă de proporții uriașe este una ce depășește forțele unui talent obișnuit, dacă ne gândim că lumea noastră veșnic se grăbește, n-are când medita asupra situației de sine. De aceea răsul-plânsul, de fapt, pentru saga respectivă, este mai mult decât un personaj, dacă nu un univers al întâmplărilor de vârf ce se produc de la sine grav și mai puțin grav în *MușuRoiul* moldav. Dimensiunile interioare ale celor relatate nu numai ca au un ecou sufletesc, dar totodată contribuie la închegarea unui întreg al părților, evidențiind creșterea caracterelor celor integrați în acțiunea narațiunii dinspre om și societate. Romanul e novator și prin multitudinea de planuri asociativ-disociative, prin coeziunea aces-

tora în jurul unei idei mărețe și îndrăznețe de a menține Omul din om, din persoană, de a contribui la creșterea lui spirituală într-o formă sau alta.

Problematic și emblematic printre personajele scrierii figurează și deputați, și conducători de partide, și savanți, și oameni de cultură, și o seamă de cetățeni cu soarta lor deloc întâmplător țesuți în pânza romanului cu de la sine putere, unii ajutându-i pe alții să-și împlinească destinul conform celor prescrise de parce. Printre aceștia sunt și vânzătoarele de flori care simbolizează prin cultul frumosului și al bucuriei care trebuie să domine în viața individului și nu doar un simplu mijloc de a face un ban de trai, de cheltuială la nevoie etc.

Multe și diferite sunt componentele narațiunii care largesc aria ei simbolică și metafizică indirect. Este vorba și de cărțile celor fără serviciu ajunse să fie expuse sub gardul, zidul Cimitirului Armenesc nu dintr-un gest/îndemn/îmbold al hazardului, dar și dintr-o necesitate interioară de a învinge/ de a depăși impedimentele, greutățile materiale de moment ale vieții. Faptul este regretabil, deoarece mulți dintre ei sunt foști savanți, acum „inutili”, oameni de știință, între care și actori etc. Nu lipsesc, desigur, acele firi întreprinzătoare (gen Anușka Ciulei..., soția prietenului căpitanului Sânpetruț, patriotul, moldoveanul venit din Nordul URSS-ului, din Sîktîvkar, să-și apere țara de cazaci și compania, partea de țară, din est, transnistreană, altfel zis, deoarece, vorba lui, „un om nu-și poate privi Patria de departe”).

Ceea ce insuflă încredere în tăria prozei nicolaeroșchiene este duhul ei autohton infiltrat ca razele asfințitului/crepusculului în adâncul elegiac și sentimental al universului explorat cu o demnitate de creator de invidiat. Se vede că prozatorul este poet în sufletul său. Saga lui are rădăcini în Glia natală, în istoria Țării lui imaginar-reale și astrale, ea respiră cu spiritul ei dacic, preistoric și mitic. Or, toate „metamorfozele”, inclusiv cele biografice, privind viața și destinul lui Sânpetruț sau al academicianului Artemie Lazăr, al Anușkăi Ciulei etc., etc., sunt momente-monumente, ca și cele referitoare la Aleea Clasicilor de sorginte „esențial moldovenească”, ele scanând magistralmente Adevărul pe toate fețele clipelor vieții văzute și nevăzute, trăite plenar nu numai imaginar, dar și clocotind de atâta amar inimaginabil de la A la Z(et).

Dialogurile-meditații al căpitanului Sânpetruț, purtate parcă printre altele cu academicianul Artemie Lazăr („*слезка надежный*” – „nu prea demn de încredere”, „cum era scris într-un document secret atașat la setul de acte ce alcătuiau SV-ul Domniei Sale”, „și cu viziuni naționaliste”), dezvăluie un om de caracter, mai mult decât curajos, de vreme ce a încercat și a făcut atâtea pe cont propriu (împotriva logicii celor supuși orbește „fratelui mai mare” considerându-se stăpân în casa noastră spre „a evita eșafodul”). Savantul, vorba prozatorului, „și-a trăit viața pe o muchie de cuțit, de pe care nu a alunecat niciodată. A fost, mai ales în tinerețe, un jongler perfect. S-a jucat cu focul chiar și atunci, când cei mai curajoși oameni politici, vedete de tot felul din această mică provincie „sovietică” își băgau mâinile în mâneci ca să nu se frigă. Iar el nu se temea de nimic. Parcă era un *olandez zburător* care sfida lama cuțitului..., sfida focul și apa..., sfida cea mai temută stihie a naturii umane, care este supărarea bonzilor din fruntea statului”.

Autorul nu trece nici peste aceea că înseși circumstanțele scoteau într-un fel în vileag natura lui de luptător înăscut („Îl ajuta și faptul că era un tip extrem de charismatic, și îl iubeau chiar și dușmanii lui de clasă”). Micul extramundan autohton, de exemplu..., celebrul *homo tarlares* „ceban en, te” – acela care a mers mai apoi pe urmele savantului ca o hienă flămândă –, nu că-l iubea în sensul în care un om normal îl iubește pe alt om normal. Nu! Până la urmă, era extramundan. Dar îl admira, totuși. Venea lângă el – lângă savant – și sta ca o hledie leșinată în raza de acțiune a energiilor lui benefice. Își încărca bateriile din aura lui..., din privirile lui..., din cuvintele lui..., ca să-l poată mai apoi urmări și pândi tot pe dânsul. Pentru că așa e viața și așa se produce schimbul de fluizi. Dumnezeu le-a aranjat așa pe toate: „Răul se alimentează din Bine și, probabil, Binele se împrumută din Rău”. Oricum, comentariile auctoriale de mai departe sunt îndreptate într-o ne lumina că savantul „ar fi putut evita eșafodul”, dacă s-ar fi gândit și la pielea lui. Dar nu s-a prea grăbit. Cu ceva timp înainte să treacă superiorul acela, savantul *number one* – din lumea asta, în lumea cealaltă, Artemie Lazăr a scris un scurt studiu istoric despre creșterea și descreșterea țării în perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Era, cum am zis, un raport scurt, de trei pagini: „Bucovina de Nord și Bugeacul niciodată nu au făcut parte din teritoriile altor state vecine din Est, arăta savantul în studiul său. Sunt pământuri moldovenești de la începutul Lumii. S-a făcut, prin urmare, o mare nedreptate, luându-ni-le!”, „Normal, subliniază prozatorul, că savantul cerea în finalul studiului întoarcerea acestor pământuri, plus limba și scrisul românesc poporului și formațiunii semistatale care în acea vreme se numea Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”.

Potrivit protagonistului-patriot Sânpetruț, „gestul” savantului a contat cât o descoperire științifică de primă mărime. E ca și cum ar fi strigat Giordano încă o dată, pentru aceia care nu l-au auzit la început: „E rotund și se învârtel!” E ca și cum ar fi resimțit Newton, încă o dată, mărul căzându-i în cap. E ca și cum Arhimede s-ar mai fi opărit încă o dată cu apă din cadă și ar mai fi răcnit la slujitorii

săi care i-au turnat-o: „Evrica!” Poporul își uitase istoria și limba. Nu-și mai amintea nimeni cine le-au fost străbunii și cum se numeau ei. Le-ați amintit! Așa că gestul Dumneavoastră a fost... un act de curaj, inedit! E convingerea mea...”. „A fost o nebunie inedită! precizează sarcastic Savantul. Dar înțelege-am că trebuia să facă cineva și nebunia asta. Mi s-a părut firesc să o facă un savant. Unul ca mine, de exemplu...” Căpitanul continuă însă hotărât să-l descoase pe înțeleptul Savant nu fără rost. Întrebându-l dacă știa din start că acțiunea lui „se va solda cu un eșec”, Savantul recunoaște: „Desigur...”. Dar „de ce a trebuit să vă asumați un eșec?” nu-l slăbea căpitanul. Răspunsul Savantului pare mai mult decât curajos: „....pentru că eram singur. Mai exact, eram mulți care ne doream și Alei ale Clasicilor..., și alfabet latin..., și vorbire românească..., și teritoriile istorice readuse înapoi. Voiam ieșirea la Mare..., ieșirea la Dunăre..., ieșirea la Munte. Voiam, în ultimă instanță, unirea cu Patria, sau readunarea Patriei. Poți zice că toată lumea își dorea asta, cu excepția unor extramundani și *homo tarlares*. Însă doar eu și încă cineva am avut curajul sau nehibzuința să cerem asta în scris și oficial, de la părinții imperiului”. De altfel, Savantul a expediat pe numele CC al PCUS, al Sovietului Suprem al URSS și pe cel al Consiliului de Miniștri al URSS câte un exemplar al studiului său. Reîntrebat „de ce a făcut ne-bunia asta”, de vreme ce știa din capul locului că totul „se va încununa cu un eșec”, Savantul răspunde franc și profund conștient de cele mărturisite: „Pentru că trebuia să înceapă cineva... Asta este esența filosofiei existențiale a popoarelor mari și vechi, dar mereu tinere și pline de vigoare. La un moment dat, „am crezut că suntem și noi un popor tânăr și etern”.

O notă aparte, echilibrat-armonioasă, imprimă scrierii, tonalității acesteia, și personajul Speranța, care dincolo de dialogurile cu Sânpetruț/Apetri și cu Savantul canalizează indirect polemica lor pe un fâgaș propriu și naturii lor umane (de „Me-di-o-cri-tatel”, de „hienă”... etc.). Or, meditațiile în jurul acestor noțiuni de pe urmă ne întorc cu fața la „MușuRoi”, vorba vine. Cuvântul „hienă”..., precum remarcă prozatorul, „a avut” pentru domnul Sânpetruț efectul unei explozii ce semăna mult cu exploziile de la Nistru, pe care le-a auzit cu surprindere, când a ajuns și el acolo, în primăvara anului 1992. Atunci, pur și simplu, ca într-un mușuroi uman se pot întâmpla atâtea tragedii. Da, a citit despre războaie, revoluții, lovituri de stat, epidemii de ciumă..., dar nu credea că toate astea se pot întâmpla cu adevăratelea”. De aici și replica auctorială indirectă de mai departe, focalizată asupra noțiunii de „mușuroi” dintr-o necesitate internă față de el și față de noi înșine („Când treci pe lângă o grămadă de furnici, oare chiar îți încrețești fruntea și te gândești la dânsle cu compasiunea unui om atent și receptiv la dramele ce se derulează acolo?” se întreabă și ne întreabă retoric însuși prozatorul, personajul său liric/epic. Da de unde, ne spunem noi. Altfel meditațiile n-ar continua pe fâgașul necesar logicii interne românești („Furnicarul cu dramele lui, iar călătorul – cu drumul și cu visele lui. Așa e concepută natura umană – insensibilă și indiferentă la suferințele furnicarului vecin. Să-și urmeze fiecare calea lui – noi, indiferenți față de dânsii, ei, indiferenți față de noi”).

Polemica de mai departe cu însuși Shakespeare vine, deloc întâmplător, să scoată în evidență „Indiferența” („Dacă ne gândim bine, Indiferența domină lumea! Lucrul acesta ar fi trebuit să-l proclame însuși Domnul Shakespeare, dacă s-ar fi gândit și el la indiferență ca la un fenomen social. Însă, nu se știe de ce, a trecut el însuși extrem de indiferent pe lângă indiferență, observând doar Iubirea și Foamea. Și a proclamat greșit: „Love and hunger rule the world!” Adică, „Dragostea și Foamea conduc lumea”. „Net, Excelența Voastră, sir William! E și *Indiferență* acolo! zice autorul. Și nu figurează așa, pur și simplu: ea stă pe primul loc! Abia după dânsa vin *Iubirea și Foamea*. Și, împreună, sunt cele trei cocoane care domină lumea!”

Misticii, precum știm, pun în fața vieții/existenței umane Iubirea. Ea este fundamentul Creației. Dumnezeu doar este Iubire, Lumină, Înțelepciune etc., etc. Dar să revenim la „indiferență”. Să vedem cum acționează lumea astăzi la ceea ce se petrece într-un furnicar”/„MoșuRoi” dintr-o țară sau alta? Autorul subliniază că „oamenii din timpurile noastre” se comportă la fel de indiferenți, „când trec pe lângă un furnicar care se numește Sirya, de exemplu..., sau Irak, de exemplu..., sau Venezuela, de exemplu..., sau Moldova – ultima ruptă în zeci de fragmente și împărțită vecinilor din toate cele patru părți ale lumii – zic, și oamenii de azi, când trec pe lângă astfel de furnicare și aud țipete și gemete ce răzbesc de acolo – credeți oare că se gândesc la suferințele vietăților din interior?” Răspunsul e unul categoric negativ: „Nu și iar nu!” „Auzim și noi de la lume, zice autorul, și de la presa asta atât de agresivă și de vulgară că e vai și amar prin mușuroaiele celea. Dar cât de vai e, și cât de amar – ah, atâta timp cât nu suntem noi, un vaiet și un amar străin nu impresionează pe nimeni”. Este mai mult decât un adevăr. Iată de ce nu trebuie să ne mire faptul că „dacă nu auzim noi alte țipete și vaiete, pre-cum remarcă autorul, de ce să ne supărăm că nu ne aud vaietele și țipetele ce răzbesc din *mușuroiul* nostru? Ah, ne-au luat marea și munții! Ne-au interzis scrisul și vorbirea maternă! Păi, dragii mei con-frați de furnicar, cine să ne audă și cine să ne ajute atâta timp cât nu ne auzim și nu ne ajutăm noi pe noi? E treaba nației noastre de furnici..., a ei și doar a ei să-și facă dreptate și ordine în furnicar!” Într-adevăr, n-ai cui te plânge...

Dialogul dintre generații îl face pe căpitan să parcurgă acea cale spinoasă a adevărului de noi și de lume (...că savantul, contraamiralul, Ivanov Ilya Ivanovici a fost „gătuit” de cel mai iubit cimpanzeu al său” din gelozie; ...că „laboratoare ca cele din New Siberian Islands... au existat, de rând cu poligoanele de testare a armelor nucleare și ale altor arme de distrugere în masă... – au existat pe tot întinsul primului stat socialist din lume. Asta presupune că alți Yety, poate, umblă și pe coastele altor munți, cutreieră alte păduri și câmpii din zona floristică Central-Europeană... Iar când va suna ceasul (*Biblia* spune că va suna pe la mijlocul secolului al XXI-lea) se vor aduna copiii din toate laboratoarele nordice și sudice și vor pune temeliile unei noi lumi. Aceea va fi o lume dreaptă, în care vor trăi doar oameni drepti!”, ...că cei din MușuRoiul nostru mic s-au făcut celebri, reușind să elaboreze o specie distinctă de extramundani – binecunoscutul *homo tarlares*. Acela care, în literatura de

specialitate, se mai numește “Făt-Frumos din Oaie”. „Culegem ce semănăm! La un moment dat descoperim că extramundanii locali sunt poligloți înăscuți. Adică, cunosc la perfecție cel puțin două limbi – una străină (română) și una maternă (moldovenească). Limba rusă, care este limba de comunicare între regiuni, este studiată încă în uterul matern”; prin urmare, aici nu-i ca în Furnicarul Georgian, unde „toată lumea vorbește în limba georgiană. Aici e ca la noi: la Bălți – în ucraineană, la Orhei – în ebraică, iar la Comrat – în găgăuză...”.

A cuprinde dintr-o privire/ochire sintetică multitudinea problematică și ironică/parodică a ace-stui neoroman satiric și rapsodic, de la un capăt la altul este pur și simplu imposibil. Ceea ce însă e fundamental este originalitatea lui și măsura bunului-simț, orientarea auctorială spre „capitala” ideatică a frescei care desigur este Omul din om în toate ipostazele lui expresive și meditative.

Trecând peste parodiarea „MușuRoiului” (prin caricaturizarea personajelor Papa de la Aroma, Klopotniuk, Pontiu Filat, Ghimp, Takciuk, de altfel destul de blândă și înțeleghătoare, într-un fel, că refuză intrarea în hățișul sociouman degradabil il avantajează pe autor de a „cânta” la patru mâini pe tot parcursul pânzei uriașe, panoramată mai mult dinspre „capitala” ei ideatică și esopică, arcadică și metaforică, dacă nu criptică și metafizică, punându-i la încercare facultățile cititorului (deprins poate cu alte genuri de scrieri de o orientare sau alta militând doar pentru ceva „pro” sau „contra” etc.) de a pătrunde nepătrunsul care-i și constituie noima/rostul scrierii ei.

Prin încercarea de a reconstitui visul ratat al savantului Artemie Lazăr de a crea în actuala Grădină Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” alături de „Aleea cu cei 12 Apostoli” „fascinanta Coloană a Dăinuirii Neamului cu falnicul stejar în vârf, acolo unde astăzi stă marele etiopian Alexandr Pușkin”, autorul vrea să sublinieze că „Aleea Clasicilor e altceva!” Și Coloana Dăinuirii Neamului e altceva!” Or, o țară este, înainte de toate, Patria oamenilor. „Iar o Patrie trebuie iubită!” Nu furată, cum face „noua generație de stăpâni” din tranziție, numită și „Calea a Patra a lui Klopotniuk”, „extramundani din anturajul lui Papa de la Aroma și Papa însuși”, fiind lipsită de imaginație și de harul de a face ceva util”.

Romanul-parabolă, în context, este o explorare panoramică a vieții sufletești/omenești trecute pe sub furcile caudine ale istoriei dezumanizate de toate racilele. Ghemul problemelor de care a fost „fericit” să se nebucure transformat într-un nod gardian, din păcate, nu și-a aflat „sfârșitul” și continuă într-un fel sau altul să fie un obstacol serios, în calea mutațiilor socioumane ce întârzie să-și facă/să-și anunțe apariția, deocamdată, cu multă dăruire, fresca romanească renunță, prin intenția sa de „triptic” de a ne demonstra și celelalte două fațete ale Necunoscutului cunoscut. Atitudinal-personală, scrierea poartă amprenta unor trăiri de durată și de o intensitate sufletească rar întâlnită ce ne poartă pe întinsul epic al vremilor deloc liniștite, ci din contra destul de încordate, greu de explorat, ca orice ghem istoric, ca orice „MușuRoi” conștient de forțele potrivnice ale timpurilor nesenine opuse celor divine și binecuvântate de stele și de ceruri.

PLURALIA TANTUM

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (L) de LEO BUTNARU

15.IX.1974

Pe V. Vasilache l-am convins. A scris, în replică, la „De ce?”-ul lui Em. Bucov. Ieri a venit la redacție. Am stat – așa a vrut – vreo cinci ore cu articolul dumisale. Posedă simțul limbii. Are răbdare. Azi, i-am adus șpaltul de la tipografie. Cineva mi se plângea de prea multe intervenții, reveniri pe care VV. le face în cele deja culese, alese, pregătite pentru... Astăzi, a fost mai moderat. În numărul de mâine, apar doi scriitori importanți, Druță și Vasilache. Surpriză? La stația de la Casa Presei, în troleibuz urcă Em. Bucov. (Venea, pare-se, de la o nuntă.) „Mă iertați, Em. Ne., sunt de la *TM*. Dacă doriți, citiți mâine unele ecouri.” (Se știe, el nu prea citește... așa se spune...) Dânsul: „Am vorbit la «Drujba narodov» cu Baruzdin... Ei vor lua atitudine, vor oglindi cumva, nu-i așa? V-am trimis și vouă o scrisoare. Pentru că, da, tonul cu care... e cam...” „Însă avem ecouri și pro, și contra... V-am rezervat și dumneavoastră spațiu, să puteți reveni, comenta...” „Fără doar și poate... Bine, la revedere...” Coboară la Livezilor.

20.IX.1974

La cantina ziariștilor cel mai liniștit poți lua masa în zilele de luni. Puțini „flămânzi”. La teighea, unu-doi. În atare zile se țin ședințele de redacție, cu planificări pentru săptămâna în curs. Se prezintă materialele pentru numărul curent, se iau delegațiile, se aleargă în toate părțile, sunt căutați contabilii sau secretarii, fotografii sau șoferii... Se mai fuge aiurea și de autorii insistenți, indezirabili, grafomani care, în sâmbăta și duminica ce au trecut, și-au făcut planuri de asalt al redacțiilor... În celelalte zile – lume multă. Cu un sfert de oră până la 12.30, când se deschide cantina, la ușa ei – coadă. Avangarda o alcătuiește... ariergarda: dactilografele, doamne și domnișoare semănând foarte mult înde ele, la vorbă, griji, port, tristeți, neîmpliniri, insatisfacții și oboesală. Apoi, după deschidere, ele alcătuiesc alte două rânduri – unul la teighea, celălalt la lavoar, unde-și elimină, meticulos, de pe degete petele de cerneală rămase de pe banda mașinii de dactilografiat, funinginea plombaginei...

Ședință de redacție. Secretarul: „În planul-ofertă secția propagandă propune șase materiale. Aceleași semnături: Lăm., Tic., Coma.” Redactorul-șef: „Cât să mai amintesc că, înainte de toate, avem nevoie de materialele corespondenților ne-titulari? Vă trimit pe toți pe teren, să organizați corespondențe. Prea des le semnați cu numele voastre. Dați-mi autori externi”. Bătrânu: „Luna aceasta, eu n-am înaintat decât un singur articol semnat de mine...” Ceilalți – apă în gură. Secret.: „Artă-literatură propune o corespondență de la întâlnirea prozatorului C. cu consătenii săi. O recenzie la volumul «Probleme de folcloristică», versuri de I.M., apoi, din nou, Lăm. Semnează o recenzie la filmul «Bumerang contra cui?»”. Red.: „Tov. Lăm., crezi că ai făcut tot ce trebuie în secția duminică, de-i mai ajuți și pe alții? De când, mă rog, ai dat-o în critica de cinema?

Uită, băiete, uită «kino»-ul și apucă-te serios de sectorul zootehnic. Lasă arta în seama pricepuților. E prea mult diletantism și fără substanțialul tău aport. În loc să pleci la cinematograf, te vei duce la fermă. Asta e”.

Pe Cel de Sus mi-l imaginez într-un chip foarte terestru. Și El – înconjurat de aparate de telefon, răspunde, haotic, în diferite limbi. Ca la Chișinău. Dumnezeu, poliglotul general.

1.XI.1974

Oare să fie deja atât de dens „populată” imaginația poetică a lumii, încât să nu mai ai unde pune și tu un vârf de stilou? Scrisesem că Chile, conform configurației sale geografice, seamănă cu o sabie la șoldul Americii Latine, dar, în ultima clipă, întâlnesc un epigraf, cu același sens, semnat: P. Neruda. Mă văzui nevoit să telefoniez la tipografie, la corectură-cap-limpede, rugând să se ia comparația între ghilimele, „înstrăinându-mi-o”, pentru că deja... nu-mi mai aparținea. A fost „a mea” doar puțin timp... Mai altădată, mă surprinsesem că ticluisem ceva asemănător cu un vers din *Îmblânzirea focului* lui Teleucă. Doamne, ferește! Ce-i cu „înghesuiala” asta?!

Acum câteva zile, intră Gr. Vieru, spunându-mi cuvinte calde despre articolul pe care l-am scris despre Tulnic. Vodă m-a prezentat „boierește” la revista „Nistru”. Badiu mi-a scris o recomandare elogioasă referitoare la manuscrisul de versuri. La fel – An. și Au. Ciocanu. /.../

6-9.VI.1975

La Negureni. Miezul pereților. În această zi, se fac „cocoșei” din boabe de porumb. Se pun, boabele, într-un ceaun cu nisip încins și – „sar”! – înfloresc în alb. Gustoși! Se zice că de azi încolo încep principalele lucrări agricole. Ștefănel al lui badea Ion Zmuncilă ne-a adus boabe înflorite.

Când amesteca boabele în tavă, bunica zicea: „Săriți, săriți, cocoșeilor./ Că moșnegii is la chirie, /Babele – la cumetrie” (și încă ceva ce am mai uitat, totuși). Mai spunea că, începând cu ziua de azi, cloșca prinde a scoate pui. Poate că albul cojilor de ou să fie miejii pereților? Peretele elipsoidal al găocii. Odată, vecina se mira – pusese, cică, douăzeci de ouă sub cloșcă, însă la lumina zilei apăruseră mai mulți pui. „Poate că între timp cloșca noastră s-a mai și ouat?” se mira/întreba ea.

Exact acum o lună, nanu Arsene, fratele mamei, umbla prin grădină și caută ramuri potrivite pentru Pomul Vieții. Taie din merii și perii înfloriți. La mormântul mamei, Pomul va fi înflorit... Foarte curând, se va vestezi... „Ce, crezi că la înmormântare numai se jelește? Iaca, noi, când eram flăcăuani, ne adunam seara și mergeam la vreun priveghi. Ne dădeam mai pe lângă sfeșnic și, una câte una, stingeam toate lumânările. Până se găsea să scapere cineva cu amnarul prin întuneric, unul dintre noi

se băga sub laița pe care era întins mortul. Când venea cine mai venea la priveghi, apropiindu-se de răposat și aplecându-se să sărute iconița de la pieptul lui, cel ascuns se înălța cu lavița. Ce spaimă mai trăgea vreo biată femeie sau fetișcană! Părea că se scoală mortul, nu alta! Și noi chicoteam. Că la înmormântare nu numai se plânge, că nu-l mai învii...”

Sap la vie. Ce cuvânt: vie... E aproape de: a învia... Printre rânduri de butuci – găuri de greieri. Îmi amintesc cum îi ademeneam cu bobul de ceară prins de un fir de tort. Scoțându-i din pământ, îi băteam cu dosul palmei – ritual! – zicând: „Bani-parale! Bani-parale! Câ-te-s găurile tale. Bani-parale!” Iar după înmormântarea mamei, pe 9 aprilie, a rămas atâta ceară... A fost vânt aprig și lumânările s-au tot stins, n-au ars până la capăt... Nici ele n-au crezut că mama trebuia să se treacă atât de tânără...

Bocet. Țaca Marusa lui badea Grișa: „Scoală, scoală, Nastasie, că au venit toți *măhălenii* să te vadă...” Nana Profira: „Că de la spital până acasă am plâns lângă toți copacii de pe marginea șoselei. Surioară, surioară, că n-o să mai vii la mine... Nepoatele când te vedeau, într-un suflet alergau și-mi spuneau cu toate-odată că vii, surioara mea... Surioară cu durere, în pământ cine te crede?” Verișoara Teodosia: „Țaca mea și jalea mea, de-acum nu ne-om mai vedea...”

Țaca Marusa lui badea Maxim: „Femeilor hăi, să facem cât se poate mai bine, că Țaca Nastasia, Dumnezeu s-o ierte, așa zicea: «Dacă nu mă veți înmormânta cum trebuie, să nu vă primească pământul...» Spunea s-o îngropăm cu rochia cea de lână, cu jacheta neagră. Dar s-o lăsăm descheiată la piept și s-o îmbrobodim după cap, nu sub bărbie”. Altcineva: „Așa e, așa, că a fost modită în viață și așa a vrut”. Nana, iar: „Surioară, surioară, de unde ai știut că o să mori?... Că iarna-ntreagă-ai dat cu var, ai spălat și ai călcat...”

„A fost bine. Da ia să nu fi fost popa?... Avea să fiarbă satul că, iaca, fecioru-su ar fi cu comuniștii și n-a vrut să aducă părintele. Dar așa, e bine. Băietul – pe linia lui, noi, mai bătrâni, – pe a noastră.” (Parcă mai avea rost să precizez că nu sunt comunist?...) „Ce, crezi că popa e tare zelos? Vedeam eu că el nu prea citește din carte, că de-amu o știe pe de rost. Dar trăgea cu ochii prin grădină, la casă. Trăgea cu coada ochiului și vedea că X (spune un nume de măhălean) nu-și face cruce și nu sărută icoana. Da eu cred așa: dacă nu crezi, nici să nu păcătuiești. Da Grișa? La înmormântarea lui Ștefan, părintele a întârziat cu vreo două ore, da Grișa tot ieșea la poartă și zicea: «Ia drac de popă, tu-la-n crucea mamei lui». Așa suduia, da se crede credincios...”

Alexei: „Ce să-i faci când n-ai ce-i face? Trebuie să sorbi și paharul ista...”

Totul, ce este și cum este în casa noastră, e un tipar al delicateții mamei.

Vântul dă iarba în brânci. Înălță învârteliri de praf. Iar noi abia acum înțelegem nedreptatea.

Sap via, în vale, spre ghiol. „Lele Nastasăică! Lele Nas-ta-sâi-că!” strigă un băiețel la poarta dinspre drum. În Negureni nu știe încă toată lumea că mama nu mai este... Puiul de om întreabă: „Dar când are să vină?” Îmi dau lacrimile, îmi întorc fața spre grădină...

Mama, mărunțică la trup, sprintenă, ageră, uneori îmi spunea: „Tare mă temeam că mi-i semăna mie la trup. Că ce bărbat e acela care abia se zărește de după gard? Da așa, slavă Domnului, te-ai aruncat lui tată-tu, ba chiar l-a-i întrecut, nu-ți fie de deochi”.

Copilul de la poartă mă făcu să mă readuc pe mine însumi în fața ochilor, de pe când eram și eu de vârsta lui. Mama îmi povestea că mi-a fost dat să trec prin mai multe cumpene. Nici nu împlinisem anul când, în timp ce mă scălda în albie, lângă plita caldă, de pe horn îmi căzu în frunte un cartuș de la arma tatălui. Iar pe la nici doi ani, greu de imaginat cum am reușit să scot clenciul de la geam, să urc pe pervazul ferestrei și – de acolo – să mă rostogolesc pe prispă, mai apoi – în curte. Leșinai eu, își pierduse cunoștința și mama. Tuța ne-a dus la spital pe ambii.

VA URMA

Foto: Evangelische Stadtakademie

ORBIS TERTIUS

CRAȚIUL STRABUNICII

de PETER von KAPRI

Ridic privirea. Sub marea cupolă citesc înscris în limba latină în piatra cenușie: „Eu, domn liber, am construit această capelă în memoria iubitei mele soții Apollonia”. Pe cine mai mișcă astăzi acest ecou îndepărtat al unei dragoste și suferințe profunde? Cunoscut povestea din copilăria mea. În cripta capelei zac străbunicul și străbunica. Au trecut aproape două secole de când tânăra femeie și mamă a fost smulși din viață. Această lovitură a sorții l-a împins pe străbunic într-o profundă tristețe. Și-a iubit soția cu patimă. În amintirea ei a zidit capela. Zi de zi venea să stea aproape de ea. Fără capelă, urma Apolloniei s-ar fi pierdut de mult. Multe furtuni au băntuit peste acest loc – războaie și revoluții. O icoană singuratică a Maicii Domnului se ridică lângă altar. O gaură neagră îi deschide pieptul. Vreun eroic liberator sovietic i-o fi tras în beție un glonte în inimă. Dar cine știe? Vechiul grilaj din fier forjat a incintei e la pământ. O crăpătură desparte zidul capelei din vârf până la pământ. Eu, strănepotul, mă aflu pentru prima dată în fața capelei familiei. Când trupele sovietice au pătruns în Bucovina, părinții mei au fugit și nu s-au mai întors niciodată în locurile unde familia a trăit timp de generații. Acum „socialismul victorios” s-a prăbușit și eu am venit din îndepărtata Germanie în Bucovina, pentru a descoperi urmele strămoșilor.

O bătrână cu pas târât vine spre mine. „Ce vreți aici?” Mărturisesc că sunt descendent al ctitorului capelei. Bătrâna se pleacă: „Stăpâne, te-ai întors?” zice, deși nu am fost încă niciodată aici. „Am servit la tine”, explică, luându-mi mâna să o sărute. Reușesc să previn aceasta, dându-i o ciocolată Aldi pe care am adus-o din Germania pentru a crea bunăvoință. Apariția mea a neliniștit satul. Vin și alți săteni. Unii par să se bucure, alții sunt suspicioși. Ca un extraterestru, am parașutat în viața acestui sat adormit și am rechemat vremurile de mult trecute. Un tânăr vorbăreț explică: „Capela nu a fost construită cu grijă. Acum două sute de ani, bătrânul domn nu a fost atent, iar muncitorii nu și-au dat toată osteneala. Crăpătura din perete nu poate fi reparată și, mai devreme sau mai târziu, se va prăbuși”. Satisfăcut, îmi spune: „Nici dumneavoastră nu aveți atâția bani ca să o stabiliți. Cel mai bine o dărâmați și o reconstruiți din nou”.

Aș vrea să salvez acest monument al familiei. Doar să nu mă coste prea mult, „că nu am atâția bani”. Tânărul are nevoie de o furgonetă. Asta se potrivește. RDG-ul nu a împlinit patruzeci de ani și s-a

prăbușit înaintea capelei noastre. Acolo poți cumpăra acum produse de vârf ale tehnologiei socialiste la prețuri de pomană. Aduc tânărului meu prieten un transportor de „calitate” din fabrica poporului „Karl Marx” pentru 300 DM. În schimb, el ridică gardul în vechea sa splendoare. Mai târziu am aflat că mașina socialistă a ars din cauza unui scurtcircuit. Dar grilajul meu de fier stă acum neclintit! Primul pas e făcut! Acum trebuie numai să stabilizez zidul capelei.

Printr-un „lanț al slăbiciunilor” – un prieten căruia îi este îndatorat altul, care are o cunoștință, care cunoaște pe cineva, care ar putea ajuta, ajung la „Monumentele Istorice” din București. „Da” îmi declară ocrotitorul patrimoniului, „vrem să salvăm capela datorită cupolei sale unice, care amintește de Bazilica Sf. Petru din Roma. Dar vremurile sunt grele și avem nevoie urgentă de un aparat foto cu microfilm pentru arhivare”. Accept imediat această ofertă discretă și procur aparatul pentru 6000 DM. Deși nu am deplină încredere în cuvântul conservatorilor români, vreau să folosesc orice șansă pentru a salva capela. Speranța crește: Într-un prim pas, autoritățile declară capela monument istoric. După un an, când mă reîntorc, ce surprindere! Au fost deja ridicate schele. Prind curaj. An de an facem mici progrese. Apoi revin plin de așteptări: de departe nu se

mai vede cupola, care se înalță deasupra întregului sat. Moloz peste tot. Capela s-a prăbușit în timpul lucrărilor „experimentaților restauratori”. Numai incinta de fier forjat sfidează toate catastrofele. După vechiul obicei, îmi fac cruce: ăsta-i sfârșitul capelei Apollonie.

„Monumentele” promit că o vor ridica din nou. Doar mie îmi lipsește crezul. Asta-i greșit, deoarece miracole se pot produce oricând, în special în vremuri de tranziție. Și iată: după un an, zidurile capelei se înalță din nou! Lucrările la cupolă încep în anul următor. Crește! Cerul e aproape.

Dar vremurile sunt schimbătoare. Dezamăgirea din cauza tranziție la economia de piață aduce un guvern postcomunist la putere. Presa locală se excită: „Capela boierului se restaurează din banii statului!” Bătrâna de peste drum a murit. O ultimă legătură cu trecutul a fost tăiată. Noi cadre au intrat la „Monumentele Istorice”. Tehnologia a făcut progrese. Tinerii monumentaliști nu se mai mulțumesc cu un simplu aparat cu microfilm. Capela este ștearsă de pe lista monumentelor. Cupola rămâne neterminată. Schela este lăsată să putrezească în paragină.

Totuși, mă întorc an de an în țara strămoșilor. Traseul este totdeauna același. În ruina conacului, tavanul s-a prăbușit în alt loc. „Care-i cauza?” îl întreb pe omul meu. „Lemnul a putrezit”, spune sec. „Ce să fac?” „Dărâmați totul!” Într-un colț, cărămizile au fost din nou smulse din zid și pregătite să fie transportate la casele din sat.

Capela zace pustie. Pe schela șubredă atârână un panou șters: „Intrarea pe șantier interzisă”. Poarta veche din fier forjat, pe care o restaurasem, este zăvorâtă. Urc peste gard și mă îndrept spre criptă prin zăpada adâncă adusă de crivăț din stepa rusă. Intrarea criptei este spartă. Treptele de lemn ce duc jos sunt crăpate și pline de dărâmături. Stâlpii putrezi parcă susțin tavanul. Înaintez cu precauție. Tencuiala se așterne peste mine. Scândurile scârțâie. Desigur, sunt deja putrezite. Oare sunt îndrăzneț sau nesăbuit? Ceva mă împinge înainte. Mă avânt.

Deodată o văd în fața mea: APOLLONIA! Craniul ei zace pe sicriul deschis; în jur, o mizerie de moloz și oase omenеști. Jefuitorii de morminte au trecut și pe aici.

Ce să fac? Să iau craniul străbunicii cu mine și să-l păstrez în pivnița casei mele în Germania? NU! Nu pot întoarce roata istoriei înapoi! O las pe Apollonia în voia sorții în capela ei.

FIRUL CU PLUMB

Foto de N. Răileanu

LORINA BĂLTEANU (N. 1960)

MEMORIA ÎN SOMN

Aceste zile triste le vei uita curând, Curgearea lor domoală nu lasă nicio urmă. Copacii au să-și lase frunzișul dus de vânt Spre nord, ca o neliniștită turmă.

Călcând pe prima gheață, cum ai călca pe melci, Vei rătăci pe străzi, absent la ce se-ntâmplă Și aerul vâscos te va lăsa să treci, De brumă un inel rotindu-ți pe la tâmplă.

Memoria în somn îți va scăpa pe jos Aducerile-aminte, și-acoperit cu păclă Te vei uita în urmă la toate ce au fost C-un ochi adevărat, cu celălalt de sticlă.

SEMNAL

LEO BUTNARU
CORRESPONDENȚĂ
(23.IX.1983 – 15.IV.2015)
BUCUREȘTI, EDITURA INSPIRESCU/
EDITURA SAGA (ISRAEL) 2022

„Volumul aduce în lumină corespondența lui Leo Butnaru cu poezii Vasile Levițchi din Cernăuți, Ion Zubașcu din București și Leons Briedis din Riga (Letonia), din păcate, plecați prematur în imensitățile Câmpiilor Elizee. Sunt mărturiile vibrante ale frământărilor scriitoricești, pagini cu un pronunțat caracter documentaristic, ce țin de memoria culturii, a literaturii. Toate dimpreună reprezintă un elogiu al prieteniei în sublimele ei manifestări între ființe, în lume.”

EDITURA

CARTIER ISTORIC

VLADIMIR MOROZAN
BASARABIA ȘI NOBILIMEA EI
ÎN SECOLUL AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA
VOLUMUL I
TRADUCERE DIN RUȘĂ
DE VSEVOLOD CIORNEI

FORMAREA AUTORILOR ÎN CONCEPȚIA LUI ALEXANDRU MUȘINA (III)

de VASILE GRIBINCEA

ALTERNATIV | CONTINUU

O APOLOGIE A SPIRITULUI EXPERIMENTAL ÎN EVOLUȚIA SCRITORILOR

Atitudinea lui Alexandru Mușina în privința experimentului ca abordare productivă și progresivă a creativității literare este formulată pe larg încă în 1986, în eseu *La ce e bun experimentul?* Argumentarea în favoarea experimentului literar pornește de la o paralelă cu domeniul tehnico-științific, unde *experimentul* e un termen asimilat firesc, fără să mai provoace reacții de – ...reacționară – circumspecție. Pe acest fundal, repudierea perspectivei experimentale în gândirea – și practica – literaturii se arată a fi improprie. Experimentul poate fi un element intensificator al *explorării* pe care am văzut că Mușina o consideră paradigmatică la nivelul poeziei moderne.

Dincoace de contextualizarea la scară mai largă a mentalului colectiv, pledoaria din eseu *La ce e bun experimentul?* avansează și cu argumente eminamente literare. În reflecția pe marginea experimentului literar, scriitorul optzecist propune patru argumente, situate fiecare pe un plan distinct și relevant în sine al problematicei în discuție.

Primul argument coincide cu o observație tipologică asupra individualității textelor literare valid(abil)e estetic: „Orice «produs» literar valoros e un *unicat*, iese din serie, e, deci, rodul unui experiment, al unei *încercări* creatoare...”¹.

Al doilea argument nuanțează relația dintre experiment și literatură ca explorare diversă a *posibilului*. Pe de o parte, experimentul întreține șansa autorului de a nu se manieriza, de a nu reduce scrișul la coordonate prestabilite și la soluții comode: „Un creator care nu *descoperă*, scriind, ceva mai mult decât știa înainte de a scrie e – cred – doar un artizan; creația adevărată e o continuă tatonare, experimentare, nu doar de formule artistice apte să «prindă» mai bine sensurile realului, ci și de *posibile* existențe, trăiri, senzații”². Pe de altă parte, experimentul vitalizează vocația literaturii de a exprima virtualități datorită cărora putem avea o înțelegere mai complexă a experiențelor efective: „Scriind (și citind) «învățăm» lumea într-un spațiu al posibilului, pentru a ne putea descurca mai bine în cel al realului”³.

Al treilea argument are un aspect mai general și este, așadar, mai puțin conectat la specificul experimentalismului. Raționamentul vizează caracterul edificator al literaturii și al celorlalte arte, stratul general uman care poate fi pus în valoare nu prin structuri tezești, ci prin construcții mentale scontând și stimulând o implicare intensă a cititorilor, nu îndoctrinarea acestora: „*Crimă și pedeapsă*, de exemplu, e un roman «educativ», nu fiindcă ar tot repeta «să nu ucizi», ci fiindcă «rescrie», în plan fictiv, impasul psihologic, autodestrucția psihică pe care le generează crima”⁴. Acest argument conține și o secvență care, citită dincolo de contextul ei imediat, condensează o reprezentare a creativității literare ca experiență superioară rețetelor, inconfundabilă cu o „repetare, mecanică, redundantă a unor modele «pozitive»”⁵. Or, experimentul presupune tocmai o relație inventivă și personală cu filioanele asumate, o prelucrare – și nu o simplă preluare – a elementelor afine, fertile, aparținând modelelor aprop(r)iate.

Al patrulea argument privește forța experimentului în tandem cu șansa literaturii de a reprezenta o parte semnificativă a *Zeitgeist*-ului, de a reda „această nouă realitate”⁶. Adaptarea literaturii la (r)evoluțiile mentale și societale constituie o preocupare pregnantă a lui Alexandru Mușina și definitivează argumentarea în favoarea cursurilor de scriere creatoare din *Literatura ca meserie*: „Trăim într-o epocă de expansiune tehnologică, informațională, intelectuală [...]. Să nu lăsăm literatura noastră în afara mersului general al societății contemporane”⁷.

Eseul *La ce e bun experimentul?* se remarcă și prin unele subterfugii retorice. Mușina însinuează o apropiere de ideologia protocronistă, influentă în România lui 1986 și convenabilă regimului comunist naționalist din epocă: „Dacă tot suntem obsedați de priorități, de ce să nu le dăm tinerilor noștri scriitori șansa să fie *acum* «protocronici»?”⁸ Nu întâmplător, termenul „protocronici” e pus între ghilimele în textul lui Mușina. În ecoul introducerii care survolează statutul *experimentului* în domeniul științific, următorul exemplu referitor la Henri Coandă reliefează aceeași tactică a aparentului apel la protocronism:

„Și apoi, avionul cu reacție a[l] lui Coandă a fost și în 1910 un succes «comercial»? [...] Nu. Căci fiecare experiment [...] are nevoie de un anumit timp pentru a fi omologat, preluat, produs în serie etc.”⁹

Faptul că, în realitate, autorul nu aderă la protocronism este sugerat de sfârșitul eseului, unde, „parafrazându-l pe Stănică Rațiu”¹⁰ – personaj arivist din *Enigma Otiliei*, improbabil punct de sprijin într-o atare pledoarie serioasă a lui Mușina –, poetul exclamă cu o ironie proximă sarcasmului: „*Lăsați-ne să fim și noi, măcar o dată, protocronici, lăsați-ne să experimentăm, să scriem și să publicăm cât de bine – și îndrăzneț – putem și le arătăm noi decăzuților de occidentali!*”¹¹ Un alt semnal al ironiei frizând sarcasmul îl constituie chiar sintagma finală „decăzuților de occidentali”.

Adevăratul nivel de referință al lui Mușina în această chestiune – în favoarea unui raport inteligent al literaturii române cu dinamica literară internațională – este exprimat în treacăt, în miezul secvențelor pe care le-am evidențiat în acest paragraf: „Pentru literatura română este însă vitală această efervescență, e esențial să nu se piardă *ritmul*, pasul înnoirii literare. O înnoire *internă*, chiar dacă, uneori, utilizează și o «*tehnologie de import*»”¹². În concepția lui Alexandru Mușina, experimentul înseamnă nu doar mobilul unor fenomene literare inovatoare, ci o condiție pentru ca în literatura (română) scrisă de autori tineri să nu prolifereze *epigonismul* și producerea unei literaturi *comerciale*, „de consum”¹³.

Experimentul înseamnă, totodată, o abordare disponibilă – și chiar valorizantă – a rescrierilor. Versiunile intermediare, abandonate, nu se reduc la insucces, ci își pot dovedi utilitatea în calea către textul final:

„*Zecile de experimente ratate sunt incluse în/fac parte din/ determină experimentul reușit*”¹⁴. Să revedem și următoarea secvență din *Literatura ca meserie*, privind sensul experimentului în formarea unui tânăr autor: „...*experimentând*, adică prin încercări repetate de a obține un *anume efect* prin folosirea succesivă a *diferitelor procedee sau constelații de procedee*”¹⁵.

Așadar, potrivit lui Alexandru Mușina, experimentul literar înseamnă și o sinteză între tenacitate și luciditate, o posibilitate de adecvare a mijloacelor creative la impactul scontat prin intermediul textului. Elementele atipice inerente experimentului artistic se subordonează unor obiective structurante pe care, la rândul lor, le pot influența.

RAPORTAREA LUI ALEXANDRU MUȘINA LA MODELUL ANGLOFON ȘI LA EVOLUȚIA ATELIERELOR DE *CREATIVE WRITING* ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Un aspect notabil și persistent în pledoaria lui Alexandru Mușina constă în raportarea autorului la exemplul mediului universitar occidental (în special american și britanic), unde cursurile de *Creative Writing* au o tradiție durabilă, existând chiar masterate și doctorate în această specializare. Argumentul respectiv este prezent în articolele *Literatura ca meserie*, *Și scrisul se învață, nu-i așa?*, în interviul oferit de Alexandru Mușina Doinei Ioanid, publicat în nr. 268 al revistei „Observator cultural”, și în *Scrierea creatoare va învinge!*, scrisoarea-eseu către Ruxandra Cesereanu, răspunsul lui Alexandru Mușina la ancheta publicată în nr. 4/2012 al revistei „Steaua”.

În *Scrierea creatoare va învinge!*, poziția lui Mușina devine mai radicală decât în expunerile sale precedente aparținând aceleiași arii tematice. Autorul susține nu doar necesitatea cursurilor de scriere creatoare, ci chiar caracterul inevitabil al introducerii lor la scară largă în învățământul românesc, o ipoteză discutabilă – nevalidată deocamdată în realitate, nici neapărat plauzibilă într-un viitor apropiat –, așa cum este și cea potrivit căreia absolvirea unor cursuri de *Creative Writing* ar putea deveni un criteriu pentru publicarea la edituri importante:

„...am să încerc să explic de ce generalizarea predării scrierii creatoare în școli și universități e de neocolit. Pe de o parte, fiindcă stăm cu ochii beliți la ce fac americanii & ne străduim să-i imităm. Or, acolo, scrierea creatoare e lucru curent, ba chiar există masterate & doctorate de profil. Pe de altă parte, pentru că în lumea postmodernă specializarea (și acreditarea, prin diplome și patalamale de specialitate) e tot mai agresivă, nevrotică aproape. S-ar putea ca, în curînd, să nu mai poți publica (la o editură «serioasă»), dacă n-ai cum dovedi că ai absolvit un curs de «specialitate»”¹⁶.

(În opinia mea, e greu de crezut că editurile serioase ar putea ajunge să respingă manuscrise de bună calitate doar pentru că autorii nu au trecut prin experiența unor cursuri „de specialitate”. O atare politică editorială ar echivala cu o formă de autosabotare.)

În aceeași intervenție, Al. Mușina oferă date semnificative pentru o cât mai amplă contextualizare a atelierelor de *Creative Writing* în spațiul românesc până în 2012. Un exemplu în acest sens îl constituie următoarea enumerare a centrelor și co-ordonatorilor cursurilor respective:

„*Scrierea creatoare va învinge!* Pe de o parte, pentru că deja există, au existat cursuri de scriere creatoare, nu doar la Brașov, ci și la Universitatea din București (Mircea Cărtărescu, Simona Popescu, Romanița Constantinescu), la cea din Cluj (tu, [Ruxandra Cesereanu] mai ales) sau din Timișoara (Daniel Vighi & Viorel Marineasa). Dar și în cadrul unor team-building-uri cu manageri de top (Ioana Pârvulescu), la mănăstirea Râșca (Urmanov & Peniuc), mari sunt minunile tale, Doamne!, la Chișinău (Dumitru Crudu), în licee (Dan Țăranu, Daniel Puia-Dumitrescu) și așa mai departe, și așa mai departe. Sunt sigur că am uitat sau nu am aflat de multe alte activități admirabile (ale unor pionieri; da, toți suntem pionieri!) care au în comun exact asta: scrierea creatoare”¹⁷.

Pe lângă această incursiune, este detaliat „bilanțul” Facultății de Litere din Brașov. După ce îi menționează pe scriitorii-profesori care au ținut cursuri de scriere creatoare, Mușina face o listă de absolvenți, unii dintre care au devenit autori vizibili:

„...nu am fost singur, ci alături de regretatul Gheorghe Crăciun, de Romulus Bucur, Caius Dobrescu, Andrei Bodiu, Mihai Ignat, Radu Macrinici ș.a.m.d. Lista care urmează e a absolvenților noștri, nu doar ai mei: *Dumitru Crudu, Iulian Ciocan, Jólán Benedek, Adrian Lăcătuș, Rodica Ilie, Dan Țăranu, Adriana Bărbat, Ștefania Mihalach, Ina Crudu, Mihail Tomulescu, Cristina Podoreanu, Cătălina Ene, Szilagy Katalin, Dora Deniforescu, Daniel Puia-Dumitrescu, Dénés Jónas, Bogdan Coșa, Andrei Dósa*”¹⁸.

Informațiile cuprinse în cele două citate imediat anterioare confirmă că punctele de vedere susținute de Alexandru Mușina încă din articolul *Literatura ca meserie* s-au dovedit, cu lista deschisă a contraargumentelor invocabile, valide și productive în mediul universitar românesc și dincolo de el. Aceste cursuri înseamnă uneori o experiență de cursă lungă: atât pentru autorii formați, reputați – care își încearcă vocația inclusiv la acest nivel al unui demers complex de predare-formare, diferit de activitățile didactice tipice –, cât și pentru cursanții care uneori ajung scriitori. Explorarea fenomenului *Creative Writing* se poate regăsi cu îndreptățire în noile studii – și chiar istorii – literare românești.

NOTE:

1. Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Cartier, 2017, p. 288.
2. *Ibid.*
3. *Ibid.*, p. 288-289.
4. *Ibid.*, p. 289.
5. *Ibid.*
6. *Ibid.*
7. *Ibid.*, p. 280.
8. *Ibid.*, p. 290.
9. *Ibid.*
10. *Ibid.*, p. 291.
11. *Ibid.*
12. *Ibid.*, p. 290.
13. *Ibid.*
14. *Ibid.*, p. 289.
15. *Ibid.*, p. 277.
16. *Ibid.*, p. 307.
17. *Ibid.*, p. 312.
18. *Ibid.*, p. 311-312.

SEMN DE CARTE

SINGURĂ ȘI SINCERĂ CU SINE
de LEO BORDEIANU

Prin 1977, la o ședință a cenaclului ziarului „*Tinerimea Moldovei*”, după mai multe luări de cuvânt pe marginea unui manuscris de poezie, dintre participanții care stăteau în cadrul ușii s-a desprins un tânăr cu o replică tăioasă: „Nu are rost să cântărim atâtea pro și contra. Poezia apare numai din durere. Restul e o mimare a ei”.

Intervenția lui a rămas oarecum neobservată, deoarece cenaclul era pe sfârșite și lumea era pe punctul de plecare. Pentru mine însă, aceasta s-a dovedit a fi revelația serii. Mi-am reamintit-o acum, citind poemele Mariei Ivanov din placheta *Totul va fi bine* (Prut Internațional, 2022). Or, majoritatea textelor stau sub semnul durerii. Fie că e vorba de lovituri ale destinului, deziluzii, dezamăgiri, fie că – de neconcordanțe, regrete, reevaluări întârziate.

Poeta ridică un scut – dar și o lance – de cuvinte în fața vicisitudinilor sorții, nu se lasă intimidată, mocnește îndelung pentru a-și rezerva plăcerea revelației și a o transmite cititorului. Metamorfozează în cuvinte durerea propriului traiect existențial (**Eu sunt frântura unei căsnicii eșuate, Borșul de aseară, Cândva, Poezie de dragoste, Cea mai frumoasă rochie etc.), dar și durerea lumii înconjurătoare (26.02.2022, Xilometazolină, Ania etc.).

Impresionează îndeosebi impetuozitatea poemului *Iureș*: „Știi senzația aia/ când se rotesc copacii/ în capul tău,/ când/ calci, dar nu simți/ pământul,/ când îți vine să-ți dai/ pumni/ în cap, în burtă, în piept,/ mai ales în piept,/ ca să ți se oprească dracului respirația,/ când ai vrea

să strigi/ la el,/ dar strigi ca nebuna la copilul tău,/ fiindcă el nu e de față,/ nu e în fața ta/ și nu va mai fi de acum înainte/ niciodată”. Transpar o sinceritate și o luciditate aparte. În agitația cuvintelor se strecoară un bocet, dar starea de la sfârșitul lecturii anunță reversul acesteia – pacea aducătoare de lumină.

De o autenticitate aparte sunt versurile care evocă Raiul pierdut al copilăriei, Raiul rănit de plecările tatălui la muncă și de unele epizode ambigue. Cutremurător este fragmentul în care copilul renunță la visul său de dragul tatei: „Eu mă bucuram că a plecat, căci știam că la întoarcere/ îmi va aduce un ghiozdan albastru, în care voi ascunde rujul mamei.../ O săptămână mai târziu însă, am înțeles că/ aş putea ascunde rujul în buzunar sau în sân, sau în pălărie,/ nu neapărat în ghiozdan” (*Ghiozdanul albastru*).

Pe celălalt capăt al punții aruncate peste ani apar poemele în care, într-un fel sau altul, se înscrie copilăria fiicei poetei – Alexandra. Spre ea, spre dorința de a o face fericită, converg gândurile autoarei cărții, care se străduiește din răspuțeri s-o ocrotească, luptând cu sine, autodepășindu-se (*Totul va fi bine*, **Nu-mai terminasem de periat, Prințul ș.a.).

Amintirea bunicii și dorul sfâșietor de ea se desprind din poemul *Podelele nespălate*: „Îmi amintesc cum/ în zilele de vară/ ocoleam casa bunicii./ Știam că imediat cum intru pe poartă/ îmi găsește ceva de făcut./ Mereu mă întâmpina cu/ «Ce bine că ai venit,/ chiar mă gândeam, oare cine îmi va spăla podelele»./ Azi,

așteptând/ microbuzul galben într-o baie de praf,/ mi-aș dori să o găesc acolo, pe prispa casei din Cuhnești,/ acum aș/ spăla podelele alea,/ pe care atunci/ în niciun chip nu voiam/ să le spăl”. Alt poem dedicat bunicii, scris la moartea ei, *Cea mai frumoasă rochie*, are efectul unei explozii și atinge cele mai sensibile strune ale sufletului.

E de menționat că Maria Ivanov este unul dintre cei mai talentați discipoli ai atelierului literar „Vlad Ioviță”, coordonat de cunoscutul scriitor Dumitru Crudu, și această carte se înscrie între cele mai bune realizări ale acestui grup de tineri în curs de afirmare.

În replică la titlul cărții despre care am așternut aceste scurte reflecții, inserez câteva rânduri cvasipoetice, inspirate de poezia autoarei:

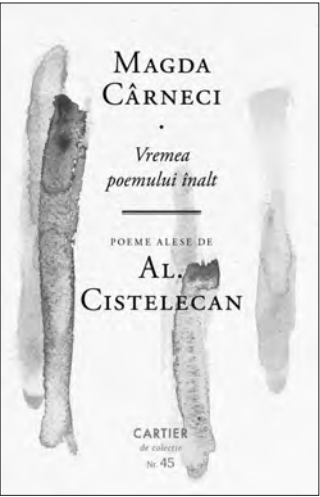
Totul nu poate fi decât bine, având în vedere experiențele dramatice, pline de durere, ale eroinei lirice/ autoarei volumului de față și capacitatea ei de a le înfrunta.

Totul nu poate fi decât bine pentru poetă, deoarece ea, în ciuda încercărilor pe care le-a avut, a reușit să-și păstreze calmul și seninătatea, sinceritatea debordantă, să acumuleze înțelepciune și să privească în trecut fără regrete, răutate, ură.

Totul nu poate fi decât bine, deoarece ea, cu măiestria echilibrului, a transformat părerile de rău și lacrimile în zboruri discrete, dar nelipsite de farmec ale cuvintelor, care provoacă la coparticipare, la reevaluarea atitudinilor, la purificare.

Totul nu poate fi decât bine, Maria.

CARTIER DE COLECȚIE | NOI APARIȚII

MAGDA CÂRNECI
VREMEA POEMULUI ÎNALT
POEME ALESE DE AL. CISTELECAN

„Ca și alți optzeciști din prima linie (...), Magda Cârneci e consecventă și înflăcărată în bătaia de generație, militând și cu intervenții programatice, și cu poeme cu steagul sus. Ba chiar aș zice că, dintre toți, e cea mai consecventă cu sine (dar nu și cu generația), căci nu pune nici un dezacord între declamațiile programatice și poeme, pe când ceilalți și-au contrazis aproape riguros «teoriile» prin intermediul poemelor.”

AL. CISTELECAN

ROBERT ȘERBAN
ÎNVEDERATUL
POEME ALESE (1994-2022)

„Robert Șerban, poet revendicat de generația milenaristă a liricii autohtone, deși, mai degrabă, produs al anilor '90, își dovedește pe deplin maturitatea, adăugând cu fiecare volum publicat substanță și emoție într-o paradigmă poetică tot mai concentrată și mai verosimilă. Poemul și poetul /.../ compun o ecuație lirică în echilibru stabil, cu variabile și invariabile șarmante, vitale, spectaculos și suav revigorante, articulând, pare-se, o poveste fără sfârșit.”

Ioana CISTELECAN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

DEPECHE MODE*

de SERHII JADAN

SERHII JADAN S-A NĂSCUT ÎN 1974, LA STAROBILSK, UCRAINA, ȘI A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII DIN HARKIV. ÎN ANUL 1995 DEBUTEAZĂ CU VOLUMUL DE POEZIE „GENERALUL IUDA”, URMAT DE „PEPSI” (1998). PUBLICĂ APOI MAI MULTE ANTOLOGII DE POEZII, POEME ȘI POVESTIRI: „BALADE DE RĂZBOI ȘI RECONSTRUCȚIE” (2001), „MARADONA” (2007), „ETIOPIA” (2009) ȘI ALTELE. „BIG MAC” ESTE PRIMUL VOLUM DE PROZĂ SCURTĂ, APĂRUT ÎN 2003, URMAT DE ROMANELE „DEPECHE MODE” (2004), „ANARCHY IN THE UKR” (2005). ÎN 2014 A PUBLICAT ANTOLOGIA DE NOUĂ POVESTIRI ȘI TREIZECI DE POEME „MESOPOTAMIA”. ROMANUL „INTERNAT” APARE ÎN 2017, LA EDITURA MERIDIAN DIN CERNĂUȚI. SERHII JADAN A PRIMIT PESTE 20 DE PREMII ȘI DISTINCȚII, ATÂT ÎN UCRAINA, CÂT ȘI ÎN STRĂINĂTATE. VERSURILE LUI AU FOST PUSE PE MUZICĂ DE CELE MAI CUNOSCUTE FORMAȚII ROCK DIN UCRAINA. ÎN 2017, LA EDITURA CARTIER, APARE EDIȚIA ROMÂNĂ A ROMANULUI „JAZZ ÎN DONBAS”, IAR ÎN 2021, LA ACEEAȘI EDITURĂ, ÎI APAR ROMANELE „ANARCHY IN THE UKR” ȘI „INTERNAT”.

15.02.04 (duminică)

Când aveam 14 ani și îmi formasem deja propriile păreri despre viață, m-am îmbătat pentru prima dată. M-am făcut criță. Era foarte cald, deasupra mea zbura cerul albastru, iar eu stăteam întins pe o saltea dungată și muream, nu puteam nici măcar să mă dreg, pentru că aveam doar 14 ani și pur și simplu încă nu învățasem s-o fac. În ultimii 15 ani am avut mai mult decât suficiente motive să nu iubesc această viață, încă de la bun început, imediat ce am început s-o percep, viața se dovedise a fi o chestie rea și nerecunoscătoare, începuse numaidecât să-și facă un obicei din situații de rahat, de care n-ai vrea să-ți amintești, dar care îți rămân în minte pentru mult timp. Deși, din partea mea, nu am avut niciodată pretenții speciale de la ea, probabil, relația mea cu viața era una bună, în ciuda idioțeniei ei clinice.

De regulă, mă cam mulțumea totul, cu excepția anumitor intervenții periodice din exterior, eram mulțumit de condițiile mele de trai, de oamenii cu care interacționeam, de cei cu care mă întâlneam din când în când și cu care aveam de-a face. În principiu, ei nu mă deranjau, sper că nici eu pe ei.

Ce mai era? Eram mulțumit de banii pe care-i aveam, adică nu mă mulțumea suma ca atare, bani aproape că n-am avut niciodată, eram mulțumit de modul în care se învăteau în jurul meu – încă din copilărie am observat că bancnotele apar fix atunci când ai nevoie de ele și sunt exact atâtea de câte ai nevoie, de regulă, asta funcționa, funcționa cu siguranță în cazul în care nu ți-ai pierdut complet conștiința și încă îți mai păstrai măcar o urmă de decență, te spălai pe dinți, de exemplu, sau nu mâncai carne de porc dacă erai musulman, atunci la tine venea îngerul, cu o regularitate necunoscută ție, cu manșete negre de contabil și o lupă pe aripi, îți încărca contul curent cu o anumită sumă echivalentă în bani, pentru ca tu, pe de o parte, să nu dai ortul popii, iar pe de alta, să nu te rupi prea tare în figuri și să nu-ți pângărești reîncarnarea

prin cumpărare de petroliere sau cisterne cu spirt. Asta mă mulțumea, pentru acest lucru eram înțelegător față de îngeri și îi susțineam.

Eram mulțumit de țara în care trăiam, mă mulțumea acea cantitate de căcat cu care era umplută și care în cele mai critice momente din viața mea îmi ajungea până la genunchi, poate și mai sus. Înțelegeam că aș fi putut să mă nasc într-o altă țară, mult mai rea, de exemplu, cu o climă mai neprietenoasă sau o formă de guvernământ autoritară, unde la putere ar fi fost nu doar niște nemernici, ca în țara mea, ci niște nemernici duși cu pluta, care le-ar fi lăsat moștenire propriilor copii puterea în stat, cu tot cu datoria externă a țării și cu obscurantismul intern. De aceea, am considerat că am nimerit bine, și de asta nu prea mă interesau aceste lucruri. În mare parte, mă mulțumeau toate, mă mulțumea imaginea TV, pe care o vedeam în spatele geamurilor locuințelor pe unde am trăit, de asta am încercat să nu schimb prea brusc canalele, deoarece am reușit să observ că orice fel de atenție din partea realității montate în jurul meu se va termina în mod obligatoriu cu niște porcării anticipate sau pur și simplu cu nimicuri cotidiene.

Realitatea însăși este o chestie mișto, dar este complet nesimțită la elaborarea statisticii posttraumatice, atunci când analizezi rezultatele tale și rezultatele ei, vezi că ea a încălcat de mai multe ori regulile, dar numai în echipa ta există out-uri. Ce mă oprima cel mai tare era încercarea constantă și insistentă a acestei imagini TV de a intra cu mine în relații sexuale nefirești, adică, mai bine zis, voia să mă fută, folosindu-se mai exact de drepturile mele sociale și obligațiile creștinești. Mi-am trăit în mod vesel acești cincisprezece ani ai mei din viața de adult, fără să iau parte la construirea societății civile, fără să merg la secțiile de votare, evitând cu succes orice fel de contact cu regimul anti-popor, dacă pricepeți la ce anume mă refer: nu m-a interesat politica, nu m-a interesat economia, nu m-a interesat cultura, nici măcar anunțurile meteo nu m-au interesat, deși erau, probabil, singurele chestii din această țară care insuflau încredere, cu

toate acestea, nu m-au interesat. Acum am 30 de ani. Ce s-a schimbat în ultimii 15 ani? Aproape nimic. Chiar și aspectul exterior al ăstuia... al președintelui nu s-a prea schimbat, așa cum au fost retușate portretele lui în trecut, la fel sunt retușate și acum, chiar și eu am observat asta. S-a schimbat muzica la radio, dar eu, în mare măsură, nu prea îl ascult. S-au schimbat hainele, însă, din câte îmi dau seama, anii '80 sunt în continuare la modă.

Nu s-a schimbat imaginea TV, ea a rămas la fel de lipicioasă și otrăvitoare ca limonada vărsată pe parchet. Nu s-a schimbat clima, iernile sunt la fel de lungi, iar primăvara este mult așteptată ca înainte. S-au schimbat prietenii – unii au dispărut pentru totdeauna, în schimb au apărut alții noi. S-a schimbat memoria – ea a devenit mai lungă, dar nu și mai bună. Sper să fie de ajuns pentru încă vreo 60 de ani de futai cotidian neîncetat și echilibru spiritual indestructibil. Ce îmi doresc din plin. Amin.

17.06.93 (joi)

Introducere nr. 1
16:50

17 iunie, în jurul orei cinci după-masă, Câinele Pavlov a încercat să intre la metrou. S-a apropiat de barieră, s-a dus direct la femeia în uniformă și a scos din buzunar legitimația de veteran. Femeia în uniformă s-a uitat la legitimație și a citit „Pavlova Vira Naumivna”. „Ei, și?”, întrebă ea.

- Bunica, spuse Câinele Pavlov.
- Unde-i bunica?
- Ea este, Câinele Pavlov arată legitimația. Bunica mea.
- Și ce?
- Ea e veteran de război.
- Bine, dar tu ce vrei?
- Ea a ars în tanc.
- Femeia s-a uitat încă o dată la legitimație. Cine știe, își spuse ea, poate într-adevăr a ars, n-ai zice după fotografie.
- Păi, bine, zise ea. Dar de la mine ce vrei?
- Lăsați-mă să trec, spuse Câinele.

- Da' ce, și tu ai ars în tanc?
- Așteptați, începu să negocieze Câinele, poate eu îi duc mâncare.
- Ce mâncare?
- Păi, mâncare, Câinele încercă să-și amintească ce mănâncă bunica lui când primește ceva. Produse lactate, înțelegeți? Cașcaval.
- Cașcaval ești tu, spuse fără răutate mătușa în uniformă.

Câinele și-a dat seama cum arătau toate astea dacă era să privești dintr-o parte. Că el acum se lovea cu capul de un zid uriaș și infinit, cu ajutorul căruia viața se separase de el, se lupta fără nicio speranță la succes, iar toate atracțiile vieții, cum ar fi, printre altele, și călătoria cu metroul, nu îi erau la îndemână, cam asta era situația. El și-a adunat toată forța și spuse ceva de genul că, cică, ascultați, femeie, el, desigur, nu spuse așa, dar conținutul era aproximativ acesta. Așa că, ascultați-mă cu atenție, spuse el, bine? Numai să nu vă enervați. Uitați ce-o să vă spun, femeie. Desigur, puteți să mă disprețuiți, văd că mă disprețuiți, mă disprețuiți, așa-i? Ascultați-mă, ascultați-mă, vreau să vă mai spun ceva, ascultați. Dar chiar și așa, înțelegeți, cum s-o spun, păi, dumneavoastră acolo, nu știu, puteți să vă raportați în multe feluri la asta, sunt de acord, pentru dumneavoastră poate să nu însemne nimic, dar trebuie să fiți de acord cu un lucru – bunica mea nu poate să moară de foame numai pentru că o nemernică de rahat nu-mi dă voie să intru la metrou, adică, mă scuzați, sunt nepotul ei legitim. Sunteți de acord? (ei, la acest punct ei pur și simplu au început să se înjure reciproc, dar fie și așa) – el s-a concentrat și s-a strecurat brusc pe lângă femeie, fluturând în aer cu legitimația de veteran, apoi a dispărut în măruntaiele răcoroase din subteran.

„Ce nemernic de rahat, își zise femeia. Eu, de fapt, sunt născută în '49.”

***Fragment din romanul cu același titlu, în curs de apariție la Editura Cartier. Traducere din limba ucraineană de Maria HOȘCIUC**